

Міністерство освіти і науки України  
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра менеджменту та адміністрування

## **ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА**

до дипломної роботи

**магістра**

---

(освітній рівень)

на тему:

“Дослідження механізмів регіональної підтримки розвитку підприємництва,  
на прикладі Тернопільської обласної державної адміністрації”

Виконала: студент 6 курсу, групи БАмз-61  
спеціальності 281 “Публічне управління та  
адміністрування”  
(шифр і назва спеціальності)

	<hr/> <b>Василик О.М.</b> <small>(прізвище та ініціали)</small>
Керівник	<hr/> <b>Кужда Т.І.</b> <small>(прізвище та ініціали)</small>
Нормоконтроль	<hr/> <b>Галушак М.П.</b> <small>(прізвище та ініціали)</small>
Рецензент	<hr/> <b>Паляниця В.А.</b> <small>(прізвище та ініціали)</small>

м. Тернопіль – 2019

## АНОТАЦІЯ

### **Тема “Дослідження механізмів регіональної підтримки розвитку підприємництва, на прикладі Тернопільської обласної державної адміністрації”**

Магістерська робота: 131 сторінка, 34 рисунків, 20 таблиць, 5 додатків, 120 літературних джерел.

**Об’єктом дослідження** є механізми регіональної підтримки розвитку підприємництва Тернопільської обласної державної адміністрації.

**Мета роботи** є розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів регіональної підтримки розвитку підприємництва Тернопільської облдержадміністрації.

**Методи дослідження** – економіко-математичні, порівняльного аналізу, статистичні, SWOT-аналіз.

Розроблено проектні рішення щодо системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрового забезпечення для розвитку підприємництва, визначено число суб’єктів малого та середнього бізнесу, які будуть задіяні в здійсненні часткового відшкодування відсоткових ставок в 2019 р., запропоновано шляхи покращення інфраструктури підтримки розвитку підприємництва в Тернопільській області.

**Ключові слова:** підприємництво, суб’єкти малого та середнього бізнесу, механізми регіональної підтримки, облдержадміністрація.

## SUMMARY

**Theme: “An investigation of regional entrepreneurship development support mechanism at the Ternopil regional state administration”**

Master Degree thesis consists of 131 pages, 34 figures, 20 tables, 5 appendixes, and 120 references.

**The object of investigation is** the regional entrepreneurship development support mechanisms.

**The aim of the work** is to develop the applied recommendations concerning the improvements of regional entrepreneurship development support mechanisms at the Ternopil regional state administration.

**The results are obtained with the following research methods:** economic and mathematical, comparative research, statistical, SWOT-analysis.

The applied recommendations aimed to improve training and professional development of human resources for the entrepreneurship have been described in this paper. The number of small and medium-sized entities that will be involved in partial interest rate reimbursement in 2019 has been predicted. The ways to improve the entrepreneurship infrastructure in the Ternopil region have been proposed.

**Keywords:** entrepreneurship, small and medium-sized business entities, regional support mechanisms, and regional state administration.

## ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні аспекти регіональної підтримки розвитку підприємництва .....	10
1.1. Сутність підтримки малого і середнього підприємництва на регіональному рівні.....	10
1.2. Проблеми та перспективи регіональної підтримки розвитку підприємництва .....	18
1.3. Регіональні програми розвитку підприємництва.....	26
Розділ 2. Дослідження механізмів регіональної підтримки розвитку підприємництва на прикладі Тернопільської облдержадміністрації.....	37
2.1. Загальна характеристика Тернопільської облдержадміністрації.....	37
2.2. Дослідження напрямків та механізмів підтримки розвитку підприємництва Тернопільської облдержадміністрації.....	46
2.3. Аналіз показників розвитку підприємництва в Тернопільській області.....	54
Розділ 3. Удосконалення механізмів регіональної підтримки розвитку підприємництва Тернопільської облдержадміністрації.....	61
3.1. Підтримка розвитку МСП шляхом часткового відшкодування відсоткових кредитних ставок .....	61
3.2. Удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для розвитку підприємництва .....	69
3.3. Покращення інфраструктури підтримки розвитку підприємництва в Тернопільській області .....	75
Розділ 4. Спеціальна частина .....	80
4.1. Аналіз основних показників регіону, в межах яких функціонує Тернопільської облдержадміністрації.....	80
4.2. Організаційно правові аспекти регулювання діяльності Тернопільської облдержадміністрації.....	83

Розділ 5. Обґрунтування економічної ефективності .....	87
5.1. Обґрунтування шляхів підтримки та розвитку МСП Тернопільської ОДА .....	87
5.2. Соціально-економічні вигоди підвищення кваліфікації кадрів для розвитку підприємництва.....	90
Розділ 6. Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях.....	92
6.1. Охорона праці.....	92
6.2. Безпека в надзвичайних ситуаціях .....	100
Розділ 7. Екологія .....	106
7.1. Екологічне страхування екологічних ризиків.....	106
7.2. Особливості сучасної фінансово кредитної політики охорони навколишнього середовища .....	108
Висновки та пропозиції .....	110
Список використаних джерел .....	119

## ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що розробка та впровадження ефективних механізмів регіональної підтримки розвитку підприємництва є необхідною передумовою зростання такої бізнес-індустрії. Становлення та подальший розвиток малого підприємництва в Україні є необхідною умовою ринкової трансформації економіки, ефективної реструктуризації виробництва та підприємств, розв'язання проблем зайнятості, зростання рівня життя населення.

Ключове значення державної регуляторної політики для забезпечення успішного функціонування сфери малого підприємництва, недостатня розробленість відповідної проблематики у вітчизняній науці, слабка зорієнтованість досліджень на практичні потреби розвитку національного господарства спричинила відсутність ефективних механізмів державного регулювання та підтримки малого підприємництва.

Без розвитку малого підприємництва неможливе формування середнього класу, створення надійного фундаменту демократичного суспільства. Найбільш вразливими залишаються питання дослідження механізмів державного регулювання малого підприємництва, виявлення умов використання об'єктивно високого потенціалу малого підприємництва у сприянні вирішенню нагальних соціально-економічних проблем перехідної економіки України. На сьогодні керівництво місцевого та державного рівня усвідомило, що розвиток та підтримка підприємництва сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, створенню робочих місць та зростання МСП сектору.

Але за умов розвитку підприємництва ринкова економіка набула нових форм господарювання – особливий вид діяльності, що характеризується самостійністю, компетентністю, відповідальністю, ініціативністю, орієнтацією на досягнення максимального результату, ризикованістю. Саме підприємництво здатне реформування економічної реформи країни,

прискорити науково-технічний прогрес, забезпечити збільшення обсягів виробництва, зростання добробуту суспільства та кожного його члена.

На сьогоднішній день без спеціальних знань та спеціальної підготовки стати підприємцем і створити власну справу неможливо. Економічні, правові, соціальні знання та норми потрібні всім хто бажає створити власну справу, та для тих хто наймається на роботу і для тих хто вже має власну справу.

Основною метою дослідження визначено розробку практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів регіональної підтримки розвитку підприємництва Тернопільської облдержадміністрації.

Основні завдання, які повинні бути розв'язані у процесі виконання магістерської роботи:

- проаналізувати проблеми та перспективи, заходи та механізми регіональної підтримки розвитку підприємництва;
- дослідити напрямки та механізми підтримки розвитку підприємництва Тернопільської облдержадміністрації;
- проаналізувати показники розвитку підприємництва в Тернопільській області;
- розробити проектні рішення щодо системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрового забезпечення для розвитку підприємництва;
- здійснити прогнозування числа суб'єктів малого та середнього бізнесу, які будуть задіяні в здійсненні часткового відшкодування відсоткових ставок;
- запропонувати шляхи покращення інфраструктури підтримки розвитку підприємництва в Тернопільській області.

Об'єктом дослідження є механізми регіональної підтримки розвитку підприємництва Тернопільської обласної державної адміністрації.

## РОЗДІЛ 1

### ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

#### **1.1. Сутність підтримки малого і середнього підприємництва на регіональному рівні**

Малі та середні підприємства є дуже динамічними, оскільки можуть швидко реагувати на потреби ринку. Бізнес малого та середнього підприємства не перевищує встановленої межі, але на їхній розвиток сильно впливає загальний бізнес – клімат у країні. Підтримка для малого та середнього підприємства є дуже важливою, адже таким чином бізнес є конкурентоспроможним на ринку у країні [95 ].

Регіональна підтримка розвитку малого та середнього підприємства на регіональному рівні передбачає:

- розробку заходів, які створюють умови для підприємств, у тому числі фінансові (Закон України “Про розвиток та підтримку малого та середнього підприємства в Україні”);

- створення умов для оптимального використання бюджетних коштів, які передбачають кредитування, мікрокредитування (Постанова “Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для мікрокредитування суб’єктів малого підприємництва”) суб’єктів малого та середнього підприємництва;

- розроблення низки програм для фінансової підтримки малого та середнього підприємств, які відшкодовують часткове кредитування (частину кредиту підприємства органи місцевої влади виплачують з місцевого бюджету);

- відшкодування плати за користування позиками (у тому числі фінансовими кредитами) банків та інших вітчизняних і зарубіжних фінансових установ, залученими суб’єктами малого та середнього



підприємництва для реалізації інвестиційних проектів;

- фінансово-кредитна підтримка суб'єктам малого і середнього підприємництва та розвиток інфраструктури його підтримки [ 24].

Основні види фінансово-кредитної підтримки малого і середнього підприємства на регіональному рівні згруповано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Основні види фінансово-кредитної підтримки малого і середнього підприємства

№	Види фінансово-кредитної підтримки МСП
1	пряме фінансування найбільш ефективних підприємницьких проектів (субсидій, дотації, грантів)
2	пряма фінансова підтримка підприємницьких проектів за пріоритетними для регіону видами діяльності
3	пряма фінансова підтримка територіальних проектів розвитку малого бізнесу
4	пряма фінансова підтримка суб'єктів інфраструктур малого бізнесу
5	фінансова підтримка інноваційної діяльності МП, стимулювання розробок і виробництв принципово нових видів продукції
6	надання інвестиційного податкового кредиту суб'єктам малого та середнього підприємства
7	створення систем страхування фінансових ризиків і відповідальності за непогашення кредитів
8	забезпечення повної або часткової компенсації кредитно-фінансовим організаціям недоотриманого прибутку при кредитуванні суб'єктів МП за зниженою ставкою
9	виконання функцій надавача застави, поручителя, гарантів
10	участь у фінансуванні малого та середнього підприємства на основі лізингу
11	залучення у регіони коштів міжнародних донорських програм і спеціалізованих міжнародних фінансових організацій і проектів
12	організація розподілу іноземних фінансових субсидій від зарубіжних донорських організацій
13	посередництво в залученні банків, інвестиційних фондів, приватних інвесторів для фінансування малого та середнього підприємства
14	організація іпотечного кредитування малого та середнього підприємства або осіб, які бажають започаткувати власну справу
15	кредитну підтримку малого та середнього підприємства

Надають фінансову підтримку спеціально уповноважені органи у сфері розвитку малого та середнього підприємства: органи місцевого самоврядування, органи виконавчої влади, регіональні та місцеві фонди підтримки підприємства, Український фонд підтримки підприємства та інші загальнодержавні фонди. Кошти Українського фонду підтримки підприємства інші загальнодержавні, місцеві, регіональні фонди збагачуються за рахунок добровільних внесків фізичних і юридичних осіб, бюджетних коштів, іноземних внесків ( фінансування в Україну здійснюється через Європейський Банк Реконструкції та Розвитку, Фонд Малих Кредитів, Фонд підтримки підприємств у нових західних країнах, Фонд Євразія, Інвестиційний фонд “Україна”, Німецько-Український фонд “Міжнародний Консультаційний Проект”, Програма інвестування ОПК) [115].

Також українські банки є учасниками Програми Європейського Банку Реконструкції та Розвитку “Кредитна лінія Національного Банку України для малих та середніх приватних підприємств” та спеціалізуються на фінансуванні малого бізнесу. Це “Приватбанк”, “ВА БАНК”, Український кредитний банк, “РайффайзенБанк”, “Аваль”, “УКРІНБАНК”, Західноукраїнський комерційний банк [115].

Кабінет міністрів України визначає ціленаправлене використання таких коштів. Порядок використання коштів державного бюджету для фінансової державної підтримки суб’єктів малого і середнього підприємництва затверджується відповідно до вимог бюджетного законодавства [56].

Стимулювання фінансово-кредитних установ до роботи з суб’єктами малого підприємництва доцільно здійснювати шляхом: використання державних кредитних ліній для підтримки малого підприємництва із зазначенням середнього розміру позики, відсоткової ставки та секторів кредитування; встановлення сприятливого режиму оподаткування і переваг фінансовим установам, що безпосередньо обслуговують пріоритетні напрямки господарювання малих підприємств; створення системи надання гарантій для забезпечення кредитів; страхування діяльності суб’єктів малого

підприємництва [ 91].

Фінансова підтримка малого та середнього підприємства поділяється на такі види [ 95]:

1) часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проектів суб'єктів малого і середнього підприємництва;

2) часткова компенсація лізингових, факторингових платежів та платежів за користування гарантіями;

3) надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого і середнього підприємництва;

4) надання кредитів, у тому числі мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи;

5) надання позик на придбання і впровадження нових технологій;

6) компенсація видатків на розвиток кооперації між суб'єктами малого і середнього підприємництва та великими підприємствами;

7) фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій;

8) інші види не забороненої законодавством фінансової державної підтримки.

Визначенням напрямків фінансово-кредитної підтримки підприємництва вирішуються два завдання: полегшення доступу суб'єктів малого підприємництва до інвестиційних ресурсів і легалізації неформального фінансового ринку. Легалізація фінансового ринку сприяє виходу капіталу із "тіні", що, в свою чергу відобразиться на збільшенні податкових надходжень в бюджет регіону.

Ще один вид фінансової підтримки є лізинг, від 16 грудня 1997 року був прийнятий Закон України "Про лізинг" створення партнерських відносин в народному господарстві, лізингу насамперед потребують малі підприємства які переоснащення своїх виробництв, придбання високотехнологічного та дорогого устаткування. Світовий досвід свідчить

про те, що лізинг як перспективна форма інвестування бізнесу зменшує ступінь ризику, забезпечує економію коштів, стимулює оновлення виробництва. Суб'єктам малого підприємництва, що мають фінансові труднощі у купівлі необхідного устаткування, надається реальна можливість отримати його шляхом лізингу на вигідних умовах [24].

Таким чином, реалізація комплексу взаємопов'язаних правових, економіко-організаційних заходів щодо фінансово-кредитної підтримки малого та середнього підприємництва сприятиме укріпленню життєздатності даного сектору в умовах перехідного ринкового періоду, підвищенню його частки у валовому національному продукті [118].

Напрямки підтримки МСП на регіональному рівні представлено на рисунку 1.1.

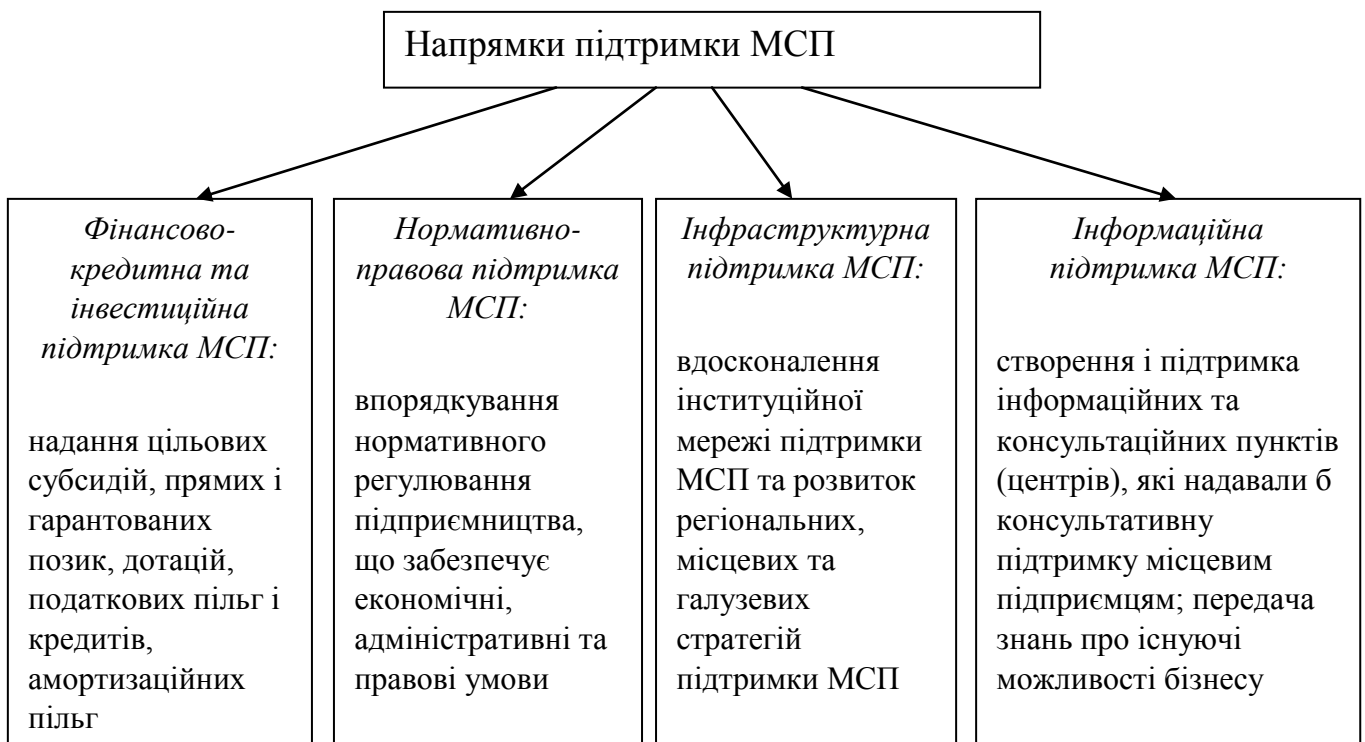


Рисунок 1.1. – Напрямки підтримки МСП на регіональному рівні

Підтримка малого та середнього підприємництва здійснюється у тому числі через систему оподаткування. Правові засади застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, а також справляння єдиного

податку встановлюються ст. 291 Податкового кодексу (ПК) України. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності – особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, встановлених п. 297.1 ст. 297 ПК України, на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених цією главою, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності. Юридична особа чи фізична особа – підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо така особа відповідає вимогам, встановленим ПК України, та реєструється платником єдиного податку [6].

Інформаційна підтримка суб'єктів малого підприємництва здійснюється через:

- постійне оновлення бази даних вільних виробничих площ, об'єктів незавершеного будівництва та надання консультаційних послуг;

- формування системи взаємодії та координації дій в питаннях підтримки підприємництва;

- популяризації ідей підприємництва та поширення позитивного досвіду підприємницької діяльності, інформування суб'єктів підприємницької діяльності в місцевих газетах та на офіційних сайтах міських, районних та обласних радах, щодо встановлення платежів та тарифів на послуги, необхідні для застосування підприємницької діяльності, організації ведення його діяльності, а також розмірів та порядку їх розрахунку, та оформлено стенд із цією інформацією.

З метою надання суб'єктам малого та середнього бізнесу області інформаційно-консультативних послуг з найактуальніших питань ведення підприємницької діяльності через Центри підтримки підприємництва – розширюється мережа співробітництва, шляхом укладення меморандумів про співпрацю з органами державної влади та бізнес-об'єднаннями, банківськими установами області та іншими зацікавленими сторонами. Так, станом на сьогодні, в рамках укладених 28 угод (меморандумів) про співпрацю, представники малого та середнього бізнесу області зможуть отримати понад

60 інформаційно-консультативних послуг з найактуальніших питань ведення підприємницької діяльності [18 ].

Формування інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва є найважливішою передумовою фінансової, матеріально-технічної інформаційної, технологічної консультативної, маркетингової кадрової та освітньої підтримки. Адже саме надання допомоги суб'єктам господарювання на початковому етапі діяльності в подоланні труднощів пов'язаних з відсутністю достатніх знань та навичок з питань ведення бізнесу є головною функцією інститутів інфраструктури.

Малі та середні підприємства які ефективно функціонують маю в своїй команді високопрофесійних працівників. Ефективності трудових ресурсів є високий рівень освіти. Підприємницька діяльність потребує специфічних навичок та знань, що викликає необхідність додаткової підготовки та перепідготовки спеціалістів, які розпочинають самостійну підприємницьку діяльність або вже працюють у сфері бізнесу [22 ].

База підтримки МСП полягає в:

- підвищенні та перепідготовки кадрів малого та середнього підприємства, перепідготовка управлінських кадрів у сфері бізнесу;
- налагодження каналів постійного доступу потенційних і діючих підприємців до джерел необхідних професійних знань;
- проведення професійного консультування безробітних, надання правової, фінансової і організаційної підтримки під час започаткування ними власної справи; навчання незайнятого населення та учнівської молоді шляхом забезпечення проведення семінарів для безробітних, а також навчання безробітних основам підприємницької діяльності та проведення навчання школярів;
- проведення форумів, науково-практичних конференцій, семінарів, тренінгів, “круглих столів” [22 ].

Головною підтримкою бізнесу є нормативно-правова система це є впорядкування нормативного регулювання підприємництва, що забезпечує

економічні, адміністративні та правові умови в реалізації права на підприємницьку діяльність, інвестиційна привабливість малого та середнього підприємництва та підвищення конкурентоспроможності.

Одним із заходів по впорядкуванню нормативного регулювання підприємницької діяльності у сфері регуляторної політики є проведення навчальних семінарів для працівників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування міста з питань впровадження регуляторної політики. Робота місцевих органів виконавчої влади та самоврядування повинна бути направлена на забезпечення повноти, якості та прозорості виконання положень державної регуляторної політики визначених в Законі України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” [7].

Реалізація заходів з впорядкування нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності має також направлятися на удосконалення нормативної бази розвитку малого підприємництва, підготовки за участю суб’єктів малого підприємництва і об’єднань підприємців проектів та інших нормативних актів, спрямованих на правове забезпечення соціально-орієнтованої ринкової економіки із створенням системи зворотного зв’язку, залученням структур, орієнтованих на підтримку малого та середнього підприємництва [7].

Забезпечення прозорості діяльності дозвільних, адміністративних та інших регуляторних органів, формування відкритого інформаційного простору у цій сфері є не менш важливою складовою для підвищення діяльності дозвільних центрів, яка реалізується за допомогою розміщення інформації на офіційному веб-сайті, публікуванні інформації у друкованих засобах масової інформації, проведенням семінарів для керівників малих підприємств [95].

На нашу думку, підтримка МСП на регіональному рівні – це комплекс заходів, спрямованих на удосконалення умов ведення підприємницької діяльності, спрощення використання інструментів розвитку бізнесу,

проведення регуляторної реформи, впровадження стратегій розвитку, орієнтованих на бізнес, поліпшення комунікацій у бізнес-суспільстві.

Стосовно Тернополя, то підтримка малого та середнього підприємництва на регіональному рівні визначає такі сфери як економічна, фінансова, інформаційна, нормативно-правова, кадрова [ 6].

Підприємницький сектор відіграє важливу роль в економіці як і країни так і в області. Підприємництво сприяє засвоєнню нових перспектив та їх застосування, модернізація та диверсифікація застарілих видів діяльності.

Розвиток підприємницької діяльності сприяє внутрішній та зовнішній конкурентоспроможності, конкуренції між фахівцями, підвищення рівня знань кадрів, покращення української економіки, відкриття нових підприємств, залучення інвесторів та кредитоспроможність, створення постійної інформативної діяльності для вже створених малих та середніх підприємств, та надання відкритої інформації для створення власного бізнесу, створення механізмів для підтримки постійного розвитку економіки регіону [22 ].

## **1.2. Проблеми та перспективи регіональної підтримки розвитку підприємництва**

На початку 2019 року підприємства очікують від уряду зменшення податкового навантаження на працю, спрощення податкового навантаження та державної підтримки, стабілізації регуляторного середовища. А кожне четверте підприємство вважає, що уряду слід переглянути повноваження Державної фіскальної служби та впровадити електронне урядування [1].

З 01 січня 2015 року набула чинності податкова реформа, передбачена Законом №71-VIII “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи”. З одного боку, податкова реформа скорочує кількість податків з 22 до 9, але з іншого, – ставки податків, які залишились, зростають. На початок 2015 р. прийнято Закон “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього



підприємництва в Україні”, проте й досі не зрозуміло який сектор економіки буде підтримуватись державою [63].

Розвиток малого і середнього бізнесу впливає на рівень зайнятості. Малий і середній бізнес допомагає державі вирішувати економічні (створення конкурентного середовища, залучення іноземних інвестицій, функціонування приватного капіталу,) соціальні питання (створення нових робочих місць, вирішення проблем бідності). У теперішніх умовах українських бізнес адаптується до економічних змін в країні розвитку підприємництва, в тому числі збільшилась кількість новостворених суб’єктів господарювання, кількість суб’єктів підприємництва, зареєстрованих як платники податків, зросла сума надходжень податків і зборів до Зведеного бюджету від суб’єктів підприємництва. Водночас, проявились і негативні тенденції: збільшилась кількість ліквідованих суб’єктів господарювання, зменшилась кількість суб’єктів підприємництва-юридичних осіб, що сплачували податки, та сума надходжень від них податків і зборів до бюджету міста [69].

На сучасному трансформаційному етапі розвитку органами державної влади всіх рівнів значна увага приділяється стимулюванню розвитку підприємництва. Для цього були прийняті і реалізуються закони України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні”, “Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні”, “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців щодо спрощення реєстрації осіб як платників податків”, розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 рр.”, “Про утворення територіальних органів Державної служби з питань регуляторної політики та розвитку підприємства”, регіональні та місцеві програми підтримки малого і середнього підприємництва [84].

Найбільш гострі й актуальні проблеми у сфері малого та середнього

підприємництва згруповано в таблиці 1.2.

Розвиток підприємництва має свої проблеми які відіграють важливу роль в перспективі регіону. Підприємницька діяльність сприяє прогресу внутрішньої та зовнішньої конкуренції, збільшення відкритості української економіки. Розвиток малого та середнього підприємництва виділяють такі проблеми які супроводжуються на загальному, регіональному та місцевому рівнях [84]:

Таблиця 1.2 – Основні проблеми у сфері малого та середнього підприємництва

№	Проблеми
1	Стан та ефективність структур підтримки підприємництва
2	Відсутність необхідної інформації про джерела можливої підтримки суб'єктів підприємництва
3	Відсутність коштів на інвестування
4	Незадовільні умови зовнішнього фінансування малих підприємств
5	Стан законодавства, що регулює загальні аспекти функціонування підприємства
6	Стан податкової системи
7	Відсутність фінансово-кредитних інструментів підтримки сатрапів та висока вартість кредитних ресурсів для бізнесу
8	Часті зміни законодавства (що регулює підприємницьку діяльність) та підзаконних актів
9	Незначна чисельність експортно-орієнтованих суб'єктів господарювання
10	Недостатня інформаційна та правова обізнаність суб'єктів підприємництва
11	Недостатня кількість висококваліфікованого персоналу
12	Низький рівень впровадження інноваційної продукції та технологій у малому бізнесі

- недосконалість нормативно-правового забезпечення розвитку малого підприємництва, зокрема, у сфері обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва. Відсутність чіткої системи податкових преференцій для суб'єктів малого підприємництва;

- нестача матеріальних ресурсів у суб'єктів малого та середнього підприємництва, недостатня фінансова підтримка з боку держави; нерегульовані механізми кредитування малого підприємництва та висока вартість кредитних ресурсів. Жорсткі вимоги банків при оформленні кредиту та високі відсотки за користування кредитними ресурсами, нецільове використання органами влади і самими суб'єктами підприємницької діяльності виділених для підтримки підприємництва коштів;

- недостатня допомога з боку влади у імпорті продукції малого та середнього бізнесу на закордонні ринки, неготовність залучати малі та середні підприємства до виконання державних замовлень;

- нерівні умови господарювання малих та середніх підприємств на ринку, різні стартові можливості щодо доступу до фінансових ресурсів та державних інвестицій, брак коштів на освоєння нової продукції та отримання сучасних технологій, нестача інформування, недосконалість контролю за використанням коштів, виділених малим та середнім підприємствам, внаслідок чого частина ресурсів втрачається за нецільовим призначенням, негарантоване та несистематичне фінансування регіональних програм підтримки і розвитку малого та середнього підприємництва.

В таблиці 1.3 виокремлено основні причини негативного впливу на розвиток бізнесу.

Таблиця 1.3 – Причини негативного впливу на розвиток бізнесу

№	Основні причини
1	Недосконалість інфраструктурного забезпечення підприємництва
2	Відсутність надійної системи державної та громадської підтримки підприємницької діяльності
3	Невиконання умов договору
4	Високі ціни на сировинні ресурси
5	Брак обігових коштів
6	Недостатня платоспроможність та купівельна спроможність населення
7	Високий рівень орендної плати
8	Недостатньо розвинений внутрішній ринок
9	Висока вартість перевезення

Обмеженнями, що погіршують підприємницький клімат та негативно впливають на розвиток підприємницької діяльності направлені на високі витрати часу проходження офіційних процедур для започаткування власного бізнесу в Україні (отримання дозволів, ліцензій, проходження перевірок) [69].

Зростання грошових витрат підприємців на проходження дозвільних процедур. Зростання часових і грошових витрат підприємців на реєстрацію власності в Україні. Збереження незадовільних показників в оподаткуванні. Кількість виплат і витраченого часу на сплату податків є надмірними та негативно впливають на підприємницький клімат [1].

Основні заходи для вирішення проблем та успішного розвитку підприємницького бізнесу наведено на рисунку 1.2.

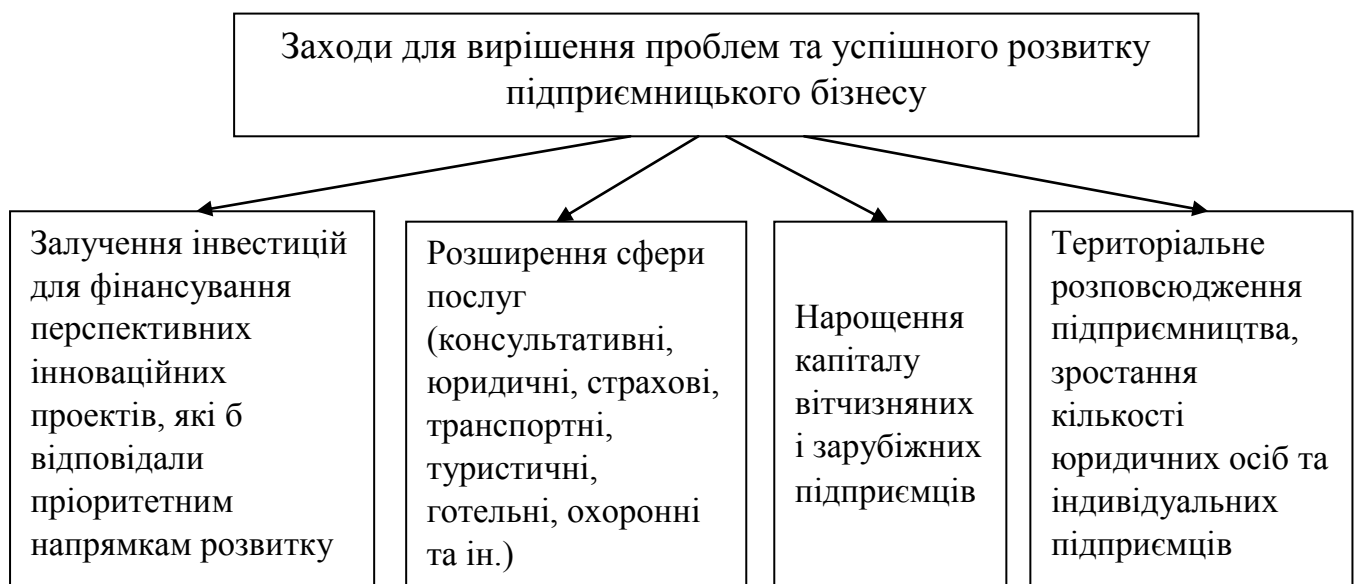


Рисунок 1.2. – Заходи для вирішення проблем та успішного розвитку підприємницького бізнесу

Розв'язання існуючих проблем малого та середнього підприємництва спрямованих на реалізацію державної політики щодо вирішення проблем розвитку малого та середнього підприємництва [ 6]:

1) упорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності завдяки здійсненню комплексу заходів щодо реалізації державної

регуляторної політики у сфері господарської діяльності,

2) проведення семінарів-навчань для представників органів влади та суб'єктів господарювання стосовно роз'яснення законодавства, яке застосовується у сфері підприємництва;

3) надання фінансово-кредитної підтримки малому і середньому підприємству шляхом:

- здійснення часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами для суб'єктів малого та середнього підприємства Тернопільської області через уповноважені банки-партнери, з якими департаментом економічного розвитку і торгівлі Тернопільської обласної державної адміністрації укладено угоди про співробітництво;

- компенсації роботодавцям фактичних витрат на створення робочих місць у розмірі єдиного соціального внеску з виплатою одноразової допомоги з безробіття з метою залучення безробітних до відкриття власної справи;

4) надання фінансової допомоги Державним фондом підтримки фермерських господарств селянським (фермерським) господарствам;

5) ресурсного та інформаційного забезпечення, формування інфраструктури підприємництва шляхом:

- створення консультативних пунктів для бізнесу в об'єднаних територіальних громадах області, підвищення знань, навичок та кваліфікації працівників центрів підтримки підприємництва;

- здійснення перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємництва та організації професійного навчання, перенавчання і підвищення кваліфікації безробітних для зайняття підприємницькою діяльністю;

- проведення семінарів, тренінгів, навчання, тощо для працівників центрів підтримки підприємництва та консультативних пунктів з підвищення їх професійної компетентності (до рівня консультантів);

- створення єдиного регіонального інформаційного ресурсу (веб-сайту) для підприємців;

- проведення семінарів, тренінгів, круглих столів, зустрічей, тощо для представників бізнесу області;

- проведення широкомасштабної інформаційної кампанії щодо підтримки бізнесу, що здійснюється на місцевому рівні, і виготовлення необхідної пропорційної, методичної та рекламної продукції.

- створення відеоролика щодо діяльності інфраструктури підтримки підприємництва в області;

б) адекватної нормативно-правової бази;

7) організації фінансової підтримки і допомоги суб'єктам підприємництва:

- зі спеціальними умовами кредитування суб'єктів підприємництва;

- зі зменшенням кількості зборів і відрахувань;

- з програмою надання суб'єктам підприємницької діяльності державної підтримки;

9) організаційного забезпечення розвитку суб'єктів підприємницької діяльності:

- програми підтримки і розвитку суб'єктів підприємництва;

- незалежна система реєстрації та ліквідації суб'єктів підприємницької діяльності;

10) забезпеченості інформацією та кадрами:

- спеціалізовані консультативні центри по наданню інформації підприємцям.

На сьогоднішній день уже вироблені напрямки вирішення проблем підприємницької діяльності, що пов'язано з рядом таких перешкод:

- нестабільність економічної та політичної ситуації в країні;

- відсутність пріоритету розвитку суб'єктів підприємницької діяльності в реформуванні економіки;

- відсутність структури державних інститутів управління (в процесі приватизації так і не з'явилися ефективні власники; не була створена дієздатна система ринкових інститутів регулювання діяльності суб'єктів

підприємницької діяльності);

- занадто швидкі темпи зростання зовнішнього та внутрішнього державного боргу;

- перманентний дефіцит державного бюджету;

- наявні диспропорції у темпах розвитку реального та фінансового секторів економіки, а також в середині кожного з них [6 ].

Розглядаючи можливість розвитку малого підприємницького сектора економіки Тернопільської області, зауважимо, що орієнтація на перспективні напрями економічного зростання регіону залежить від виваженої інвестиційної політики органів місцевого самоврядування. Мова йде про можливість залучення інвестицій для фінансування перспективних інноваційних проектів, які б відповідали пріоритетним напрямкам розвитку регіону, враховуючи його еколого-економічний потенціал. У зв'язку з цим виникає потреба у забезпеченні ефективного контролю над цільовим використанням наданих коштів та необхідність уникнення повної “інвестиційної” залежності від їх власників, що не виключає втрату підприємницького сектора для економіки цього регіону взагалі [19 ].

Запорукою конкурентоздатності регіону та успішного розвитку малого підприємництва повинно стати існування розгалуженої системи державних програм сприяння малому підприємству, що здійснюється урядовими, змішаними та приватними підприємствами. В свою чергу, створення сприятливого підприємницького клімату у Тернопільській області повинно стати запорукою консолідації зусиль щодо удосконалення рівня відносин і співпраці підприємців з органами місцевого самоврядування, органами державної влади і бути спрямованим на формування привабливого інвестиційного середовища, вдосконалення маркетингової стратегії регіону, інформаційно-консалтингової, навчальної підтримки малого підприємства та реалізації ефективної регуляторної політики на місцевому рівні [ 23].

### **1.3. Регіональні програми розвитку підприємництва**

Державною стратегією регіонального розвитку України однією із стратегічних цілей визначено підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу. Серед завдань, запланованих на виконання цієї мети, є підтримка малого та середнього бізнесу.

Згідно із зазначеною стратегією, допомога, яка надається в рамках політики регіонального розвитку для розвитку малого та середнього підприємництва, спрямована на:

- поглиблення регуляторної реформи, спрямованої на спрощення процедур реєстрації, ліцензування та започаткування бізнесу (повсюдне запровадження заявочного принципу отримання дозволів, необхідних для започаткування діяльності суб'єктів підприємництва, процедури отримання дозволів в “єдиному офісі”);

- розвиток ринку фінансових послуг, формування мережі регіональних фондів підтримки підприємництва та кредитно-гарантійних установ, запровадження ефективних кредитно-гарантійних механізмів мікrokредитування суб'єктів малого бізнесу, залучення на прийнятних умовах іноземних кредитних ресурсів для фінансування малого підприємництва, фінансування молодих підприємців початківців;

- підвищення мотивації для місцевих органів влади у створенні сприятливого клімату для малого та середнього підприємництва шляхом збільшення частки податкових надходжень, яка залишається у місцевих бюджетах;

- поглиблення інноваційної спрямованості розвитку підприємництва, стимулювання венчурного бізнесу, запровадження ефективних механізмів правової, фінансової, організаційної, кадрової та освітньої підтримки перспективних інноваційних проектів у сфері малого бізнесу;

- підготовку нової генерації підприємців, розширення мережі навчальних закладів, які готуватимуть фахівців за напрямом “Підприємництво” [21].



Першим етапом формування нової державної політики стосовно малого підприємництва, яке в майбутньому повинно стати одним із важливих секторів економіки, є впровадження регіональних цільових програм підтримки підприємництва. Реалізуючи ці програми, регіональні органи виконавчої влади повинні підтримувати життєздатні господарські структури, діяльність яких відповідає цілям та напрямам розвитку регіону. Фінансова підтримка подібних програм здійснюється як за рахунок коштів місцевих бюджетів, існуючих спеціалізованих фондів, коштів населення, так і міжнародних фінансових організацій. У рамках регіональних цільових програм підтримки малого бізнесу можна виконати комплекс взаємопов'язаних заходів, які дозволять створити сприятливі умови для його становлення та ефективного розвитку [29]:

- формування інформаційно-консалтингового середовища для комплексного обслуговування підприємств, а також забезпечення зворотного зв'язку з оцінкою ефективності законодавчих та нормативних актів;
- забезпечення вільного доступу підприємців до інформації (правової, нормативно-довідкової, маркетингової, науково-технологічної, комерційної) у процесі як створення, так і функціонування малих підприємств;
- упровадження дієвої системи підготовки та перепідготовки кадрів для підприємницької діяльності, яка допоможе охопити навчанням не тільки діючих підприємців, а й тих, які тільки починають власну справу;
- створення системи надання кредитів та фінансової допомоги, посередництво в контактах із інвестиційними фондами, зарубіжними інвесторами;
- розвиток перспективних форм фінансування (лізинг, страхування, векселі);
- створення системи матеріально-технічного забезпечення малого підприємництва шляхом надання в оренду виробничих площ, нежитлових приміщень комунальної власності, виділення земельних ділянок;
- формування інфраструктурного середовища для діяльності малого

підприємництва;

- організація системи комплексної підтримки малого підприємництва у сфері виробництва товарів та послуг.

Реалізація в кожному регіоні заходів регіональних програм розвитку малого та середнього підприємництва є прикладом спрямування спільних зусиль центральних, регіональних та місцевих органів державної виконавчої влади, об'єднань підприємців, установ ринкової інфраструктури на створення сприятливого середовища для розвитку малого бізнесу [39].

У формуванні інфраструктури підприємництва важливу роль повинні відігравати регіональні програми його розвитку. Використання механізму регіональних програм дає змогу перейти від загальних заходів до селективної підтримки найбільш ефективних, вигідних і необхідних регіону підприємств, що, своєю чергою, підвищить ефективність використання обмежених регіональних ресурсів [39].

Розробку регіональної програми розвитку малого підприємництва необхідно здійснювати відповідно до основних положень Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва”, а також відповідних нормативно-правових документів.

Основними нормативно-правовими документами, які регламентують розробку регіональної програми, є Положення Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, де визначено її функціональні завдання, методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва, у яких визначено процедуру розробки регіональної програми, її положення, завдання та реалізацію. Стратегічні пріоритети соціально-економічної політики визначено в посланні Президента України до Верховної Ради [62]. Потребу у прискоренні європейської інтеграції та вступі України до Світової організації торгівлі, а отже і необхідність підвищення конкурентоспроможності вітчизняного підприємництва, визначено у Розпорядженні Президента України “Про деякі питання забезпечення

конкурентоспроможності національної економіки в процесі Європейської та Євроатлантичної інтеграції” [50].

Таким чином, із урахуванням цих рекомендацій, основним стратегічним орієнтиром є залучення ресурсного потенціалу регіонів, забезпечення розвитку їх науково-технічного та інноваційного потенціалу, подолання депресивності територій, створення умов для формування в кожному регіоні високотехнологічного господарського комплексу, зокрема на кластерній основі [43].

Згідно Асамблеєю європейських регіонів: “Регіон – це територіальне утворення, яке сформоване в законодавчому порядку на рівні, що є безпосередньо нижчим після загальнодержавного, і яке наділене... самоврядуванням” [81].

А отже, регіональна програма підприємництва повинна включати всі аспекти для соціально-економічної, територіальної, екологічної, політичної складових розвитку. Тільки завдяки процвітанню регіонів можна наголошувати на економічно стабільній і сильній державі. Необхідність підвищення економічної ефективності регіональних підприємницьких структур ставить перед територіями нові завдання, насамперед пов’язані з вибором конкурентоспроможної моделі регіональної економіки, що давала б змогу найбільш продуктивно й раціонально використовувати і нарощувати існуючий природно-ресурсний, людський потенціал.

Розробка програми має здійснюватися за такими принципами: актуальність, доцільність, збалансованість, ефективність, реалістичність, цілеспрямованість, прогнозованість, координованість, системність, послідовність, прозорість [94].

Відповідно до Закону України “Про державні цільові програми” [57], регіональна програма підтримки малого підприємництва є складовою програми соціально-економічного розвитку регіону. Звідси випливає, що програма має базуватись на регіональній стратегії, бути логічним продовженням регіональної програми попереднього періоду з урахуванням

підсумків її виконання, а також узгоджуватись й поєднуватись з іншими програмами, зокрема державними цільовими, які діють у регіоні.

Система державного регулювання малого та середнього підприємництва за роки незалежності України зазнала багато змін, неодноразово реформувалась разом зі змінами, що відбувалися в підприємницькому середовищі [38].

З метою реалізації державної політики сприяння розвитку підприємництва, зокрема малого підприємництва, у березні 1993 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято першу Програму державної підтримки підприємництва в Україні. Початком нового етапу розвитку державної політики підтримки малого підприємництва стало схвалення Кабінетом Міністрів України Концепції державної політики розвитку малого підприємництва (квітень 1996 р.), проголошення свободи підприємництва в Конституції України. Одним із механізмів підтримки малого підприємництва стала державна Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 рр., розроблена Міністерством економіки відповідно до положень Концепції державної політики розвитку малого підприємництва і затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29.01.1997 р. [38]. Метою зазначеної програми було визначено забезпечення сталого розвитку малого підприємництва як невід'ємної складової ринкової економіки та головного чинника створення нових робочих місць.

У 1998 р. зі створенням Державного комітету з питань підприємництва почався наступний етап державної політики підтримки малого підприємництва. Важливим кроком у цьому напрямі стало підписання Президентом України Указу “Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності”. Цей Указ визначив засади єдиної регуляторної політики у сфері підприємництва. На законодавчому рівні було визнано необхідність зменшення державного втручання в підприємницьку діяльність, відмови від патерналізму з боку держави щодо малого бізнесу, формування середовища, сприятливого для розвитку підприємництва

шляхом усунення адміністративних бюрократичних бар'єрів. Створення Держпідприємництва забезпечило інституціалізацію зазначених політичних орієнтирів [38].

З метою вирішення проблем розвитку підприємництва була прийнята державна Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 рр., розроблена Міністерством економіки відповідно до положень Концепції державної політики розвитку підприємництва, затверджена відповідною постановою Кабінету Міністрів України. У цій програмі йдеться про ключове соціальне значення малого підприємництва, а саме: пришвидшення процесу створення робочих місць (яке не потребує державного фінансування).

Подальший хід реалізації державної політики показав досягнення у сфері правового забезпечення підприємницької діяльності. Саме у 1998-2000 рр. були прийняті ключові законодавчі зміни, що ввели три нових для України види спрощеного оподаткування: фіксований податок, спеціальний торговий патент і єдиний податок. Запровадження цих методів оподаткування сприяло кількісному збільшенню суб'єктів малого підприємництва [29].

У 1999-2001 рр. було прийнято майже 20 указів Президента України з питань розвитку підприємництва, Верховною Радою України ухвалено Закони України “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності”, “Про державну підтримку малого підприємництва”, “Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні”, а також “Про захист економічної конкуренції”, окремі норми якого передбачають виняток для малих та середніх підприємців у частині положень, що жорстко регулюють дії суб'єктів господарювання у сфері економічної конкуренції.

Доцільно зазначити, що кожна регіональна програма розробляється на основі комплексного аналізу регіональних особливостей: соціально-економічного стану в регіоні, демографічної та екологічної ситуації, стану використання природного, виробничого, науково-технічного і трудового

потенціалу, оцінки рівня розвитку підприємництва. Регіональні програми розвитку малого підприємництва враховують пріоритети і цілі соціально-економічного розвитку регіону, фінансові ресурси, узгоджуються з іншими програмами, які діють у регіоні, враховують міжрегіональні та міжнародні домовленості і є логічним продовженням регіональної програми попереднього періоду [21].

Місцеві органи виконавчої влади надають комплексну ресурсну допомогу малому підприємству на місцевому рівні шляхом запровадження заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва. Зокрема, йдеться про надання їм в оренду і власність для здійснення підприємницької діяльності незадіяних нежитлових приміщень, виробничих і адміністративних площ та обладнання, які занесені до відповідних банків даних, а також забезпечення вільного доступу до цих даних.

Основним інструментом координації підтримки підприємництва є регіональні програми, що розробляються на різних рівнях управління і базуються на двох ключових підходах до державної підтримки: програмно-цільовому і координаційному, де перший формує мету, шляхи і засоби їхньої реалізації з орієнтацією на кінцеві результати, порівнюванням обсягів наявного і необхідного ресурсного забезпечення, а другий визначає роль і місце кожного рівня управління в досягненні поставлених завдань [94].

До інструментів організаційних важелів підтримки МСП належать суб'єкти та об'єкти управління, а також інформаційні, фінансові, ресурсні потоки між ними. Серед інструментів функціональних важелів підтримки малого підприємництва можна виділити низку блоків, які в сукупності відображають всі функції управлінського процесу: аналіз, планування, організацію, реалізацію й контроль. Інструменти правового й інформаційного важелів також мають свій комплекс, пов'язаний з елементами організаційних і функціональних важелів [94].

Регіональна програма розвитку підприємництва охоплює основні пріоритетні напрямки, що зображено на рис. 1.3.



Рисунок 1.3. – Пріоритетні напрямки регіональної програми розвитку підприємництва

Фінансове забезпечення програми підтримки підприємництва включає визначення (пошук) доступних та мобілізацію наявних джерел фінансування, забезпечення надходження коштів для виконання програмних заходів. До основних джерел фінансування регіональних програм розвитку МСП відносяться:

- кошти регіональних і місцевих бюджетів,
- кошти українського і регіональних фондів підтримки підприємництва, інших фондів,
- кошти регіональних центрів зайнятості,
- кредити банківських і небанківських фінансово-кредитних установ,
- кошти від приватизації,
- іноземні інвестиції,
- кошти регіональних громадських об'єднань підприємців, добровільні

внески фізичних та юридичних осіб та інших організацій.

Місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування рекомендовано виділяти не менше 0,5% від річних доходів відповідних бюджетів для підтримки розвитку МСП [94].

Стадіями розроблення та реалізації регіональних програм розвитку МСП є наступні [ 94]:

1. Розроблення регіональних програм розвитку МСП має ґрунтуватись на загальних принципах і підходах програмування. Розробку програм розвитку МСП доречно здійснювати на основі системного підходу, з урахуванням існуючих взаємозв'язків між окремими компонентами програм. При цьому має забезпечуватись загальна логіка програмного документу: проблема/проблеми —> мета —> пріоритетні напрями —> програмні заходи —> ресурси —> очікувані результати.

2. Безпосередньому процесу формування регіональної програми має передувати вивчення проблем і потреб основних бенефіціарів програм – представників сектору МСП. Для цього корисно проводити опитування, фокус-групові дослідження, круглі столи та інші заходи для виявлення актуальних проблем, що потребують вирішення шляхом реалізації програми.

3. Аналітичну частину регіональних програм необхідно доповнювати оцінками ситуації, що склалася в регіоні в секторі МСП. На цій підставі, а також за результатами виявлення проблем і потреб представників сектору МСП необхідно визначати мету, пріоритетні напрями та основні заходи регіональних програм.

4. До розроблення регіональних програм розвитку МСП слід широко залучати місцеві бізнес-об'єднання, а також окремих підприємців з метою максимального врахування їх інтересів у проектах регіональних програм. Доцільно включати представників бізнес-середовища до робочих груп, що працюватимуть над розробкою регіональних програм, що може забезпечити краще сприйняття та підтримку програм на етапі їх формування та реалізації.

5. Формулювання мети регіональних програм розвитку МСП має



відштовхуватись від виявлених попередньо проблем і потреб представників сектора МСП, орієнтуватись на забезпечення належних умов для розвитку цього сектора у регіоні, а також формування позитивних для сектора змін у підприємницькому середовищі.

6. Беручи до уваги комплексність регіональних програм розвитку МСП, потрібно узгоджувати їхні напрями та заходи з іншими секторальними регіональними та місцевими програмами з метою уникнення дублювання їхнього змісту, а також забезпечення односпрямованості та узгодженості дій органів влади, інших суб'єктів в різних сферах місцевої економіки.

7. Визначаючи пріоритетні напрями регіональних програм, доцільно враховувати місцеву специфіку, галузеву структуру економіки. При цьому варто зосереджувати заходи програм на підтримці розвитку МСП в перспективних для місцевої економіки галузях, а також інтеграції МСП в існуючі регіональні кластери або кластери, що формуються і за прогнозами будуть динамічно розвиватись у майбутньому.

8. Враховуючи комплексність програм розвитку МСП, доцільно розглянути можливість розширення часового горизонту їх реалізації. Адже впродовж двох років складно досягти суттєвих зрушень у середовищі здійснення підприємницької діяльності – за такий період можна отримати переважно безпосередні продукти від здійснення запланованих заходів (проведені заходи, прийняті регуляторні акти і т. ін.), водночас важко виявити зміни, які відбулись, а також оцінити довгостроковий вплив реалізованих заходів. Доцільним видається розробляти та реалізовувати програми розвитку МСП на п'ятирічний період.

9. Формуючи перелік заходів регіональних програм розвитку МСП, варто зосередитись на найбільш важливих і не включати в програму рутинні, щоденні дії органів державної влади та місцевого самоврядування, які вони виконують в межах закріплених повноважень. Це значно зменшить обсяг програм, дозволить відобразити в них саме ті заходи, які потребують додаткової діяльності, об'єднання дій різних суб'єктів впливу на розвиток

МСП в регіоні. Це також дозволить економити ресурси для здійснення моніторингу, оцінювання та звітування про виконання програм.

10. Необхідною складовою програм має бути об'єктивна оцінка необхідних фінансових, людських, матеріальних, інформаційних ресурсів на реалізацію передбачених заходів. Важливою також є оцінка наявних ресурсних можливостей потенційних виконавців програм (для забезпечення реалістичності встановлених завдань). Варто розглядати потенційні джерела фінансування регіональних програм та передбачити заходи для їх залучення (наприклад, підготовка проектних заявок для отримання грантів, міжнародної технічної допомоги, бізнес-планів, інвестиційних проектів).

11. Розробникам місцевих цільових програм слід формувати та передбачати в тексті програм чіткі й конкретні кількісні та якісні показники, а також вимірювані очікувані результати, що уможливило б реальну оцінку успішності виконання програм та дозволяло врахувати можливі недоліки при підготовці наступних програм розвитку МСП.

12. Обов'язковою складовою процесу реалізації програм розвитку МСП має бути постійний моніторинг ступеня досягнення очікуваних результатів, витрачених ресурсів, а також періодичне та заключне оцінювання програм. Результати оцінювання необхідно брати до уваги при корегуванні програм на наступні періоди, а також розробленні нових. Процедури і терміни здійснення моніторингу та оцінювання, а також можливі рішення щодо корегування програм мають бути виписані в окремому розділі програм.

13. На всіх стадіях розроблення та реалізації регіональних програм розвитку МСП доцільно забезпечити відкритість процесу для громадськості, зокрема шляхом її залучення до обговорення концепцій та проектів програм, а також звітів про їх виконання (участь у громадських слуханнях, круглих столах, презентаціях). Також варто забезпечити широке висвітлення та вільний доступ до інформації щодо підходів та можливих варіантів вирішення проблем, на які спрямовані відповідні програми, для якнайширшого кола зацікавлених осіб [104].

## РОЗДІЛ 2

### ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

#### **2.1. Загальна характеристика Тернопільської облдержадміністрації**

Виконавчим органом влади на Тернопіллі є Тернопільська обласна державна адміністрація, яку очолює та керує призначений голова. Робота досліджуваної адміністрації базується на дотриманні нормативно-правових актів, законів, регламентів, розпоряджень та постанов [15].

Як місцевий орган влади, досліджувана ОДА здійснює публічне управління та виконує ряд важливих завдань, серед яких [15]:

- забезпечує дотримання іншими підпорядкованими органами місцевої влади основного закону (Конституції), законів, постанов, актів та інших регуляторних документів;

- гарантує на території регіону, що буде дотримано та захищено права та свободи громадян, а також забезпечено правопорядок та дотримання законності;

- слідкує за формуванням, реалізацією програм розвитку як державних, так і регіональних, спрямованих на покращення соціально-економічних, соціально-культурних, екологічних показників;

- готує та слідкує за виконанням місцевих бюджетів, а також програм;

- забезпечує співпрацю між різними місцевими органами;

- реалізує повноваження, делеговані державою;

- слідкує за виконанням розпоряджень голови облдержадміністрації.

Департаменти, відділи, управління, служби складають організаційну структуру досліджуваної адміністрації. Кожен із структурних підрозділів виконує певні функції та забезпечує реалізацію певних повноважень. Чисельність працюючих кожного підрозділу, штатний розпис, структура

кожного підрозділу затверджується головою обласної адміністрації.

В загальному, структуру досліджуваної Тернопільської ОДА, яка складається з 20 департаментів, управлінь та інших підрозділів представлено на рисунку 2.1.



Рисунок 2.1. – Структура Тернопільської ОДА

Слід зазначити, що у своїй структурі досліджувана ОДА має ряд управлінь, діяльність яких спрямована на налагодження ефективного міжнародного співробітництва, розвиток та підтримку капітального будівництва, покращення інфраструктури та дорожнього господарства,

житлово-комунального господарства та реалізацію програм енергозбереження, запровадження інноваційних підходів у містобудуванні та архітектурі, управління освітніми процесами та процесами в сфері охорони здоров'я, реалізацію екологічних підходів, а також удосконалення молодіжної політики, фізичної культури, спорту.

Також, в структурі є декілька департаментів, які у своїй структурі мають ряд відділів чи управлінь. Департаменти, як правило, відповідають за реалізацію політики та завдань економічного та агропромислового розвитку, розвитку підприємництва та підтримки МСБ, управління фінансами та ефективного провадження соціальної політики.

В структурі досліджуваної ОДА також є відділ «зв'язків із ЗМІ» та служба у справах дітей.

Тернопільська облдержадміністрація забезпечує вільний доступ до публічної інформації, розміщеної на її сайті. Тут можна отримати інформацію про голову та керівників структурних підрозділів, плани та звітність з їхнього виконання, основні завдання адміністрації, ознайомитися із офіційними документами, із результатами опрацювання звернень громадян, виконання бюджетних показників, рівень досягнутого соціально-економічного розвитку, рівень залучених інвестицій, зовнішньоторговельну діяльність області, реалізовані заходи, програми та стратегії районними адміністраціями, стан державних закупівель, реалізацію цільових програм та їхні показники, перелік адміністративних послуг, регуляторну політику та міжнародну діяльність.

Тут легко можна знайти інформацію про стан гуманітарної, соціальної сфер Тернопільщини, будівництва та житлово-комунального господарства, туризму, екологічні показники в області, а також перелік програм, які реалізуються адміністрацією, основні показники програм та звіти з їхнього виконання. Перелік основних програм, які прийняті та реалізуються досліджуваною обласною адміністрацією представлено на рисунку 2.2. Як правило, ці програми спрямовані на розвиток у всіх сферах – економічній,

культурній, соціальній, туристичній, інформаційній ті ін.

Програма	Період реалізації
1. Обласна програма розвитку малого і середнього підприємництва	2019-2020 рр.
2. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільської області	2019 р.
3. Програма збереження культурної спадщини Тернопільської області	2016-2020 рр.
4. Програма охорони навколишнього природного середовища в Тернопільській області	2014-2020 рр.
5. Програма розвитку водного господарства та водно-екологічного оздоровлення природного середовища Тернопільської області	2021
6. Програма інформатизації Тернопільської області “Електронна Тернопільщина”	2019-2021
7. Програма розвитку агропромислового комплексу Тернопільської області	2016-2020 рр.

Рисунок 2.2. – Перелік важливих програм, запланованих Тернопільською ОДА на період 2014-2021 рр.

Значна увага в Тернопільській ОДА приділяється розвитку та підтриманні малого та середнього підприємництва. Уже успішно реалізовано ряд програм підтримки МСБ та стратегій розвитку за 2016-2020 рр.

Департамент економічного розвитку і торгівлі облдержадміністрації здійснює політику в сфері економічного розвитку, а саме розвитку промислового комплексу Тернопільщини, інвестиційної діяльності, підприємництва; моніторинг та оцінку результативності реалізації державної регіональної політики районними державними адміністраціями; розробляє та сприяє реалізації Стратегії до 2020 року, формує програмні документи; здійснює регуляторну політику; залучений до проекту “Місцевий розвиток орієнтований на громаду”, Програми USAID “Лідерство в економічному врядуванні” (ЛЕВ); надає інформаційно-аналітичні матеріали та звітну інформацію про результати діяльності Центрів надання адміністративних послуг в Тернопільській області; здійснює державні закупівлі, а також програму підтримки секторальної політики – підтримка регіональної політики України. Його структуру наведено на рисунку 2.3.

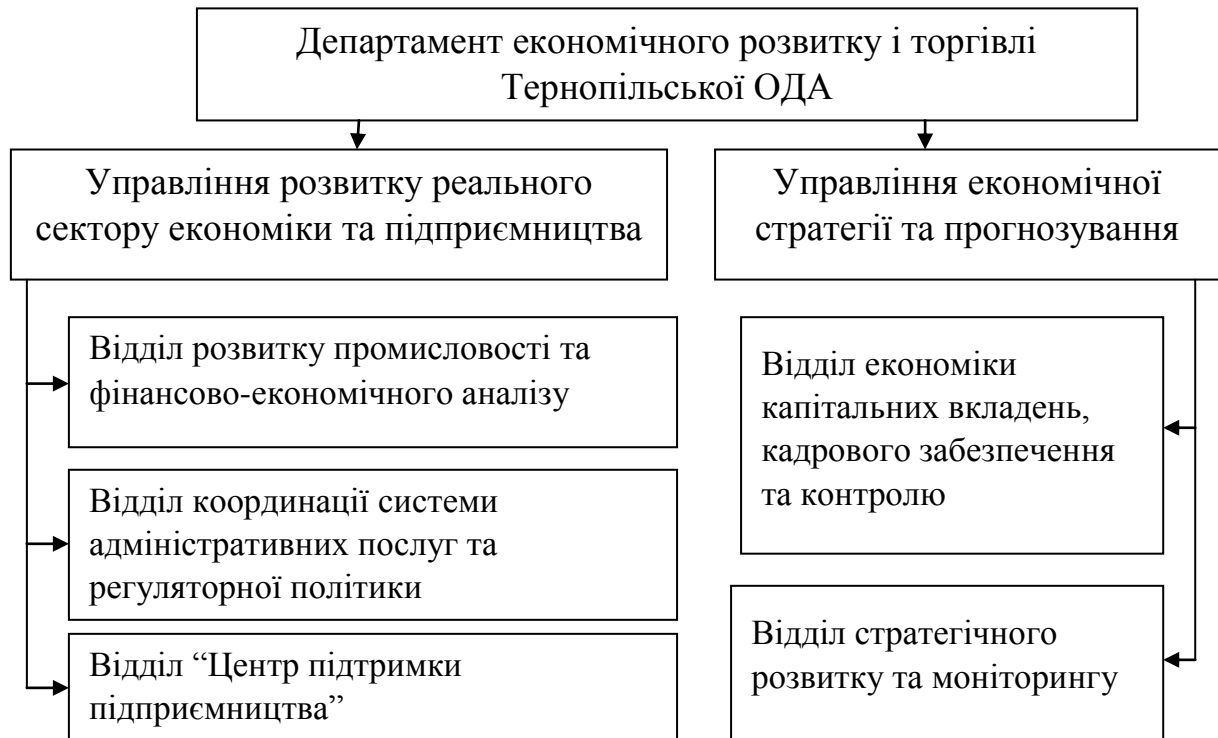


Рисунок 2.3. – Структура Департаменту економічного розвитку і торгівлі Тернопільської облдержадміністрації

Департаменту економічного розвитку і торгівлі підпорядковано два управління, діяльність яких зорієнтована на розроблення економічної стратегії та прогнозування результативних показників стратегії, планів та програм, а також на забезпечення умов для розвитку реального сектору економіки Тернопільської області та підприємницької діяльності.

В свою чергу, «Управлінню розвитку реального сектору економіки та підприємництва» підпорядковано три відділи, які розробляють заходи та слідкують за їх реалізацією задля розвитку промисловості області, проводять фінансово-економічний аналіз показників, зібраних по всіх секторах та видах діяльності; здійснюють координування надання адміністративних послуг та забезпечують реалізацію регуляторної політики в області; а також надають консультаційну підтримку та забезпечують потрібною інформацію підприємців регіону.

«Управління економічної стратегії та прогнозування», яке входить до структури департаменту задіяне у розроблення, організування виконавців,

формування, нормативне закріплення та реалізацію стратегій розвитку, а також формування прогнозів під розроблені стратегії. Дане управління в своєму складі налічує два відділи, один з яких займається управлінням капітальними вкладеннями, кадровим забезпечення та контролюванням цих процесів; другий займається питаннями стратегічного розвитку області та здійснює моніторинг, оцінювання отриманих стратегічних результатів.

Згідно інформації відділу «координації системи адміністративних послуг та регуляторної політики», на даний момент часу, в Тернопільській області маємо 30 центрів надання адміністративних послуг станом на листопад 2019 р., які діють у більшості районів області, а також в об'єднаних територіальних громадах.

Як свідчать статистичні дані обсяг наданих послуг (адміністративних) зростає з року в рік. В таблиці 2.1 представлено інформацію про обсяг наданих адмінпослуг ЦНАПами за період 2018-2019 рр. в Тернопільській області.

Таблиця 2.1 – Обсяг наданих ЦНАПами адмінпослуг на Тернопіллі за період 2018-2019 рр.

Перелік послуг	Обсяг у 2018 р., тис. грн.	Обсяг у 2019 р., тис. грн.	Абсолютне відхилення, (+/-)	Темп приросту, %
1. Послуги землевпорядкування	64,5	88,3	23,8	36,9
2. Послуги реєстрації	36,8	52,7	15,9	43,2
3. Інші адміністративні послуги	41,4	55,4	14	33,8
Всього	142,7	196,4	53,7	37,6

Можна зазначити, що загальний обсяг наданих адміністративних послуг в 2019 р. порівняно з 2018 р. зріс на 53,7 тис. грн. або на 37,6%, а в 2018 р. порівняно з 2017 р. спостерігалось зростання на 37,2%. Стосовно, послуг у сфері земельних відносин, то тут спостерігаємо зростання на 23,8



тис. грн. або 36,9% за аналізований період. Послуги реєстрації (в т.ч. державної) за 2018-2019 рр. також зросли на 15,9 тис. грн.. або на 43,2%. Інші платні адміністративні послуги в 2019 р. порівняно з 2018 р. зросли на 14 тис. грн. або 33,8%.

На рисунках 2.4 та 2.5 представлено відсоткові співвідношення наданих адмінпослуг відповідно у 2018 р. та 2019 р.



Рисунок 2.4. – Структура наданих адмінпослуг ЦНАПами Тернопілля у 2018 р.

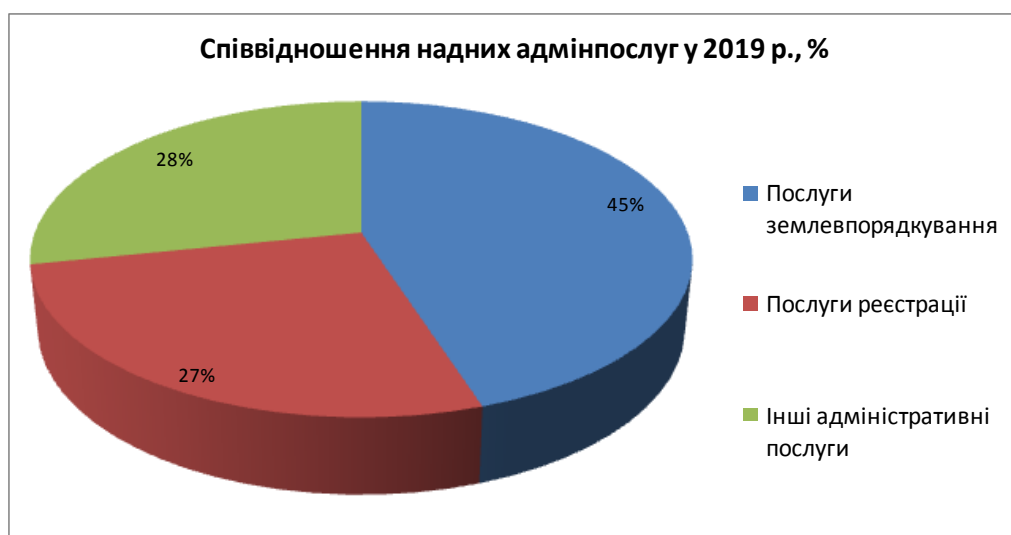


Рисунок 2.5. – Структура наданих адмінпослуг ЦНАПами Тернопілля у 2019 р.

Аналізуючи структуру наданих адмінпослуг, ми прийшли до висновку, що в 2018 р. питома вага послуг землевпорядкування становила 45,2% в загальному обсязі. Частка послуг реєстрації була на рівні 25,79%, а також питома вага інших адмінпослуг складала 29,01%.

Стосовно, відсоткового співвідношення наданих адмінпослуг ЦНАПами Тернопілля у 2019 р., то тут спостерігаємо наступне: питома вага послуг у сфері земельних відносин в загальній структурі рівна 44,49%, що на 0,71% менше, ніж у 2018 р. Частка послуг реєстрації становила 26,83%, що на 1,04% більше, ніж в 2018 р. Питома вага інших адмінпослуг у відсотковому вираженні у 2019 р. рівна 28,21%, що на 0,8% менше, ніж у 2018 р.

Один із відділів Департаменту економічного розвитку і торгівлі, а саме “Центр підтримки підприємництва” здійснює розроблення заходів підтримки та розвитку суб’єктів МСП області, проводить аналізуванні інформації про число таких суб’єктів, кількість зайнятих працівників в такому секторі, обсяг реалізованої продукції чи наданих послуг суб’єктами підприємництва.

В таблиці 2.2 наведено інформацію про число суб’єктів МСП в Тернопільській області на початок 2018-2019 рр.

Таблиця 2.2 – Кількість суб’єктів МСП в Тернопільській області на початок 2018-2019 рр.

Підприємці	На початок 2018 р., од.	На початок 2019 р., од.	Абсолютне відхилення, (+/-)	Темп приросту, %
1. Фізичні особи-підприємці	3784	3956	172	4,55
2. Малі	791	822	31	3,9
3. Середні	250	261	11	4,4
Всього МСП	4825	5039	214	4,44

Як показують дані таблиці, число фізичних осіб-підприємців на початок 2018-2019 рр. зросла на 172 особи або на 4,55% на початок 2019 р. порівняно з 2018 р. Якщо говорити, про малі підприємства, то їх число також зросло на 31 од. або 3,9% за аналізований період. Кількість середніх

підприємств за обидва роки зросла на 11 од. або на 4,4%. Загальна кількість малих та середніх підприємств на початок 2019 р. порівняно з 2018 р. зросла на 42 од. або на 4,03%.

Таким чином, можна зробити висновок, що ріст числа МСП пов'язаний із реалізацією числа програм підтримки та ефективними заходами.

Структуру МСП в Тернопільській області на початок 2018-2019 рр. наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Структура МСП в Тернопільській області на початок 2018-2019 рр.

Підприємці	На початок 2018 р., од.	Питома вага, %	На початок 2019 р., од.	Питома вага, %	Відхилення, %
1. Фізичні особи-підприємці	3784	78,42	3956	78,51	+0,09
2. Малі	791	16,39	822	16,3	-0,09
3. Середні	250	5,18	261	5,2	+0,02
Всього МСП	4825	100	5039	100	

В структурі МСП питома вага фізичних осіб-підприємців коливалася від 78,42% до 78,51% відповідно на початок 2018 р. та 2019 р. Аналізуючи питому вагу малих підприємств за обидва роки, то вона коливалася в діапазоні від 16,39% до 16,3%. Частка середніх підприємств за обидва роки змінювалася від 5,18% до 5,2% відповідно на початок 2018 р. та 2019 р. Слід вказати на те, що у структурі всього МСП, найбільшу питому вагу складають фізичні-особи підприємці, далі – малі підприємства, і найменшу частку – складають середні підприємці. Стає зрозумілим, що Департамент економічного розвитку і торгівлі та підпорядковані йому управління та відділи доволі ефективно здійснюють підтримку підприємництва в Тернопільському регіоні завдяки впровадженним програмам розвитку, реалізованим планам та стратегіям, досягнутим цілям та виконаним завданням.

## 2.2. Дослідження напрямків та механізмів підтримки розвитку підприємництва Тернопільської облдержадміністрації

Департамент економічного розвитку і торгівлі здійснює підтримку розвитку підприємництва через такі механізми:

- 1) розробку програмних документів – “Обласної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2019-2020 роки” [86];
- 2) Стратегію до 2020 року – «Проект плану заходів з реалізації у 2018-2020 роках Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2020 р. »;
- 3) Проект ЄС ПРООН “Місцевий розвиток орієнтований на громаду”;
- 4) Програму USAID “Лідерство в економічному врядуванні” (ЛЕВ);
- 5) програма підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України.

Основне спрямування “Обласної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2019-2020 рр.” є формування та впровадження ефективних заходів підтримки малого та середнього підприємництва, створення сприятливих фінансово-економічних умов для його успішного розвитку, зростання рівня зайнятості та поліпшення добробуту людей.

Основні завдання вищезазначеної програми систематизовано на рисунку 2.6.

<b>ЗАВДАННЯ “Обласної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2019-2020 рр.”</b>
1) усунення зайвих та удосконалення ефективних регуляторних бар’єрів;
2) насичення товарних ринків, підтримка вітчизняного товаровиробника, забезпечення якості, конкурентоспроможності товарів і послуг, що виробляються суб’єктами малого підприємництва;
3) сприяння розвитку діалогу між бізнесом та владою;
4) поглиблення міжрегіонального та міжнародного співробітництва у сфері малого бізнесу, сприяння виходу малого і середнього підприємництва області на нові ринки інших областей України та експорту продукції закордон;
5) створення нових робочих місць, залучення суб’єктів господарювання до зменшення рівня безробіття, залучення до підприємницької діяльності інвалідів, жінок, молоді, учасників АТО, внутрішньо переміщених осіб;
6) наповнення державного та місцевих бюджетів;
7) активізація фінансово-кредитних та інвестиційних механізмів;
8) організація підготовки та перепідготовки кадрів малого бізнесу для роботи в умовах ринкової економіки;
9) розбудова інфраструктури підтримки підприємництва в області

Рисунок 2.6. – Систематизація завдань обласної програми

Основна увага Департаменту економічного розвитку і торгівлі зосереджена на наступних видах діяльності:

- забезпечення регуляторного впливу на суб'єкти підприємництва Тернопільської області, проведення роз'яснювальної та інформаційно-консультативної роботи як із нижчестоячими органами влади, так і з суб'єктами МСП;

- вирішення питань з надання фінансової та кредитної, кадрової, правової, ресурсної, організаційної підтримки суб'єктам МСП;

- реалізацію комплексу заходів, спрямованих на покращення інфраструктурного забезпечення підприємницької діяльності.

В таблиці 2.4 проаналізовано динаміку ресурсного забезпечення програми за 2017-2018 рр.

Таблиця 2.4 – Динаміка ресурсного забезпечення програми за 2017-2018 рр.

Ресурсне забезпечення, тис. грн.	2017 рік	2018 рік	Абсолютний приріст, тис. грн.	Темп приросту/ падіння, %
Обсяг фінансування, в тому числі за рахунок:	4330	2020	-2323	-53,3
- обласного бюджету	2330	1020	-1310	-56,2
- районних, міських бюджетів, бюджетів ОТГ	1000	1000	0	0
- коштів міжнародної допомоги	1000	-	-	

З таблиці видно, що загальний обсяг фінансування в 2018 р. порівняно з 2017 р. скоротився на 2323 тис. грн. або на 53,3%. Обсяг коштів, які надійшли за рахунок бюджету області скоротився на 1310 тис. грн. або на 56,2% протягом аналізованого періоду. Обсяг коштів, які надійшли за рахунок районних, міських бюджетів, бюджетів ОТГ був на однаковому рівні. Для фінансування програми в 2017 р. було залучено кошти міжнародної допомоги.

Загальний обсяг фінансування програми за 2017-2018 рр. становив 6350 тис. грн. Обсяг коштів за обидва роки, які надійшли за рахунок бюджету області становив 3350 тис. грн. Обсяг коштів за обидва роки, які надійшли за рахунок районних, міських бюджетів, бюджетів ОТГ рівний 2000 тис. грн.

Структуру ресурсного забезпечення програми за 2017-2018 рр. проаналізовано в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Ресурсне забезпечення Програми за 2017-2018 рр.

Ресурсне забезпечення, тис. грн.	2017 рік	2018 рік	Всього за обидва роки, тис. грн.	Структура, %
Обсяг фінансування, в тому числі за рахунок:	4330	2020	6350	100
- обласного бюджету	2330	1020	3350	52,76
- районних, міських бюджетів, бюджетів ОТГ	1000	1000	2000	34,49
- коштів міжнародної допомоги	1000	-	1000	15,74

В структурі обсягів фінансування програми розвитку малого і середнього підприємництва Тернопільською ОДА найбільш питому вагу займають кошти бюджету області – 52,76%; далі кошти районних, міських бюджетів, бюджетів ОТГ – 34,49%; та фінансові ресурси, задіяні з міжнародної допомоги – 15,74%.

Обласна програма розвитку малого і середнього підприємництва містить ряд заходів, на які виділено кошти [86], серед яких найважливішими є:

- проведення заходів, які дозволять упорядкувати регуляторні аспекти МСП;
- надання фінансової та кредитної підтримки МСП, а також сприяння ефективному кадровому, ресурсному, організаційному, інформаційному забезпеченню МСП;
- реалізація заходів, направлених на покращення інфраструктурного

забезпечення МСП.

Основними заходами, які дозволять упорядкувати регуляторні аспекти МСП в області є:

- інформування суб'єктів МСП про регуляторні акти на кожен рік за допомогою розміщення їх на офіційній сторінці облдержадміністрації;
- моніторинг діючих регуляторних актів та оцінювання їхнього впливу на результати роботи суб'єктів МСП;
- забезпечення електронного доступу до чинних регуляторних актів;
- організування навчань, тренінгів та семінарів для місцевих органів влади та суб'єктів МСП;
- систематичне проведення анкетування та опитування суб'єктів МСП з питань дослідження бізнес-клімату та бізнес-настроїв.

Основними заходами, які сприятимуть наданню фінансової та кредитної підтримки МСП, а також ефективному кадровому, організаційному та інформаційному забезпеченню МСП є:

- відновлення та продовження функціонування Фонду підтримки підприємництва;
- надання роз'яснювальної, інформаційної допомоги у створенні фінансових фондів в ОТГ;
- забезпечення отримання суб'єктами МСП кредитів під інвестиційні проекти через програму часткового відшкодування %-х ставок за кредитами;
- заохочення підприємців до створення нових робочих місць;
- розроблення проектів для залучення інвестицій в сектор малого та середнього підприємництва;
- надання інформаційної підтримки суб'єктом МСП про існуючі грантові програми;
- залучення суб'єктів МСП до експортно-імпоротної діяльності області.

Серед заходів, направлених на покращення інфраструктурного забезпечення МСП, слід вказати на:

- формування єдиної інформативної бази для суб'єктів МСП з вільним

доступом до потрібної інформації;

- організування роботи центрів розвитку підприємництва в районах області;

- проведення форумів, конкурсів, семінарів, навчань, круглих сторін з питань ефективної реалізації підприємницьких ідей;

- забезпечення ефективної роботи бізнес-інкубаторів для допомоги початківців у секторі МСП.

Основні результативні показники програми в динаміці наведено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Основні результативні показники програми

	На початок програми	Результативні показники	Абсолютний приріст, тис. грн.	Темп приросту%
1. Число малих підприємств, од.	4890	4950	60	1,22
2. Число середніх підприємств, од.	239	246	7	2,9
3. Кількість працюючих у секторі МСП, тис. ос	71	71,4	0,4	0,56
4. Число фізичних осіб-підприємців, од	42950	44000	1050	2,4
5. Обсяг бюджетних надходжень від суб'єктів МСП, тис. грн.	940	1045	105	11,2
6. Робочі місця у секторі МСП, од.	5530	5860	330	5,96

Реалізація вказаної програми має позитивні результати для регіону, а саме:

- дозволила збільшити число малих підприємств на 60 одиниць або на 1,22%;

- дозволила збільшити число середніх підприємств на 7 одиниць або на 2,9%;



- сприяла зростанню числа зайнятих осіб у секторі МСП на 400 осіб або на 0,5%;
- сприяла зростанню числа фізичних осіб-підприємців на 1050 од. або на 2,4%;
- дозволила збільшити осяг бюджетних надходжень від суб'єктів МСП на 105 тис. грн. або на 11,2%;
- зростання кількості робочих місць у секторі МСП на 330 од. або на 5,96%.

Динаміку кількості об'єктів інфраструктури підтримки суб'єктів МСП до і після реалізації програми наведено на рисунку 2.7.

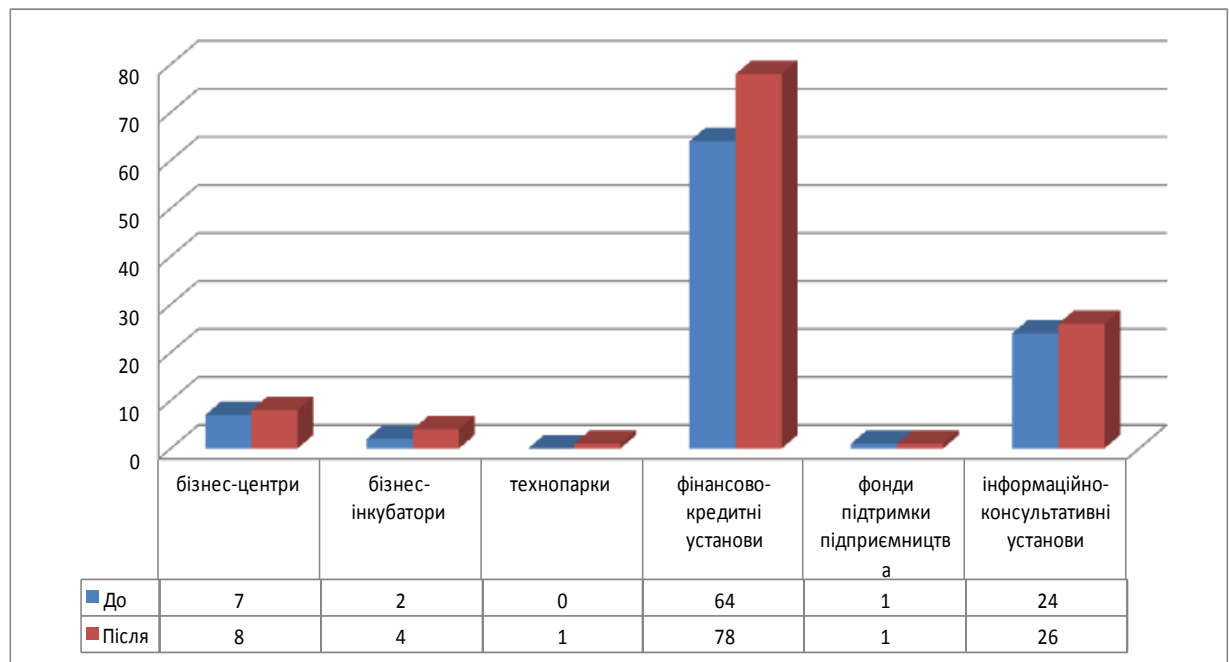


Рисунок 2.6. – Динаміка числа інфраструктурних об'єктів для підтримки суб'єктів МСП до і після реалізації програми

Після реалізації програми очікується зростання числа бізнес-центрів з 7 до 8 од.; кількості бізнес-інкубаторів на 2 од.; створення одного технопарку; ріст числа фінансово-кредитних установ для підтримки МСП на 14 од. або на 21,8%; числа інформаційно-консультативних організацій на 2 од. або на 8,33%.

Тернопільською облдержадміністрацією також розроблено «проект плану заходів з реалізації у 2018-2020 роках Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2020 року», який містить ряд заходів, спрямованих на стимулювання розвитку МСП:

- 4000 тис. грн. планувалося направити на дерегуляцію діяльності підприємців;

- 3000 тис. грн.. планувалося спрямувати на забезпечення конкурентоспроможності МСП;

- 9532,7 тис. грн.. визначено як необхідні кошти для ресурсного, інформаційного та інфраструктурного забезпечення МСП.

Ресурсне забезпечення заходів, спрямованих на стимулювання розвитку МСП протягом 2015-2017 рр. наведено на рисунку 2.7. Протягом трьох років планувалося витрати 18172,7 тис. грн. на проведення таких заходів.

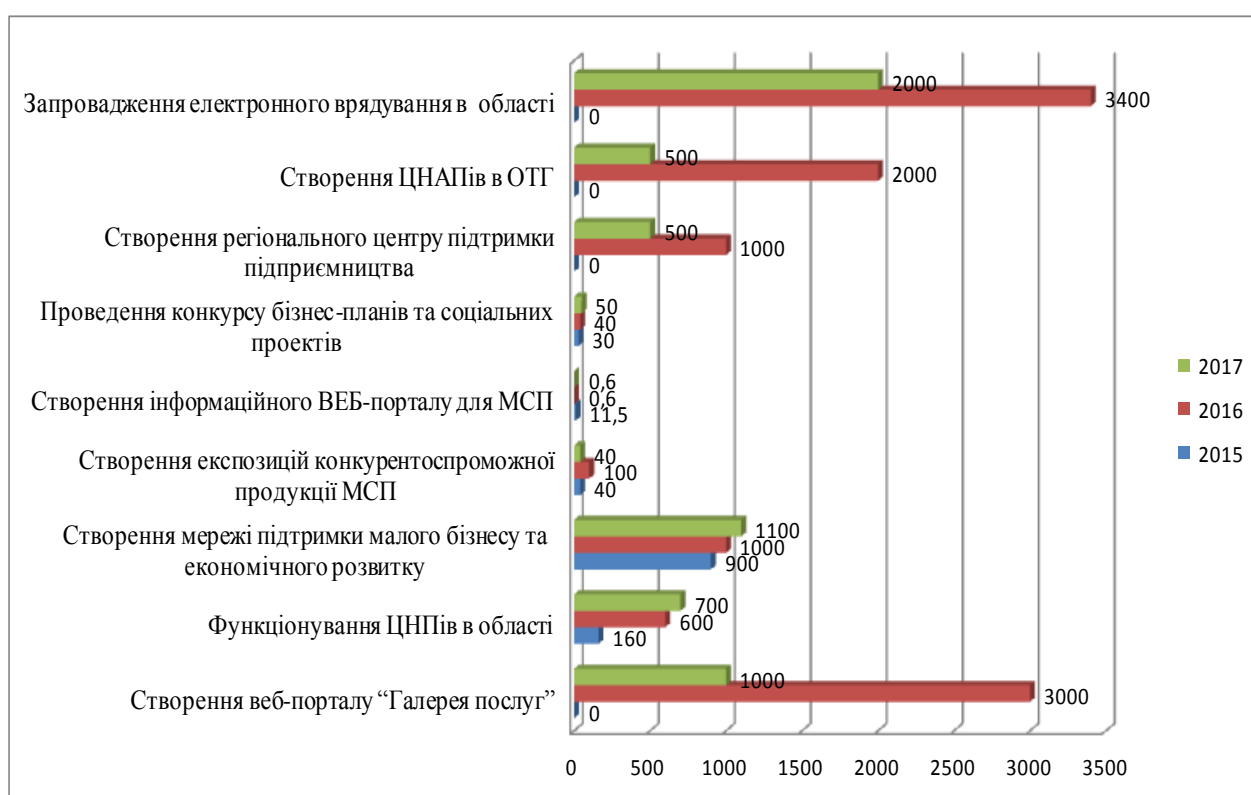


Рисунок 2.7. – Динаміка фінансового забезпечення фінансування стимулювання розвитку МСП у 2015-2017 рр.

Структуру фінансового забезпечення стимулювання розвитку МСП за 3 роки наведено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Структурний аналіз фінансового забезпечення заходів стимулювання розвитку МСП за 3 роки

Заходи	Всього, тис. грн.	Питома вага, %
1. Створення веб-порталу “Галерея послуг”	4000	22,01
2. Підтриманні функціонування ЦНАПів	1460	8,03
3. Створення мережі підтримки МБ	3000	16,51
4. Створення інформаційного веб-порталу для МСП	12,7	0,07
5. Створення регіонального ЦПП	1500	8,25
6. Проведення конкурсу бізнес-планів та соціальних проектів	120	0,66
7. Створення ЦНАПів в ОТГ	2500	13,76
8. Впровадження е-урядування в області	5400	29,71
9. Створення експозицій конкурентоспроможної продукції МСП	180	0,99
Всього	18172,7	100

Структурний аналіз фінансового забезпечення заходів стимулювання розвитку МСП за 3 роки показав, що найбільшу питому вагу займає запровадження е-врядування в Тернопільській області – 29,7%. На створення веб-порталу “Галерея послуг області” припадає 22,01% усіх коштів; створення мережі підтримки МБ – 16,5% усіх коштів; створення центрів надання адміністративних послуг в ОТГ – 13,76%. На підтримання функціонування ЦНАПів в області припадає 8,03% ресурсного фінансування, на створення регіонального центру підтримки підприємництва – 8,25%. Найменші частки займають витрати на проведення конкурсу бізнес-планів та соціальних проектів – 0,66% та створення інформаційного веб-порталу для МСП – 0,07%.

### 2.3. Аналіз показників розвитку підприємництва в Тернопільській області

Аналізуючи показники підприємництва області, спершу потрібно звернути увагу на загальну кількість суб'єктів МСП на території нашої області. У 2017 р. загальна кількість суб'єктів підприємницької діяльності становила 4825 од., а в 2018 р. – 5039 од., що на 4,44% більше, ніж за минулий рік.

У 2017 р. налічувалося 3784 фізичних-осіб підприємців, 791 малих підприємств та 250 середніх підприємств. Аналізуючи динаміку 2018 р., то спостерігаємо зростання кількості фізичних-осіб підприємців до 3956; малих підприємств до 822, та середніх підприємств до 261 (рис. 2.8).

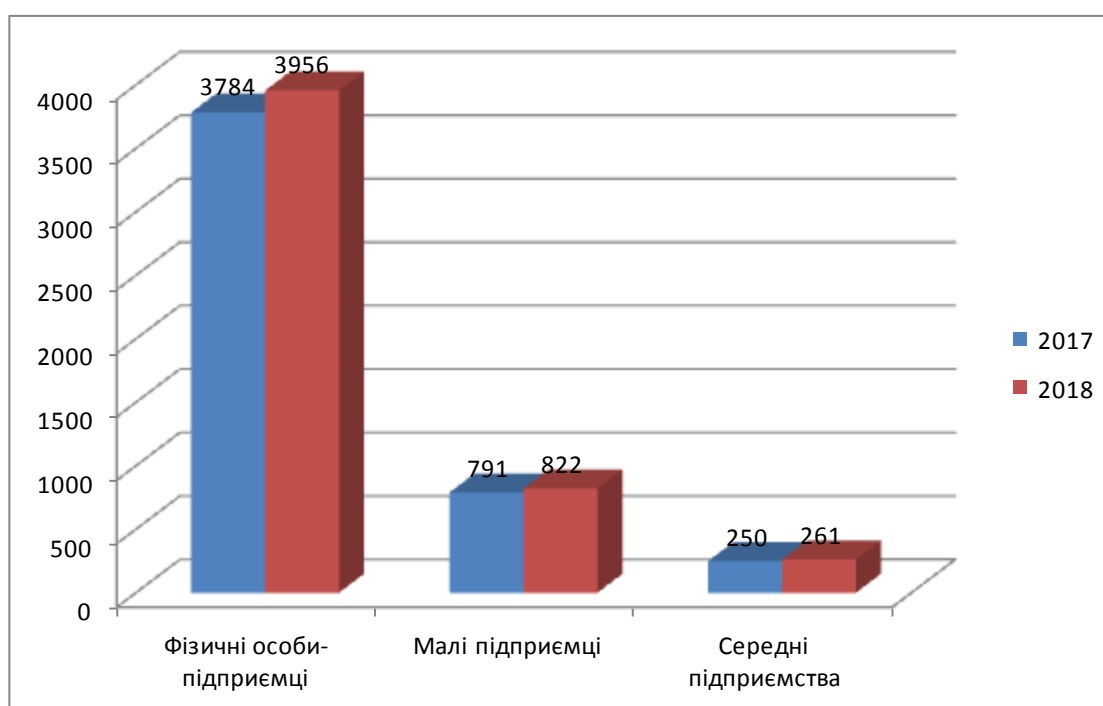


Рисунок 2.8. – Динаміка числа суб'єктів МСП у 2017-2018 рр.

Такий показник, як обсяг збуту продукції та послуг суб'єктами МСП у 2018 р. становив 64 млрд. грн. Малі підприємства області в 2018 р. реалізували продукції та послуги на суму 21,18 млрд. грн., а середні підприємства – на суму 42,82 млрд. грн. Коли говорити про 2017 р., то обсяг збуту продукції та послуг суб'єктами МСП у 2018 р. сягав 57,8 млрд. грн., в

тому числі обсяг реалізації суб'єктами малого підприємництва – 19,64 млрд. грн.; суб'єктами середнього підприємництва – 38,16 млрд. грн.

В таблиці 2.8 наведено динаміку обсягів реалізації продукції та послуг суб'єктами МСП Тернопільської області за 2017-2018 рр.

Таблиця 2.8 – Динаміка обсягів збуту суб'єктами МСП за 2017-2018 рр.

Обсяг збуту, млрд. грн.	2017	2018	Абсолютне відхилення	Темп росту, %
1. Суб'єкти малого підприємництва	19,64	21,18	1,54	107,8
2. Суб'єкти середнього підприємництва	38,16	42,82	4,66	112,2
Всього	57,8	64	6,2	110,7

З наведених даних, видно, що обсягів реалізації продукції та послуг суб'єктами малого підприємництва в 2018 р. порівняно з 2017 р. зріс на 1,54 млрд. грн. або на 7,8%; суб'єктами середнього підприємництва в 2018 р. порівняно з 2017 р. збільшився на 4,66 млрд. грн. або на 12,2%.

Результати структурного аналізування обсягів реалізації продукції та послуг суб'єктами МСП Тернопільської області за 2017-2018 рр. наведено в таблиці 2.9. У структуру найвищу питому вагу займає обсяг збуту продукції та послуг суб'єктами середнього підприємництва. Вона коливалася за аналізований період в межах від 66,02 до 66,9%.

Питома вага обсягів збуту продукції та наданих послуг малими підприємствами області у 2017 р. становила 33,98%; у 2018 р. – 33,1%. Питома вага обсягів збуту продукції та наданих послуг середніми підприємствами області у 2017 р. становила 33,98%; у 2018 р. – 33,1%.

Слід зазначити, що питома вага реалізованої обсягу продукції та наданих послуг малими та середніми підприємствами є найвищою в загальному обсязі (90,9%), коли до уваги брати ще й великі підприємства.

Таблиця 2.9 – Структура обсягів збуту продукції та послуг суб'єктами МСП за 2017-2018 рр.

Обсяг збуту, млрд. грн.	2017	Питома вага у 2017 р., %	2018	Питома вага у 2018 р., %
1. Суб'єкти малого підприємництва	19,64	33,98	21,18	33,1
2. Суб'єкти середнього підприємництва	38,16	66,02	42,82	66,9
Всього	57,8	100	64	100

Коли говорити про наповнення бюджету в 2018 р., то 3,98 млрд. грн. забезпечені суб'єктами МСП області, в 2017 р. суб'єкти МСП принесли у бюджет 2,86 млрд. грн. (таблиця 2.10). Спостерігаємо зростання 39,1% за обидва роки.

Таблиця 2.10 – Наповнення бюджету суб'єктами МСП за період 2017-2018 рр. в Тернопільській області

Обсяг коштів до бюджету, млрд. грн.	2017	2018	Абсолютне відхилення	Темп росту, %
1. Суб'єкти малого підприємництва	1,62	2	0,26	123,5
2. Суб'єкти середнього підприємництва	1,24	1,98	0,74	159,7
Всього	2,86	3,98	1,12	139,1

Малі підприємства принесли доходу у бюджет на суму 2 млрд. грн. у 2018 р., а це на 23,5% більше, ніж у минулому році. Суб'єкти середнього підприємництва забезпечили надходження у розмірі 1,98 млрд. грн. та 1,24 млрд. грн. відповідно за аналізований період. Обсяг коштів до бюджету від суб'єктів середнього підприємництва в 2018 р. порівняно з 2017 р зріс на

59,7%.

Структура наповнення бюджету доходами від суб'єктів МСП Тернопільської області представлена в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Результати структурного аналізування наповнення бюджету доходами від суб'єктів МСП Тернопільської області в 2017-2018 рр.

Обсяг коштів до бюджету, млрд. грн.	2017	Питома вага у 2017 р., %	2018	Питома вага у 2018 р., %
1. Суб'єкти малого підприємництва	1,62	56,64	2	50,25
2. Суб'єкти середнього підприємництва	1,24	45,36	1,98	49,75
Всього	2,86	100	3,98	100

В структурі наповнення місцевого бюджету коштами у 2017 р. найбільшу питому вагу займали надходження від суб'єктів малого підприємництва (56,64%), в 2018 р. частка надходжень від малих підприємств становила 50,25%, що дещо зменшилася, ніж у минулому році. Питома вага надходжень від середніх підприємств у 2017 р. складала 45,36%, а в 2018 р. – 49,75%. Тут маємо зростання частки надходжень від середнього підприємництва за аналізовані роки.

Також, відбулося зростання числа робочих місць (8,3 тис.), які були створені в 2018 р. суб'єктами МСП області (таблиця 2.12) порівняно з 2017 р. на 39,1% або на 1,12 тисяч.

В секторі малого підприємництва в 2017 р. було створено 5,6 тисяч робочих місць, а в 2018 р. – 5,8 тисяч, що 200 робочих місць більше або на 3,5%. В секторі середнього підприємництва спостерігаємо створення у 2017 р. 2,3 тисяч робочих місць, а в 2018 р. – 2,5 тисячі. Тобто, кількість робочих місць, забезпечених суб'єктами середнього підприємництва області в 2018 р. порівняно з 2017 р. зросла на 8,7%

Таблиця 2.12 – Робочі місця, створені суб'єктами МСП області за 2017-2018 рр.

Робочі місця, створені	2017	2018	Абсолютне відхилення	Темп росту, %
1. Суб'єктами малого підприємництва	5,6	5,8	0,2	103,5
2. Суб'єктами середнього підприємництва	2,3	2,5	0,2	108,7
Всього	7,9	8,3	1,12	139,1

Результати структурного аналізування кількості робочих місць, створених усіма суб'єктами МСП в Тернопільській області за період 2017-2018 рр. проілюстровано на рисунку 2.9.

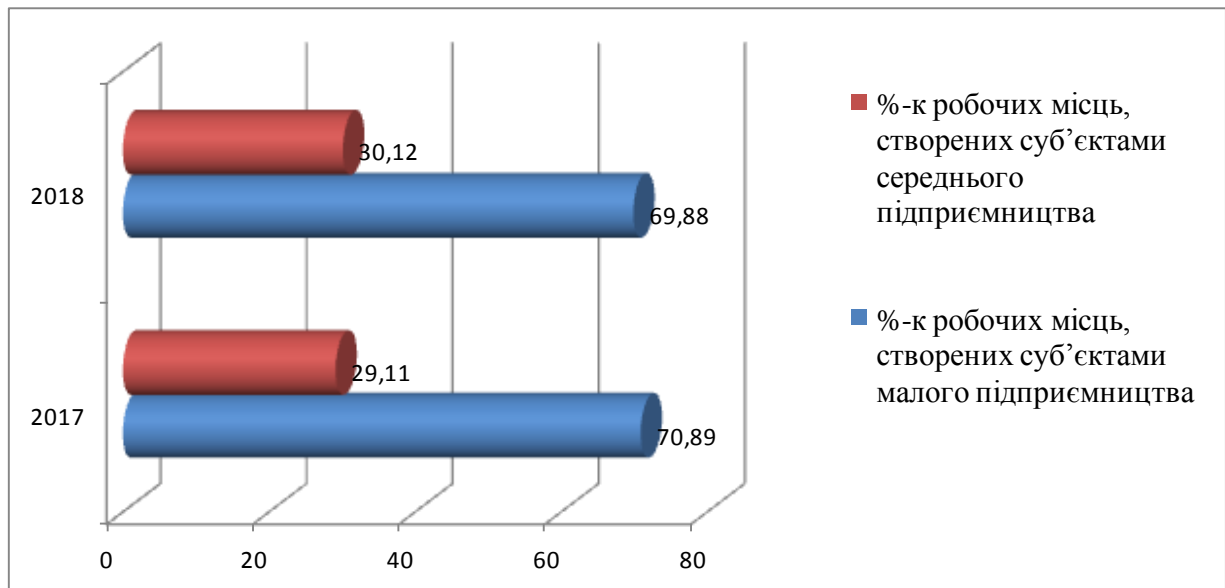


Рисунок 2.9. – Відсоток робочих місць, створених усіма суб'єктами МСП у 2017-2018 рр.

Отже, у 2017 р. питома вага створених робочих місць суб'єктами підприємницької діяльності – середніми підприємствами становила 29,11%, а в 2018 р. – 30,12%, що на 1,01% більше, ніж за попередній період. Частка створених робочих місць суб'єктами підприємницької діяльності – малими



підприємствами у 2017 р. рівна 70,89%, у 2018 р. – 69,88%, що на 1,01% менше, ніж в минулому році.

Кількість працівників, які є працевлаштовані на малих та середніх підприємствах області в 2018 р. становила 69,9 тисяч осіб, з них працевлаштовано в секторі малого підприємництва – 25,9 тисяч осіб, в секторі середнього – 44 тисяч осіб. Порівнюючи з минулим роком, то кількість зайнятих в секторі МСП в 2018 р. порівняно з 2017 р. зросла на 6,4 тисячі осіб, або на 10,07%.

Слід також вказати на те, що відсоткове співвідношення малих та середніх підприємств Тернопільської області в 2018 р. становило 95% та 5% відповідно (рисунок 2.10).

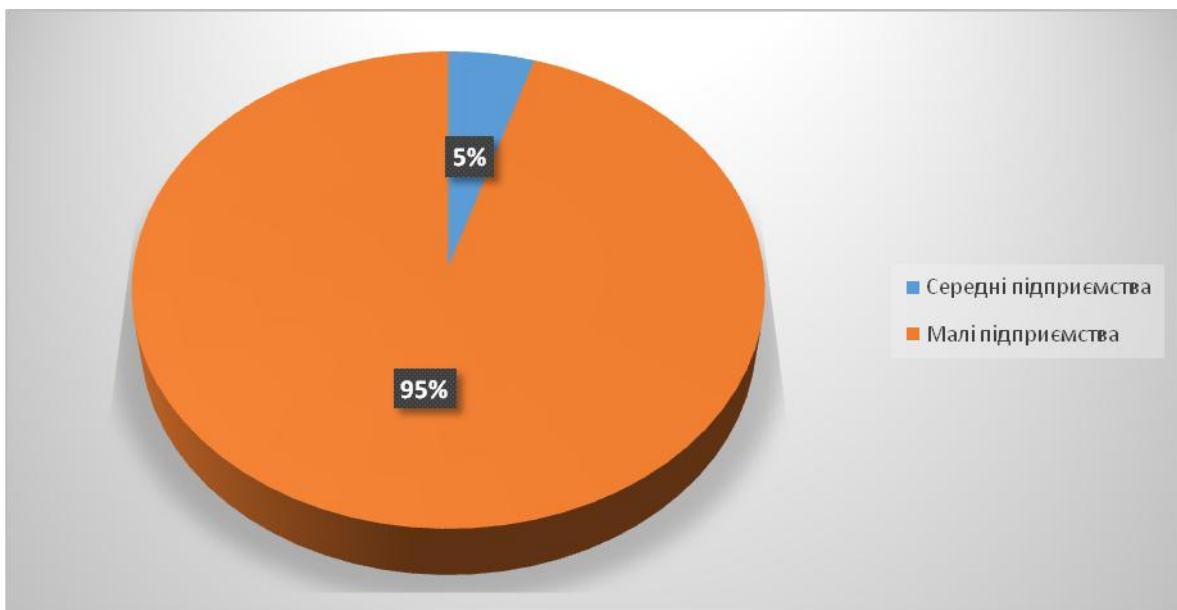


Рисунок 2.10. – Структурний розподіл МСП в Тернопільській області

Аналізуючи розподіл МСП за видами економічної діяльності у 2018 р., слід зазначити, що 23,8% МСП зайняті у сільському, лісовому та рибному господарствах області; в оптовій та роздрібній торгівлі – 19% від усіх МСП області; 15,7% МСП є промисловими виробниками; 9,9% МСП мають справу з операціями з нерухомістю; в будівельній діяльності задіяно 8,2% МСП; 5% МСП ведуть у професійну, наукову та технічну діяльність; 4,7% МСП задіяно у сфері допоміжного обслуговування, 3,7% МСП припадає на

транспортне та складське господарство, 3,3% МСП надають інформаційні та телекомунікаційні послуги (рисунок 2.10).

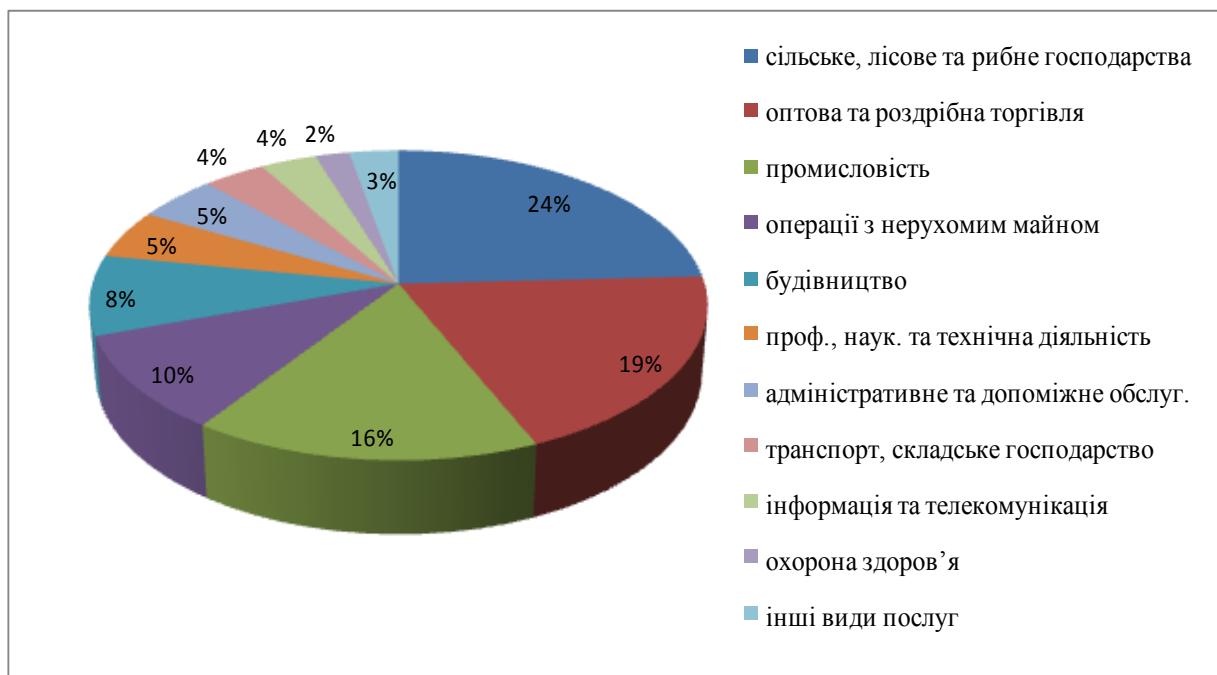


Рисунок 2.10. – Частка МСП за видами діяльності в Тернопільській області у 2018 р.

Питома вага охорони здоров'я становить 2%, надання інших послуг суб'єктами МСП області – 2,9%.

Отже, з проаналізованих показників розвитку підприємництва в Тернопільській області за 2017-2018 рр. спостерігаємо позитивні зміни і в зростання їхньої кількості, і в збільшенні обсягів продажу, і в зростанні робочих місць, а також збільшенні надходжень до бюджету області.

## РОЗДІЛ 3

### УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

#### **3.1. Підтримка розвитку МСП шляхом часткового відшкодування відсоткових кредитних ставок**

Для виявлення сильних та слабких сторін, а також встановлення можливостей та загроз МСП Тернопільської області було проведено SWOT-аналіз малого та середнього бізнесу.

Сильні та слабкі сторони малого та середнього підприємництва в Тернопільській області систематизовано на рисунку 3.1. Встановлено, що сильними сторонами малого та середнього підприємництва Тернопільської області є: зростаюча динаміка створення нових об'єктів малого та середнього бізнесу, здатність МСП до швидкої адаптації до зовнішніх змін, використання МСП місцевих (неімпортованих) ресурсів, започаткування МСП потребує порівняно невеликого стартового капіталу, більшість МСП можуть використовувати спрощену систему оподаткування та систему звітності та обліку, більшість МСП підпадають під дію мораторію на перевірки, певні підприємці мають можливість та доступ до додаткових джерел фінансування [49].

Слабкими сторонами малого та середнього підприємництва Тернопільської області визначено наступні: недостатньо розвинений сектор МСП; мале і середнє підприємництво є найбільш чутливим до зовнішніх змін на ринку (обмінний курс, попит, ресурси), недоотримання повної інформації суб'єктами МСП про найкращі умови та практики ведення діяльності, недостатньо компетенції в управлінській сфері та співробітництва між МСП та навчальними закладами, недостатня забезпеченість потрібними кадрами, ведення тіньової діяльності частиною МСП, низька активність підприємців

до започаткування діалогу із місцевою владою для представлення своїх рекомендацій та відстоювання інтересів [86].

Слід зазначити, що слабких сторін малого та середнього бізнесу Тернопільської області виявлено більше, ніж сильних сторін.

Сильні сторони МСП Тернопільської області	Слабкі сторони МСП Тернопільської області
1. Значна динаміка створення нових об'єктів МСП	1. Недостатньо розвинений сектор МСП
2. Здатність адаптуватись до змін економічного середовища	2. Чутливість до змін в економіці в цілому та до змін попиту на місцевому ринку
3. Використання, в основному, місцевих (не імпортованих) ресурсів	3. Низький технологічний рівень та випуск продукції з низьким ступенем переробки
4. Започаткування МСП потребує порівняно невеликого стартового капіталу	4. Недостатня поінформованість МСП про сучасні методи підприємницької діяльності, низький рівень правових знань та менеджменту
5. Більшість МСП можуть використовувати спрощену систему оподаткування	5. Низький рівень співпраці МСП з навчальними закладами
6. Більшість МСП можуть використовувати спрощену систему звітності та обліку	6. Недостатній рівень кваліфікації робочої сили
7. Більшість МСП підпадають під дію мораторію на перевірки	7. Частина діяльності МСП перебуває в тіні
8. Низькі витрати на робочу силу	8. Обмежений доступ до банківського фінансування
9. Частина МСП має додаткові джерела небанківського фінансування (зокрема, кошти трудових мігрантів)	9. Більшість МСП працюють в торгівлі
	10. Низька активність бізнесу у відстоюванні власних інтересів у діалозі з владою
	11. Ринок більшості МСП обмежений власним регіоном

Рисунок 3.1. – Сильні та слабкі сторони сектору МСП Тернопільської області

Можливості та загрози для малого та середнього підприємництва у Тернопільській області систематизовано на рисунку 3.2.

Можливості МСП Тернопільської області	Загрози МСП Тернопільської області
1. Відновлення економічної активності	1. Активізація військових дій на сході країни, що погіршить загальноекономічну ситуацію в країні в цілому
2. Успішна реалізація реформ на національному та регіональному рівнях (реформа децентралізації)	2. Поглиблення економічної кризи, в тому числі збільшення рівня інфляції
3. Збільшення фінансових ресурсів громад у процесі децентралізації	3. Зменшення обсягів надходжень міжнародної фінансової допомоги в результаті невиконання Україною своїх зобов'язань
4. Ефективна імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС	4. Зменшення обсягу надходжень до державного та місцевих бюджетів
5. Поглиблення співпраці МСП з навчальними закладами області та країни	5. Неспроможність бізнесу скористатись потенціалом виходу на зовнішні ринки
6. Подолання корупції на всіх рівнях державної влади	6. Часті зміни законодавства
7. Сприятливе географічне розташування регіону	7. Втручання органів влади в діяльність МСП
8. Туристична привабливість регіону	8. Подорожчання енергоносіїв
	9. Курсова нестабільність
	10. Низький рівень фінансового забезпечення підтримки МСП на рівні регіону
	11. Нерозвинена інфраструктура підтримки МСП
	12. Низький рівень довіри МСП до державної політики

Рисунок 3.2. – Можливості та загрози сектору МСП Тернопільської області

Можливостями для розвитку малого та середнього підприємництва у нашій області визначено наступні: впровадження реформування на усіх рівнях, як на національному, так і на регіональному (реформа децентралізації), поживлення економічної активності підприємців, забезпечення ОТГ області фінансовими ресурсами та їх нагромадження в громадах, результативність реалізації «Угоди про асоціацію між Україною та ЄС», налагодження та поглиблення співпраці між підприємцями та навчальними закладами, сприятливе географічне розташування регіону та

туристична привабливість регіону[103].

Загрозами для розвитку малого та середнього підприємництва в Тернопільській області визначено наступні: наявність негативних процесів в економіці та наслідки економічної кризи для підприємців, в тому числі зростання інфляційних процесів, зменшення розміру фінансової допомоги з-за кордону, в результаті невиконання державою зобов'язань, неспроможність підприємців використовувати весь потенціал для виходу на міжнародні ринки, втручання органів влади в діяльність МСП та часті зміни законодавства, втручання органів влади в діяльність підприємців в регіоні, неналежне фінансове забезпечення для підтримки розвитку МСП в області та недовіра місцевих підприємців до дій чиновників та їхньої політики.

Встановлено, що загрози переважають можливості для розвитку малого та середнього бізнесу Тернопільської області[103].

Одним із напрямків підтримки та розвитку малого та середнього підприємництва є можливість отримати кредит під 7,5% річних. Така можливість заснована на домовленостях між Тернопільською облдержадміністрацією та Німецько-українським фондом, які викладені у такому документі: «Порядок використання коштів, передбачених обласною програмою розвитку малого та середнього підприємництва на 2019-2020 рр., на часткове відшкодування відсоткових ставок за кредитами банків для суб'єктів МСП». На зазначений порядок даною програмою забезпечується відшкодування у розмірі 3 млн. грн. у 2019 році та 5 млн. грн. у 2020 році [86].

Суб'єктами малого підприємництва, які можуть долучитися до програми часткового відшкодування відсотків є [86]:

1) зареєстровані та запуснені виробничі потужності на території Тернопільської області;

2) суб'єкти МСП, видом основної діяльності яких є: готельний та ресторанний бізнес, сільське господарство, переробна та харчова промисловість, постачання газу, кондиційованого повітря та електроенергії;

3) суб'єкти МСП, які мають на меті цільове використання кредиту на модернізацію виробничого процесу та ОВФ, закупівлю або модернізацію обладнання, придбання, будівництво або реконструкцію будівель;

4) суб'єкти МСП, які готові долучитися власними коштами, частка яких становить не менше 20%.

Для отримання часткового відшкодування суб'єкту МСП достатньо звернутися до банків, які партнерами зазначеної програми: ПАТ “KredoBank” або АБ “КРГАЗБАНК” та підписати з ними кредитні домовленості (угоду).

100 тис. євро це максимальна сума кредиту, яку може взяти суб'єкт МСП, однак кредитування відбувається у національній валюті. Залучення позичальника у фінансуванні об'єкту кредитування – не менше 20%. 36 місяців це максимальний термін для відшкодування відсотків задня погашення кредиту.

Детальну інформацію суб'єкт МСП про отримання кредитів та укладання кредитного договору може отримати в таких банках та їх відділеннях у районах:

- 1) ПАТ “КРЕДОБАНК”, відділення якого знаходиться в м. Тернопіль;
- 2) АБ “УКРГАЗБАНК”, відділення якого знаходиться як в м. Тернопіль, так і в м. Чорткові та м. Борщові.

Департамент економічного розвитку і торгівлі при Тернопільській обласній державній адміністрації є «головним розпорядником бюджетних коштів».

Основні характеристики «програми розвитку малого та середнього підприємництва задля здійснення відшкодування відсотків» наведено на рисунку 3.3 [103].

Для виявлення ставлення та настрою підприємців стосовно такої програми варто було би провести опитування суб'єктів МСП та зробити відповідні висновки.

Ознака	Характеристика
1. Відсоткова ставка кредиту	7,5%
2. Інформація містить	На сайті Тернопільської ОДА в розділі "Підтримка бізнесу"
3. Суб'єкти МСП, які можуть отримати кредит	Суб'єкти, вид основної діяльності яких відповідає Порядку за встановленими основними напрямками, зокрема: сільське господарство, харчова та переробна промисловість, готельний та ресторанний бізнес, постачання газу, електроенергії та кондиційованого повітря
4. Банки-партнери	ПАТ "KredoBank" або АБ "УКРГАЗБАНК"
5. Максимальна сума кредиту	100 тис. євро
6. Участь позичальника у фінансуванні об'єкту кредитування	Не менше 20%
7. Максимальний строк здійснення часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами	36 місяців

Рисунок 3.3. – Основні характеристики «програми розвитку малого та середнього підприємництва задля здійснення відшкодування відсотків»

Нами здійснено опитування суб'єктів МСП, які ще не задіяні в «програмі здійснення часткового відшкодування відсоткових ставок» в 2019 р. Для опитування обрано 7 малих підприємств та 3 середнього розміру. Загальна кількість суб'єктів МСП, які були опитані становила 10 МСП. Результати такого опитування показані в таблиці 3.1.

Слід зазначити, що 9 з 10 опитаних вважають, що зростання розміру відшкодування матиме позитивний ефект для суб'єктів МСБ. 8 з 10 опитаних вказали на те, що така програма може полегшити роботу підприємця, дозволить йому більше коштів направляти на інвестування, в оборот. 7 з 10 опитаних хотіли би більше дізнатися про умови такої програми та як до неї долучитися. 6 з 10 вважають доцільним запровадження такої програми для підприємців Тернопілля. Також, вказали на потребу у спрощенні умов приєднання до програми.



Таблиця 3.1 – Перелік запитань для опитування підприємців МСБ

Питання	Відповідь	
	так	ні
1. Чи знаєте ви про програму відшкодування кредиту Німецько-українським фондом підтримки МСП?	5	5
2. Чи було б доречним більше дізнатися про дану програму?	7	3
3. На вашу думку, чи полегшала вашу роботу як підприємця ця програма?	8	2
4. Чи є доцільним впровадження даної підтримки для МСП?	6	4
5. Чи влаштувала б вас відсоткова ставка 7,5%	5	5
6. Чи позитивно на вашу думку вплине зростання відсоткових ставок?	9	1
7. Про дану програму ви дізналися з сайту Тернопільської ОДА?	3	7
8. Чи хотіли б ви вийти на нові ринки збуту вашої продукції за підтримки Німецько-українського фонду?	5	5
9. Чи скористалися б ви даною програмою?	8	2

На рисунку 3.4 представлено відсотковий розподіл опитаних, які дали відповідь “Так”, а на рисунку 3.5 наведено відсотковий розподіл опитаних підприємців, які сказали “Ні”.

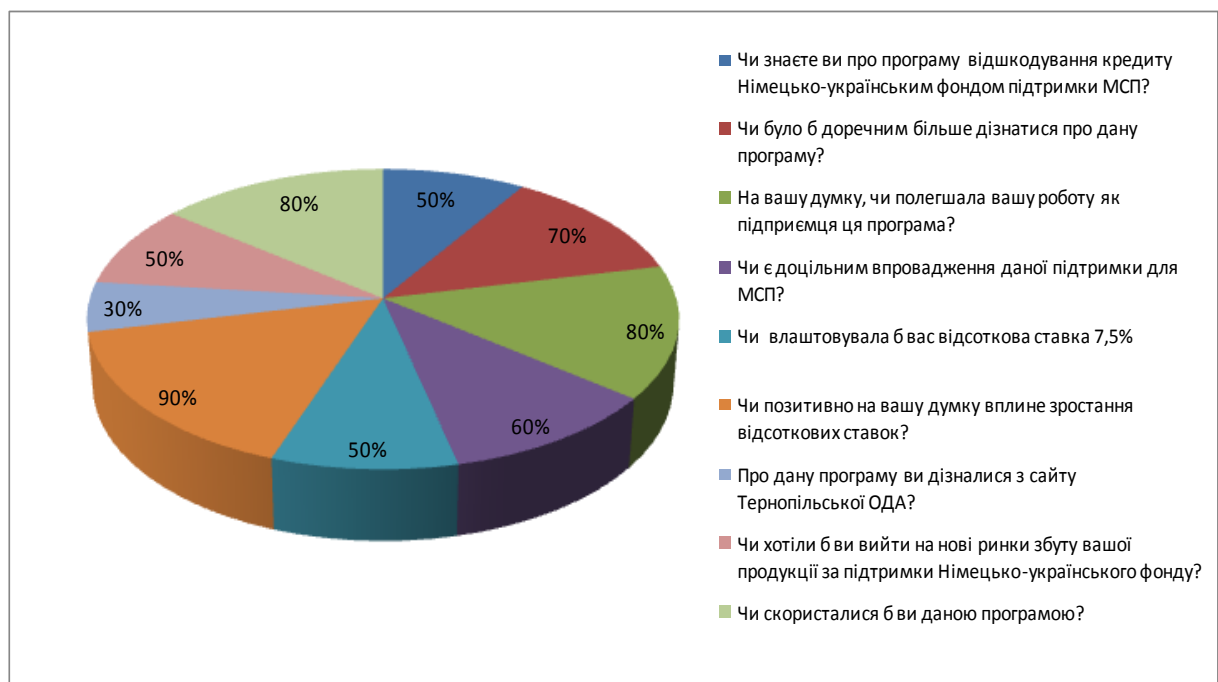


Рисунок. 3.4. – Відсоток опитаних, які сказали “Так”

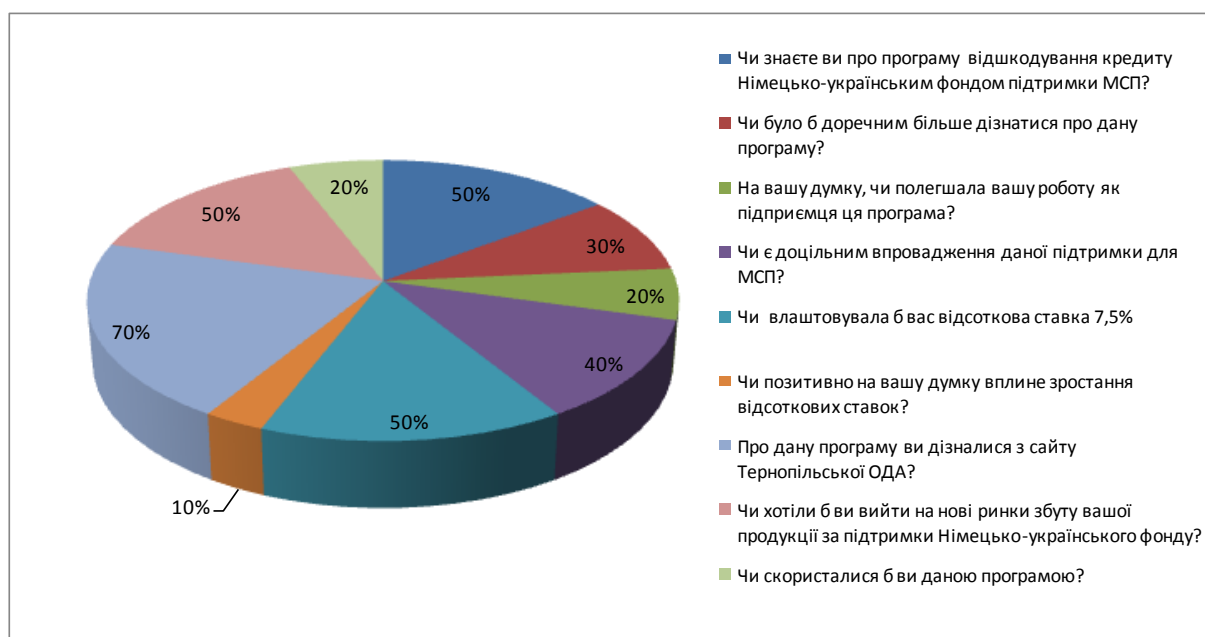


Рисунок. 3.5. – Відсоток опитаних, які сказали “Ні”

Запропоновано внести пропозиції до такої програми відшкодування та розмір відшкодування «відсоткових ставок за кредитами банків» в 2020 р. встановити на рівні 10%. Тоді, можемо очікувати суттєве зростання кількості залучених суб'єктів підприємництва в області в 2020 р. до 13 од. або на 44,4% порівняно з минулим роком (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2 – Число суб'єктів МСП в 2019-2020 р., задіяних в програмах підтримки розвитку малого та середнього підприємництва здійснення часткового відшкодування відсоткових ставок

Роки	Кількість суб'єктів МСП
2018	7
2019	9
2020 (очікувана кількість)	13
Темп приросту (2019/2018), %	44,4
Темп приросту (2018/2017), %	28,5

За даними прогнозу станом на 2020 рік до «програми підтримки розвитку МСП на здійснення часткового відшкодування відсоткових ставок» приєднається ще 4 підприємства.

### **3.2. Удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для розвитку підприємництва**

У сучасному світі національна технологічна база, що стабільно розвивається, є основою соціально-економічного розвитку держав. Технологічна база та її кадрове забезпечення належать до важливих складових системи національної безпеки держави. Головна роль в її створенні та підтримці на належному рівні відводиться в розвинутих країнах науці та освіті. У цьому зв'язку розвиток науки та освіти є важливим пріоритетом державної політики [5].

На думку аналітиків Світового банку, 80% ВВП розвинених країн безпосередньо залежить від якості трудового потенціалу і лише 20% припадає на його виробничу складову. Усе це вимагає систематичного підвищення професійно-кваліфікаційного рівня працівників, що досягається в процесі професійного навчання кадрів [14].

Основним критерієм рівня професіоналізму працівника є виконання ним професійних обов'язків відповідно до вимог роботодавців. Аналіз досвіду зарубіжних країн свідчить, що основним стимулом для працівника підвищувати свою кваліфікацію є: збереження робочого місця та зростання рівня заробітної плати.

Однією із загроз для розвитку МСП в області є недостатня забезпеченість потрібними кадрами та низький рівень досвіду та знань людей у сфері підприємництва.

Для усунення такої ситуації потрібно розробити ряд ефективних заходів, спрямованих на розвиток працівників та набуття ними підприємницьких навиків та знань. Запропоновано три напрямки розвитку працівників, які систематизовано на рисунку 3.6.

Розвиток персоналу повинен здійснюватися у трьох основних напрямках: орієнтування на розвиток особистості, професійний та соціальний розвиток працівника (рис. 3.6) [89].

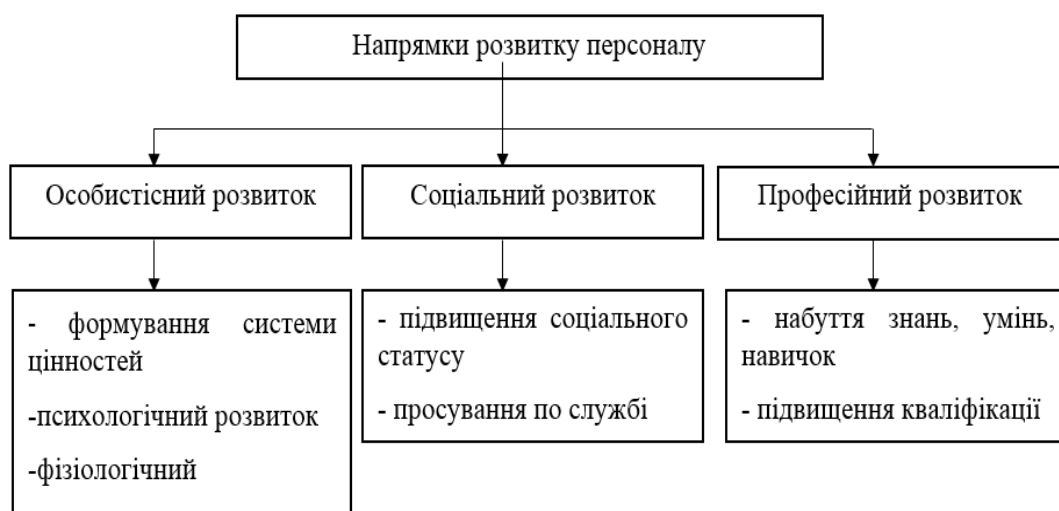


Рисунок 3.6. – Напрямки розвитку працівників в публічній організації

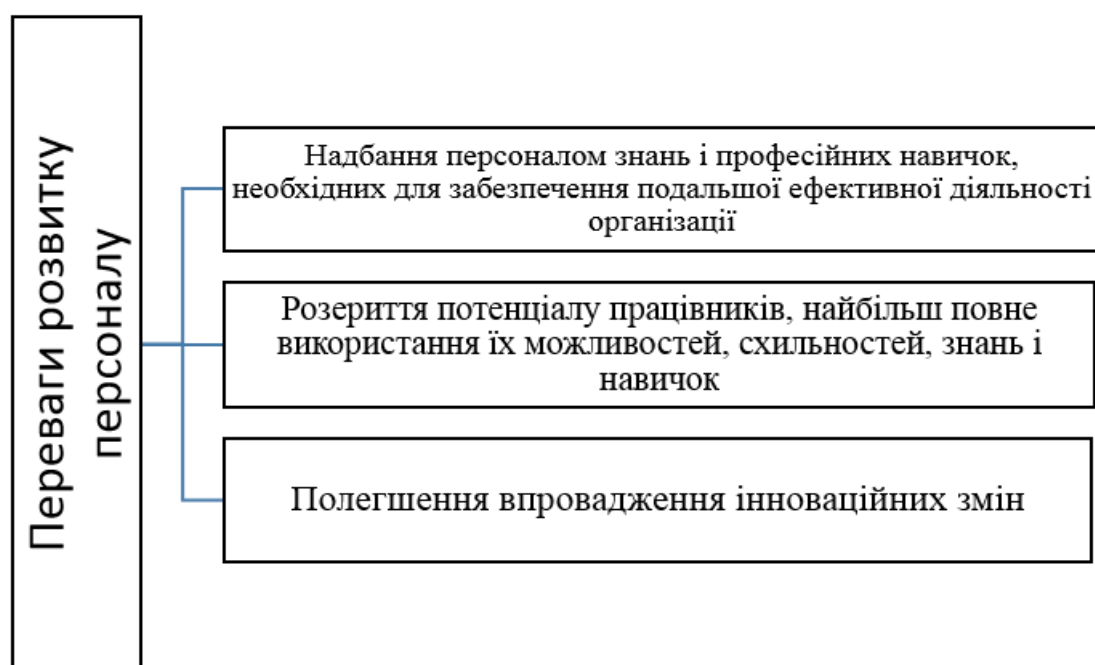


Рисунок 3.7. – Позитивні аспекти розвитку працівників в публічній організації

Для удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для розвитку підприємництва потрібно запровадити ряд заходів на рівні облдержадміністрації, спрямованих на:

- підвищення рівня знань та навиків управлінських кадрів та забезпеченням ними підприємницького сектору;
- організування навчань, тренінгів, круглих столів для підприємців та

тих, хто бажає започаткувати власний бізнес;

- організування навчань для молоді та незайнятого населення на теми успішної реалізації бізнес-ідей [96].

Організаційні заходи для удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для розвитку підприємництва згруповано на рисунку 3.8.

Організаційні заходи розвитку підприємництва			
Забезпечення професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітних, забезпечення підготовки працівників робочих спеціальностей для сфери малого бізнесу;	Впровадження нових методів професійної орієнтації незайнятого населення шляхом організації цільових курсів за програмою “Підприємець-початківець”;	Проведення конкурсів серед учнівської молоді, студентів навчальних закладів, молодих економістів на кращі бізнес-плани, бізнес-проекти, проведення семінарів, нарад, “круглих столів”.	Удосконалення професійної орієнтації незайнятого населення щодо активної трудової діяльності у сфері малого бізнесу;

Рисунок 3.8. – Організаційні заходи для удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів

В таблиці 3.3 представлено напрямки та заходи із підготовлення та підвищення кваліфікації кадрів в бізнес індустрії в Тернопільській області, основними цілями якого є: гнучка, ефективна система підготовки та перепідготовки кадрів, отримання спеціальності в стіна ВНЗ; підвищення кваліфікації існуючої спеціальності; навчання в бізнес школах; школи ділової активності; бізнес-інкубатори; тренінги, семінари, лекції; передача знань від одного підприємництва іншому; навчання в центрі зайнятості.

Таблиця 3.3 – Характеристика проекту підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для розвитку МСП у 2020 р.

Назва	Ресурсне та інформаційне забезпечення
Назва проекту:	Підготовка та підвищення кваліфікації кадрів в бізнес індустрії
Цілі проекту:	Створення гнучкої, ефективної система підготовки та перепідготовки кадрів у ВНЗ області; підвищення кваліфікації існуючої спеціальності; навчання в бізнес школах; школи ділової активності; бізнес-інкубатори; тренінги, семінари, лекції; передача знань від одного підприємництва іншому; навчання в центрі зайнятості
Учасники проекту	Місцеве населення (10 тис. осіб), підприємці, зацікавлені особи, представники влади та діючі представники МСБ
Суть проекту	<p>«Для навчання та підвищення кваліфікації кадрів в бізнес індустрії здійснюються семінари і тренінги з бізнесу. Їх проводять навчальні заклади які залучають до викладання власних викладачів; спеціально створені навчальні центри які залучають до викладання відомих вчених; бізнесменів, а також незалежні бізнес-тренінги, які мають власну справу».</p> <p>«Надання підвищення кваліфікації можуть займатися бізнес-інкубатори які сформовані в центрах зайнятості, професійні спілки, лекції та семінари в адміністраціях. Для прикладу департамент економічного розвитку і торгівлі в своєму підрозділі має відділ підтримки бізнесу який може займатися підвищення кваліфікації і проводити тренінги (6-12 осіб), мета яких отримати теоретичні знання та отримати конкретні практичні навички які необхідні для підприємницької діяльності і в створенні власної справи. Для навчання відкриваються при вищих навчальних закладах курси (за кошти зацікавлених сторін) в яких залучає власних викладачів та запрошених діячів власної справи».</p> <p>«При бізнес-інкубаторах які знаходяться в центрах зайнятості здійснюються навчання (за кошти центрів зайнятості) тренінги, семінари, лекції та реалізація здобутих знань здійснюється на знайдених для учасників виробництвах. Для прикладу раз в тиждень проводяться навчання які поділені на теорію та практику, група бажаючих відноситься до малих груп».</p>
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> <li>- зростання числа нових суб'єктів МСП;</li> <li>- обмін інформацією як започаткувати та вести бізнес в області, поширення успішних бізнес-практик;</li> <li>- забезпечення зростання надходжень до бюджетів усіх рівнів;</li> <li>- покращення зайнятості населення області та зростання кількості робочих місць;</li> <li>- надання допомоги у розробленні бізнес-планів та інвестиційних проектів;</li> <li>- реалізація політики підтримки та розвитку існуючих МСП;</li> <li>- підвищення кваліфікації кадрів підприємництва, рівня їх знань та вмінь.</li> </ul>

В таблиці 3.4 проаналізовано структуру орієнтованої вартості проекту підготовки та підвищення кваліфікації кадрів в бізнес індустрії в Тернопільській області.

Таблиця 3.4 – Вартість проекту підготовки та підвищення кваліфікації працівників для сектору МСП в Тернопільській області

Показники	Вартість у 2020 р., тис. грн.	Структура, %
Проведення навчальних семінарів та бізнес-тренінгів всього, у тому числі:	520	100
- відділом «Підтримки бізнесу Департаменту економічного розвитку і торгівлі»	220	42,3
- на базі бізнес-інкубатору	100	19,2
- в навчальних закладах	100	19,2
- в центрах зайнятості	100	19,2

Очікувані показники проекту підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для розвитку МСП у 2020 р. згруповано в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Очікувана кількість слухачів у 2020 р.

Очікувані показники	Кількість слухачів у 2019 р.	Очікуване зростання, %	Кількість слухачів у 2020 р.
Проведення навчальних семінарів та бізнес-тренінгів всього, у тому числі:	11450	8,5%	12423
- відділом «Підтримки бізнесу Департаменту економічного розвитку і торгівлі»	6244	7,3%	6670
- на базі бізнес-інкубатору	120	5,2%	126
- в навчальних закладах	760	9,1%	829
- в центрах зайнятості	4326	6,8%	4620

В ресурсному забезпеченні проекту підготовки та підвищення

кваліфікації кадрів в бізнес індустрії в Тернопільській області найбільшу питому вагу займають витрати відділу «Підтримки бізнесу Департаменту економічного розвитку і торгівлі» – 42,3% , решта – однакова (19,2%).

Навчальними семінарами та бізнес тренінгами прогнозується в 2020 р. охопити 12423 слухачів, що на 973 слухачів більше, ніж у 2019 році.

Зростання числа слухачів семінарів та бізнес-тренінгів, проведених відділом «Підтримки бізнесу Департаменту економічного розвитку і торгівлі» та іншими учасниками наведено на рисунку 3.9.

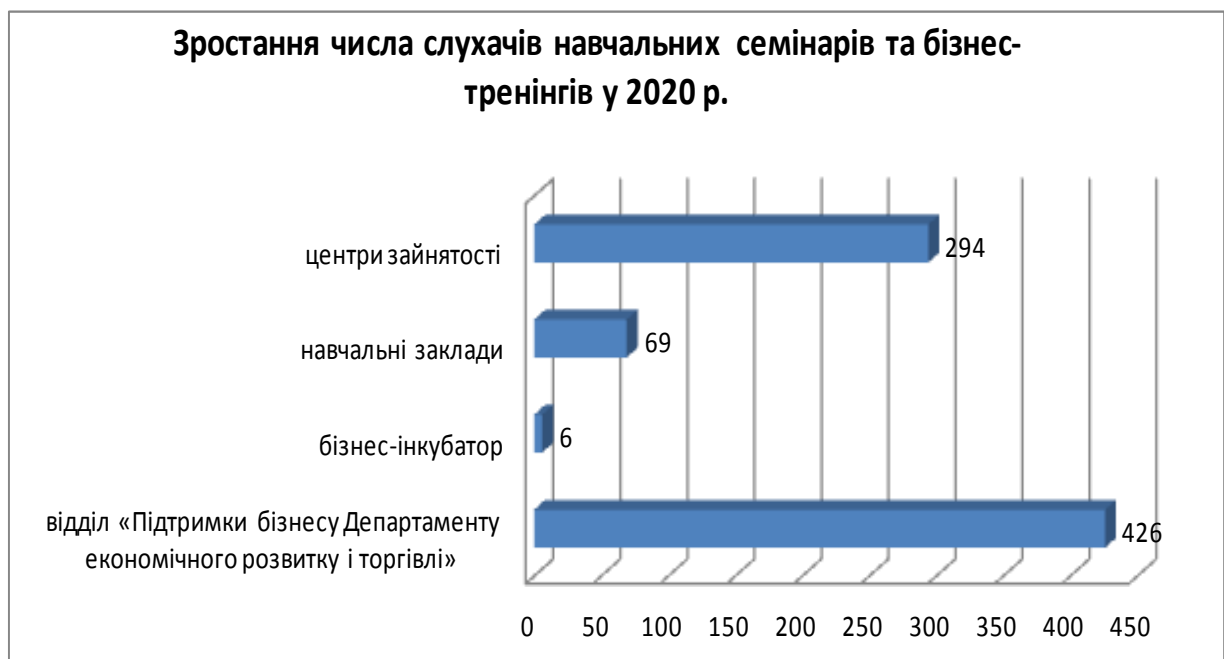


Рисунок 3.9. – Динаміка числа слухачів у 2020 р.

Отже, центром зайнятості буде задіяно до навчальних семінарів та курсів на 294 особи більше, ніж в попередньому році; навчальні заклади проведіть навчання для 829 осіб, що на 69 особи більше, ніж в 2019 р.; на базі бізнес-інкубатора прогнозується залучити до навчання на 6 осіб більше, ніж в 2019 р.; відділом «Підтримки бізнесу Департаменту економічного розвитку і торгівлі» буде задіяно до навчальних практик та бізнес-семінарів на 426 осіб більше, ніж в попередньому році.



### 3.3. Покращення інфраструктури підтримки розвитку підприємництва в Тернопільській області

Інфраструктурна підтримка розвитку суб'єктів МСП передбачає надання правових, консультаційно-методичних, інформаційних, та інших послуг у вигляді семінарів, круглих столів, бізнес-тренінгів, майстер-класів [4].

Об'єктами інфраструктурної підтримки розвитку підприємництва в області є:

- бізнес-центри (7 од.), в тому числі: «Центр підтримки підприємницьких ініціатив» (мата діяльності – надання консультацій особам, які проводять підприємницьку діяльність; проведення інформаційних семінарів «Як почати свій бізнес»;
- бізнес-інкубатор – 1 од.;
- фінансово-кредитні установи – 64 од.;
- фонди підтримки підприємництва (1 од.);
- інформаційно-консультативні установи – 24 од. (рисунок 3.10).

Загальна кількість об'єктів інфраструктури для підтримки підприємництва малого і середнього бізнесу в 2019 р. становила 97 од.



Рисунок 3.10. – Інфраструктурна підтримка розвитку підприємництва в Тернопільській області, 2019 р.

На споживчому ринку Тернопільської області працюють ряд продовольчо-торговельних МСП, непродовольчих торговельних МСП, МСП у готельно-ресторанній справі, дрібнороздрібних МСП. Відсоткову співвідношення суб'єктів МСП на споживчому ринку наведено на рисунку 3.11.

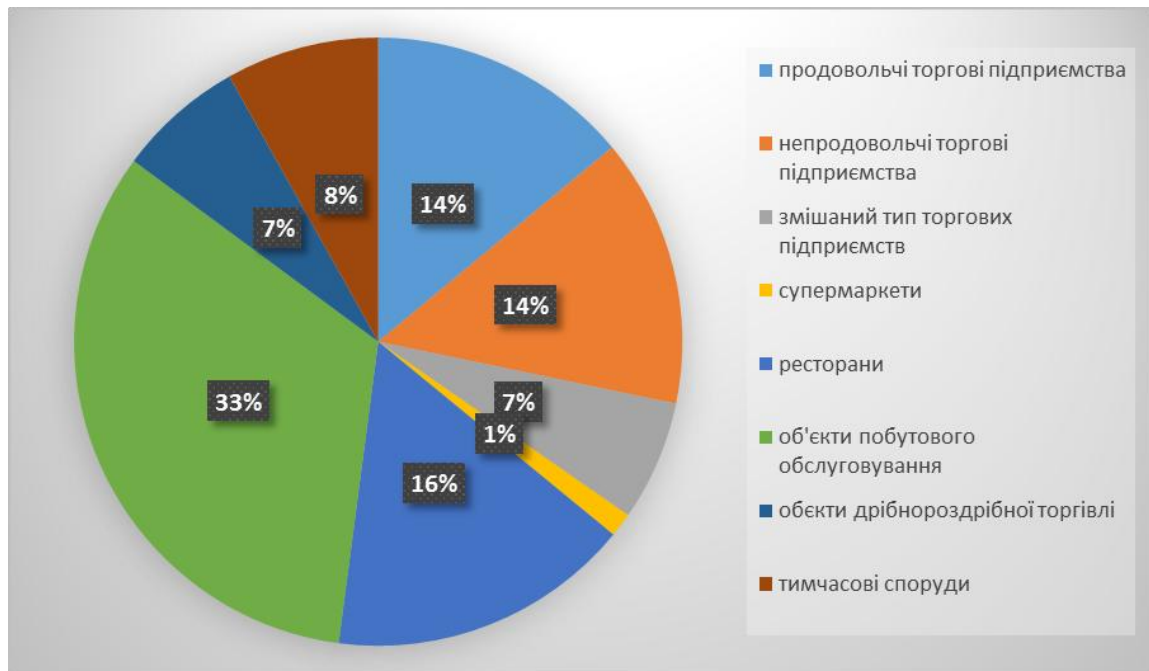


Рисунок 3.11. – Споживчий ринок Тернопільської області у 2019 р.

В Тернополі діє 29 ринків, на сферу торгівлі припадає 91,1 тис.кв.м. від усієї площі міста-ринку. Аналізуючи такий показник як товарна спеціалізація, то тут маємо:

- продовольчих ринків – 1;
- змішаних ринків – 13;
- 15 ринків непродовольчих товарів, з яких 2 ринки – з продажу автозапчастин.

На даних ринках є 2945 кіосків, 139 магазинів. Загальна кількість місць торгового значення становить 5548 од., для продажу товару з транспорту – 300 од.

За рахунок реконструкції, нового будівництва, використання недіючих підприємств, оренди, споживчої кооперації відкрито 5 об'єктів побутового

обслуговування та 15 підприємств торгівлі [12].

У 2019 р. очікується обсяг роздрібного товарообороту у розмірі 8215 млн. грн., що на 9,4% більше, ніж у попередньому періоді; на одну особу такий показник становить – 3063 грн., що на 222 грн. більше, ніж у попередньому періоді [12].

Стосовно обсягу реалізованих послуг у 2019 р. суб'єктами МСП, то він становитиме 6200 млн. грн. і збільшиться в порівнянні з 2018 року на 1,7%. У середньому один мешканець у 2019 році одержить різноманітних послуг на суму 27 765 грн. [12].

Головними проблемами розвитку галузі є:

- самовільне розміщення пересувних тимчасових забудівель та несанкціонована торгівля задля здійснення підприємницької діяльності;
- порушення правил благоустрою суб'єктами господарювання.

Слід виокремити основні заходи для розвитку інфраструктури підтримки МСП:

- для реалізації продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції проведення ярмарків із залученням переробних підприємств та сільськогосподарських Тернопільської області;
- перетворення міських ринків на сучасні торговельно-сервісні комплекси та сприяння подальшій їхній роботі;
- у сфері побутового обслуговування та торгівлі впорядковуються розміщення споруд;
- вжиття заходів щодо ліквідації місць стихійної торгівлі

На прилеглих до ринків територіях та вулицях міста вживаються заходи щодо ліквідації даної торгівлі, запобігання реалізації і потенційно небезпечних і неякісних харчових продуктів [27].

Для покращення інфраструктури підтримки розвитку підприємництва в Тернопільській області пропонується два напрямки:

- вдосконалення забезпечення інформаційного діяльності МСП;
- перезапуск наявної інфраструктури підтримки МСП (рисунок 3.12).

Заходи для	Очікувані результати виконання заходу
1) вдосконалення системи інформаційного забезпечення діяльності МСП: - актуалізація інформації на сайті рубрики «Підприємництво та інвестиції»; - створення мережі консультаційних пунктів;  - залучення успішних підприємців до надання безкоштовних професійних консультацій та порад щодо відкриття та ведення власної справи	- інформування бізнесу  - інформаційна, консультативна та методична підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва  - сприяння розвитку підприємництва
2) перезапуску наявної інфраструктури підтримки МСП - аналіз діяльності об'єктів інфраструктури підтримки МСП; - обмін досвідом щодо розвитку інфраструктури підтримки МСП з іншими містами України	- сприяння розвитку підприємництва

Рисунок 3.12 – Напрямки покращення інфраструктури підтримки розвитку підприємництва в Тернопільській області

Пріоритети розвитку інфраструктури підтримання розвитку суб'єктів МСБ у області повинні включати:

- розвиток інфраструктури споживчого ринку та розширенням мережі об'єктів роздрібної торгівлі та сфери послуг;

- забезпечення надання високоякісного обслуговування населення [94].

В таблиці 3.6 представлено показники (кількісні та якісні), які очікується отримати внаслідок покращення інфраструктури підтримки розвитку МСП в Тернопільській області.

Для забезпечення регуляторного впливу на суб'єкти підприємництва Тернопільської області очікується зростання кількості прийнятих регуляторних актів на 6 од. в 2020 р. Кількість проведених спостережень суб'єктів МСП, які працюють у торговельній сфері, громадського харчування та побуту в 2020 р. зросте на 50 од. або на 20%. Очікуваний обсяг роздрібного товарообороту в 2020 р. також зросте на 7,2%. Величина реалізованих послуг на 1 особу також зросте в 2020 р. на 7,1%.

Таблиця 3.6 – Очікувані показники внаслідок покращення інфраструктури підтримки розвитку МСП в Тернопільській області

Показники	Од. виміру	2017 факт	2018 факт	2019 очікуване виконання	2020 прогноз	2021 прогноз	2021/ 2019 %
1. Кількість прийнятих регуляторних актів	од.	10	14	20	20	20	100
2. Кількість проведених обстежень суб'єктів торгівлі, громадського харчування та побуту	од.	203	188	300	300	300	100
3. Обсяги роздрібного товарообороту підприємств, включаючи ресторанне господарство (громадське харчування)	млн. грн.	6544	7510	8215	8806	9343	113,7
4. Реалізовано послуг в розрахунку на 1 особу	грн.	20337,8	27678	27765	29736	31477	113,7

Внаслідок реалізації заходів з покращення інфраструктури підтримки розвитку підприємництва в Тернопільській області очікується в 2021 р. збільшення обсягів роздрібного товарообороту на 13,7% порівняно з 2019 р., а також збільшення обсягу реалізованих послуг на одну особу на 13,7%.

## РОЗДІЛ 4

### СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

#### **4.1. Аналіз основних показників регіону, в межах якого функціонує Тернопільська ОДА**

Тернопільською ОДА підготовлено план заходів із здійснення стратегії розвитку області на 2018-2020 роки. Розвиток економіки в області відбувався в умовах проведення реформ у усіх сферах, повноважень органів влади, а саме [16]:

1. Впровадження реформи міжбюджетних відносин, податкової реформи і бюджетної децентралізації, яка позитивно впливає на регіональний розвиток Тернопільської області.

Задля збільшення місцевих бюджетів відбувається реформа, яка впроваджує нові трансферт для відновлення економіки регіону. Фінансові ресурси надходять із діяльності органів місцевого самоврядування, представники органів виконавчої влади яка надає різні види адміністративних послуг[89].

В бюджет області за січень-липень 2019 року надійшло 2459,4 млн гривень власних доходів. Що порівняно з періодом 2018 року дані доходи збільшилися на 407,9 млн. гривень або на 19,9%.

Через збільшення бюджету області та ресурсів інвестицій які надходять в регіон через бюджет держави посилюється економіці на діяльність регіону.

Податку та збору на доходи фізичних осіб надійшло 1579,4 млн. гривень, що на 84,1 млн. гривень або 5,6% більше плану, акцизного податку одержано 137,1 млн. гривень, податку на майно – 274,5 млн. гривень (на 34,1 млн. гривень або +14,2%), єдиного податку – 349,3 млн. гривень (на 24,1 млн. гривень або +7,4%) [89].

2. Відбувається децентралізація усієї території області та ОТГ, та розробка стратегій щодо вдосконалення драної реформи[90].

3. Відбувається реформування освіти, яка надає більші можливості для учнів із сільської місцевості. На даний момент в регіоні вже функціонує 33 опорні школи із них 22 школи функціонують в ОТГ. Учні які навчаються по індивідуальній формі навчання матимуть змогу навчатися в повноцінних класах[109].

Кабінет Міністрів України виділив 600 млн. грн. на 2020 рік для закупівлі шкільних автобусів. Вже в 2019 році обласна адміністрація придбала 8 шкільних автобусів для школярів, серед яких 2 автобусів спрямовані для багатофункціональних шкіл, а також 4 автобуси для опорних шкіл. 747 комп'ютерів закуплено на суму 9,5 млн. грн. для загальноосвітніх шкіл задля ефективного впровадження надання освітніх послуг.

4. Впровадження реформи з децентралізації ЦНАП, це дозволить наблизити отримувачів адміністративних послуг, обмежити контакт із суб'єктами надання даних послуг, таким чином це дозволить зменшити корупційні ризики[109].

За рахунок доповнення послідовного ряду поставлених адмінпослуг через 30 ЦНАП продовж "січня-листопада" 2019 р., надано 287,9тисячі послуг, ( 5,2 тис. дозвільних офіційних паперів, 7,7тис. у паспортній галузі, 109,3тис. у галузі землевпорядкування та 95,7тис. послуг у галузі реєстрування. Область даних послуг , які надає ЦНАП, виріс у два рази (до 140 одиниць послуг) на початок року, 26 послуг можна одержати в он-лайн режимі[109].

Ціллю являється приближення адміністративних послуг до людей, а також для приросту якості їх надання активізуються центри надання адміністративних послуг в ОТГ.

5. Задля участі представників бізнесу в публічних закупівлях розробляється реформа яка ефективно впливає на збільшення державних бюджетів[90].

В регіоні 952 органів оголосили про 62 258 електронних закупівель. 46,2 млрд. гривень є вартість яка становить публічні закупівлі. 2,2 млрд.

гривень коштів бюджету було зекономлено завдяки впроваджені даної реформи. [90].

Результати аналізу соціально-економічного розвитку Тернопільщини свідчать про макроекономічну стабілізацію, позитивну динаміку базових показників у реальному секторі економіки та в соціальній сфері.

Обсяг продажу промислової продукції з січня по серпень 2019 року збільшився (2.2%), промислового виробництва продукції (8%), валової продукції сільськогосподарського виробництва (7%), виробництво м'яса (5,6%), молока (1,2%), і яєць (6,9%) в агропідприємствах; об'єм будівельних робіт (23%), товарооборот роздрібної торгівлі (17%). Сальдо зовнішньої торгівлі досягло 17,6 млрд. доларів США. Уповільнення інфляції, середня зарплата зросла на (23,4%). Індекс реальної заробітної плати становив 109,8% [89].

Для ефективної діяльності економічних можливостей регіону застосовується[86].

- розвиток регіону в усіх галузях науки (наукових, економічних, соціальних, культурних, ІТ-технології) та покращення стану інфраструктури (нововведення в якість освітлення вулиць, окультурювання парків та скверів, покращення якості доріг) розвиток бізнес-інфраструктури;

- залучення інвесторів задля розвитку області в усіх сферах її функціонування;

- для виробників сільськогосподарської продукції застосовується підтримка зі сторони держави;

- ефективна політика зі сторони держави, міста та регіону;

- детінізація економічних процесів.

На розвиток соціальної та економічної сфери регіону позитивно впливають такі фактори як[16]:

- імпортування продукції на закордонні ринки, відкриття нових країн для збуту виробництва;

- ослаблення навантаження на фонд оплати праці та внески ЄСВ;



- залучення інвесторів та спрямування інвестиційних коштів в економічний розвиток області.

Негативні фактори впливають на розвиток області як[16]:

- падіння економіки на світових ринках збуту виробництва, найбільший сектором дефолту являється аграрна продукція;
- АТО в окремих регіонах України;
- недосконала система в отриманні кредитування під низькі відсотки;
- здебільшого ринок праці складає неофіційне працевлаштування, підпільне виробництво товарів та продукції;
- збільшення цін на комунальні послуги та послуги транспортного перевезення пасажирів, підвищення цін на паливо;
- відсутня конкуренція в промисловій галузі експорту товарів;
- підприємства нездатні швидко реагувати на новітні розробки, відсутність високого капіталу для вдосконалення виробництва продукції;
- низька конкурентоспроможність підприємництва як наслідок зниження споживачами придбання продукції;

На сьогодні економічна діяльність не так розвинута як цього хотілося б, але вона має всі шанси для зростання та реалізації, для цього потрібно відновити покращити середовище в регіоні задля відновлення довіри інвесторів та країн-партнерів для укріплення області.

#### **4.2. Організаційно-правові аспекти регулювання діяльності Тернопільської облдержадміністрації**

Апарат ОДА здійснює кадрове, інформаційно-аналітичне, правове, методичне, матеріально-технічне та організаційне забезпечення діяльності ОДА, систематичну перевірку виконання актів законодавства та розпоряджень голови.

Згідно з вимогами Закону облдержадміністрацією щороку розробляється, затверджується та оприлюднюється план заходів з підготовки проектів регуляторних актів на наступний календарний рік [16].

Основним організаційним аспектом Тернопільської обласної державної адміністрації є такі функції як:

- поширення інформації про роботу апарату;
- надання адміністративних послуг (платні та безоплатні) адже кожна особа має право на якісні послуги;
- розвиток та вдосконалення міста та області;
- розробка стратегій та програм області;
- зміцнення ресурсного потенціалу в економічній галузі області;
- впровадження заходів щодо інфраструктури області, тощо.

Основним актами, якими користується адміністрація у своїй роботі є [92]: Конституція України; Закони України; рішення Конституційного суду; міжнародно-правові акти; нормативно-правові акти органів державної влади; нормативно-правові договори; локальні акти, акти міських, обласних, районних, сільських, селищних рад; інші акти.

Серед основних нормативно-правових актів можна виділити наступні [16]:

- «Стратегія реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2020 року та план заходів щодо її реалізації, затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 №227-р»;

- «Положення про систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07 липня 2010 року № 564»;

- «Концепція реформування системи підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 року № 1198-р»;

- «Вимоги до структури і змісту професійних програм підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого

самоврядування та депутатів місцевих рад, затверджені наказом Національного агентства України з питань державної служби від 30.03.2015 № 65».

Важливі акти правового регулювання роботи досліджуваної ОДА наведено на рисунку 4.1.

Назва закону	Значення закону
Закон України «Про місцеві державні адміністрації»	від 09.04.1999 № 586-XIV, що встановлює правовий статус державних органів виконавчої влади місцевого рівня (в яких працює основна кількість держслужбовців України)
Закон України «Про державну службу»	від 10.12.2015 № 889- VIII, що встановлює загальні засади державної служби в Україні, підстави та умови її проходження, класифікує посади державних службовців тощо
Закон України "Про статус депутатів місцевих рад"	від 11.07.2002 № 93-IV, що визначає правовий статус депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради (далі – місцева рада) як представника інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та рівноправного члена місцевої ради, встановлює гарантії депутатської діяльності та порядок відкликання депутата місцевої ради (відносно депутатів, що працюють у відповідній раді на постійній основі (ст.6 Закону)
Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування»	від 07.06.2001 № 2493-III, що регулює правові, організаційні, матеріальні та соціальні умови реалізації громадянами України права на службу в органах місцевого самоврядування, визначає загальні засади діяльності посадових осіб місцевого самоврядування, їх правовий статус, порядок та правові гарантії перебування на службі в органах місцевого самоврядування (муніципальної служби)
Закон України «Про місцеве самоврядування»	від 21.05.1997 № 280/97-ВР, що визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування
Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»	від 05.02.2015 № 157-VIII, який поміж іншого визначає повноваження посадових осіб муніципальної служби у здійсненні об'єднання територіальних громад (Розділ II вказаного закону)
Закон України «Про місцеві вибори»	від 14.07.2015 № 595-VIII, що визначає основні засади, організацію і порядок проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів та старости

Рисунок 4.1. – Основні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність досліджуваної ОДА

Спеціальне нормативно-правове забезпечення роботи досліджуваного ОДА представлено на рисунку 4.2.

Назва закону	Значення закону
Закон України «Про запобігання корупції»	від 14.10.2014 № 1700-VII та ін., дія яких також розповсюджується на всіх публічних службовців Вони хоча й опосередковано, але регулюють правовий статус публічної служби та публічних службовців
Закон України «Про столицю України – місто-герой Київ»	від 15.01.1999 № 401-XIV (розділ III «Посадові особи органів місцевого самоврядування та виконавчої влади в місті Києві, їх функції та повноваження»

Рисунок 4.2. – Спеціальні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність досліджуваної ОДА

Тернопільська обласна державна адміністрація визначає першочерговість виконання заходів з урахуванням пріоритетних напрямів програми і наявності фінансових та інших ресурсів.

## РОЗДІЛ 5

### ОБҐРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

#### 5.1. Обґрунтування шляхів підтримки та розвитку МСП Тернопільської ОДА

В даному розділі проведемо обґрунтування основних шляхів підтримки та розвитку малого та середнього підприємництва в Тернопільській області визначено наступні, а саме:

- підтримки розвитку підприємництва шляхом часткового відшкодування відсоткових кредитних ставок;
- впровадження заходів для покращення інфраструктури підтримки розвитку МСП.

Проведено опитування 10 суб'єктів підприємництва, які ще не задіяні в здійсненні часткового відшкодування відсоткових ставок в 2019 р. Серед опитаних 9 з 10 вважають, що зростання розміру відшкодування матиме позитивний ефект для суб'єктів МСБ. 8 з 10 опитаних вказали на те, що така програма може полегшити роботу підприємця, дозволить йому більше коштів направляти на інвестування, в оборот. 7 з 10 опитаних хотіли би більше дізнатися про умови такої програми та як до неї долучитися. 6 з 10 вважають доцільним запровадження такої програми для підприємців Тернопілля. Також, вказали на потребу у спрощенні умов приєднання до програми.

Дане опитування показало, що більшість суб'єктів МСП зацікавлені програмою відшкодування відсоткових ставок за кредитами банків. За рахунок впровадження програми розвитку малого та середнього підприємництва задля здійснення відшкодування відсоткових ставок за кредитами банків в 2019 р. Тернопільською ОДА очікується зростання кількості суб'єктів малого та середнього бізнесу в Тернопільській області.

Запропоновано внести пропозиції до вказаної програми відшкодування

та встановити розмір відшкодування «відсоткових ставок за кредитами банків» в 2020 р. на рівні 10%. Тоді, можемо спрогнозувати зростання кількості залучених суб'єктів підприємництва в області в 2020 р. з 9 МСП до 13 МСП.



Рисунок 5.1. – Існуюча та прогнозна кількість суб'єктів МСП, задіяних та тих, як ідуть задіяні в програмі відшкодування «відсоткових ставок за кредитами банків»

Покращення інфраструктури підтримки розвитку підприємництва запропоновано здійснювати у двох основних напрямках [8]:

1) поліпшення інформаційного забезпечення діяльності МСП за рахунок:

- безкоштовного професійного консультування спеціалістів щодо відкриття та ведення власної справи;

- сприяння з боку влади розвитку підприємництва;

- консультування та інформування представників бізнес-індустрії;

2) перезапуск наявної інфраструктури підтримки МСП за рахунок:

- обміну досвідом в колах бізнесу задля розвитку та підтримки малого та середнього підприємництва;

- вживання заходів для сприяння розвитку бізнесу.

Основні кількісні та якісні показники ефективності реалізації заходів з покращення інфраструктури підтримки розвитку підприємництва в Тернопільській області представлено на рисунку 5.2.

Очікувана кількість прийнятих регуляторних актів, які стосуються покращення інфраструктури в 2020 р. зросте на 6 од. або 25%. Також, прогнозована кількість обстежень суб'єктів господарювання в 2020 р. зросте на 112 од. Прогнозований обсяг товарообороту після інфраструктурного поліпшення в 2020 р. зросте на 1286 млн. грн., що є для досліджуваного регіону. Очікуваний обсяг наданих послуг в 2020 р. зросте на 2058 грн.

Показники	од. виміру	2017 факт	2018 факт	2019 очікуване виконання	2020 прогноз	2021 прогноз	2019/2019 %
1. Кількість прийнятих регуляторних актів	од.	10	14	34	20	20	100
2. Кількість проведених обстежень суб'єктів торгівлі, громадського харчування та побуту	од.	203	188	250	300	300	100
3. Обсяги роздрібного товарообороту підприємств, включаючи ресторанне господарство (громадське харчування) на 1 особу	млн. грн	6544	7510	8215	8806	9343	113,7
4. Реалізовано послуг на 1 особу	грн	20337,8	27678	27765	29736	31477	113,7

Рисунок 5.2. – Показники ефективності реалізації заходів з покращення інфраструктури підтримки розвитку підприємництва

Також представлено результати прогнозування вказаних показників у 2021 р. Очікувана кількість прийнятих регуляторних актів та прогнозована кількість обстежень суб'єктів господарювання залишиться на тому ж рівні, що й у 2020 р. Відбудеться зростання прогнозованого обсягу товарообороту після інфраструктурного поліпшення в 2021 р. зросте на 1128 грн. порівняно

з 2020 р.

Внаслідок реалізації заходів з покращення інфраструктури підтримки розвитку підприємництва в Тернопільській області відбудеться збільшення обсягів роздрібного товарообороту на 13,7%; збільшення обсягу реалізованих послуг на одну особу на 13,7%.

## **5.2. Соціально-економічні вигоди підвищення кваліфікації кадрів для розвитку підприємництва**

Визначено, що основними соціально-економічними вигодами підвищення кваліфікації кадрів для розвитку підприємництва в Тернопільській області є:

- набуття персоналом знань та професійних навичок, необхідних для ведення ефективної підприємницької діяльності;
- розкриття потенціалу працівників, найбільш повне використання їхніх можливостей, схильностей, знань та навичок;
- перепідготовка управлінських кадрів для сфери підприємництва.

Запропоновано чотири основних організаційних заході напрямків програми розвитку малого підприємництва в Тернопільській області:

- забезпечення професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітних, забезпечення підготовки працівників робочих спеціальностей для сфери малого бізнесу;
- впровадження нових методів професійної орієнтації незайнятого населення шляхом організації цільових курсів за програмою “Підприємець-початківець”;
- проведення конкурсів серед учнівської молоді, студентів навчальних закладів, молодих економістів на кращі бізнес-плани, бізнес-проекти, проведення семінарів, нарад, “круглих столів”;
- удосконалення професійної орієнтації незайнятого населення щодо активної трудової діяльності у сфері малого бізнесу.

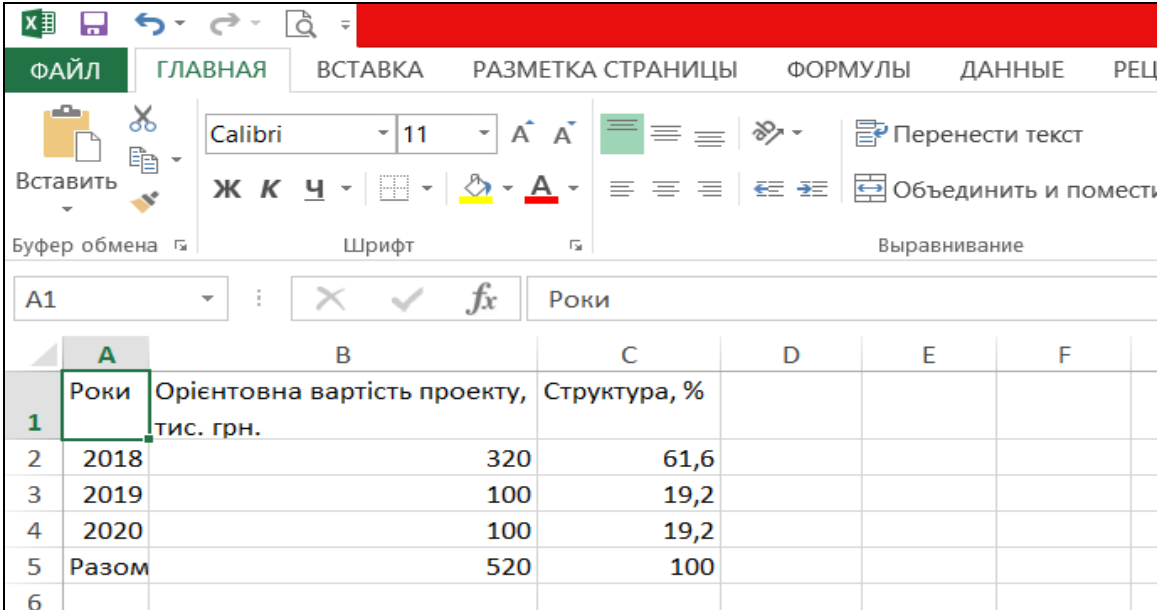
Отримувачами вигод від підготовки та підвищення кваліфікації кадрів



в бізнес індустрії в Тернопільській області є [86]:

- новостворені підприємства (підприємці), що перебувають на початковому етапі свого розвитку;
- зацікавлені особи які хочуть започаткувати власну справу;
- діючі представники бізнесу.

Очікуваними результатами після проведення підготовки та підвищення кваліфікації кадрів будуть: надання якісного та своєчасного інформаційного консультування стосовно започаткування та ведення бізнесу; консультацій щодо розроблення бізнес-планів та проектів; підвищення зайнятості в області; здобуття нових навичок, вмінь, знань та кваліфікації; розвиток бізнес-середовища.



	А	В	С	Д	Е	Ф
	Роки	Орієнтовна вартість проекту, тис. грн.	Структура, %			
1						
2	2018	320	61,6			
3	2019	100	19,2			
4	2020	100	19,2			
5	Разом	520	100			
6						

Рисунку 5.3. – Орієнтовна вартість проекту підготовки та підвищення кваліфікації кадрів бізнес індустрії в Тернопільській області

Фінансування проекту підготовки та підвищення кваліфікації кадрів в бізнес індустрії в Тернопільській області з 2018 року по 2020 рік орієнтовно складатиме 520 тис. грн., найбільшу питому вагу займає 2018 р. 320 тис грн. що складатиме 61,6% від усієї вартості проекту, однакова вартість у 2019-2020 рр. 100 тис грн. що складатиме 19,2% від усієї вартості проекту.

## РОЗДІЛ 6

# ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

### 6.1. Охорона праці

Закон “Про охорону праці” має велике соціально-економічне значення, оскільки стосується життєвих інтересів всіх працюючих, мільйонів громадян України. Нова редакція Закону приведена у відповідність до Конституції України та адаптована до вимог міжнародного і європейського законодавства. Адже тільки там, де роботодавці турбуються про виробничу безпеку, створюють сприятливі умови роботи, турбуються про охорону життя і здоров’я своїх співробітників, люди безпечно і належним чином можуть виконувати свої безпосередні обов’язки [59].

Соціальне значення охорони праці проявляється у зростанні якості та продуктивності праці, збереження трудових ресурсів і підвищенні соціально-економічних показників об’єкта. Підвищення соціально-економічних показників об’єкта відбувається за рахунок покращення якості та продуктивності праці, збереження трудових ресурсів та їх складових компонентів [79].

Зростання якості та продуктивності праці відбувається за рахунок підвищення фонду робочого часу: 1) скорочення внутрішніх змінних простоїв шляхом зниження кількості або ліквідації мікротравм, обумовлених несприятливими умовами праці; 2) запобігання передчасному стомленню за рахунок оптимізації умов праці, режимів праці і відпочинку та інших заходів, які сприяють підвищенню ефективності використання робочого часу.

Збереження трудових ресурсів відбувається за рахунок покращення стану здоров’я і підвищення середньої тривалості життя в результаті покращення умов праці, що супроводжується високою трудовою активністю і підвищенням виробничого стажу. Знижується напруження в колективі,

покращуються взаємовідносини між співробітниками. Підвищується професійний рівень за рахунок зростання кваліфікації і майстерності.

Економічне значення охорони праці визначається ефективністю заходів, що поліпшують умови праці та підвищують її безпеку, і оцінюється за результатами, які отримують при зміні соціальних показників. Запровадження в Україні принципів ринкової економіки потребує отримання прибутків від будь-якої діяльності. Зменшення коштів на витрати від травматизму та професійних захворювань у підрозділах МВС є суттєвим резервом у заощадженні державних коштів. На сьогодні кошти, призначені для поліпшення умов праці та підвищення її безпеки, не скуповують себе. У зв'язку з цим держава витрачає значні кошти на пільги, компенсації та відшкодування наслідків несприятливих умов праці. Основні кошти на охорону праці складають витрати на загальне поліпшення умов праці, попередження нещасних випадків і професійних захворювань та на запобігання загальних захворювань [88].

Питання захисту прав працівника під час трудового процесу регламентуються Кодексом законів про працю України [79].

Законодавство про працю визначає всі основні питання охорони праці працюючих, прийом на роботу і звільнення, перехід на іншу роботу, тривалість робочого часу і відпочинку, охорону праці жінок, неповнолітніх та інвалідів.

Також працівники маю свої внутрішні закони і розпорядження:

1.1. Відповідно до Правил внутрішнього трудового розпорядку працівники зобов'язані:

- берегти державну власність;
- виконувати вимоги охорони праці, електро- та пожежної безпеки, передбачені відповідними правилами, інструкціями, наказами, розпорядженнями;
- тримати в порядку і чистоті своє робоче місце, не порушувати санітарні правила у службових та загальних приміщеннях;

- утримуватись від дій, які заважають іншим працівникам виконувати свої обов'язки;

- додержуватись дисципліни праці, виконувати правила внутрішнього розпорядку, правил безпечної поведінки.

#### 1.2. Працівники зобов'язані:

- знати і виконувати вимоги нормативних актів про охорону праці;

- співпрацювати з адміністрацією у справі організації безпечних і нешкідливих умов праці, особисто вживати посильних заходів щодо усунення будь-якої ситуації, яка створює загрозу його здоров'ю чи життю або здоров'ю людей, які його оточують, повідомляти про небезпеку безпосереднього керівника або іншу посадову особу;

- додержувати зобов'язань щодо охорони праці, передбачених правилами внутрішнього трудового розпорядку установи;

1.3. Працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або для людей, які його оточують, повідомляти про небезпеку свого безпосереднього керівника або іншу посадову особу.

1.4. Забороняється палити в кабінетах, приміщеннях, холах. Палити дозволяється тільки в спеціально відведених для цього місцях.

1.5. Забороняється приносити й зберігати легкозаймисті й вибухонебезпечні речовини в кабінетах і інших робочих приміщеннях.

1.6. У випадку виявлення будь-яких недоліків необхідно повідомити про це керівникові або особі, відповідальній за протипожежний стан, і тільки після цього залишати приміщення.

1.7. За невиконання вимог цієї інструкції порушник несе відповідальність згідно із Правилами внутрішнього трудового розпорядку й чинного законодавства.

#### 1.8. Працівник зобов'язаний:

- знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, правила поводження з машинами, механізмами, устаткуванням та

іншими засобами виробництва, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту;

– дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території установи;

– проходити у встановленому законодавством порядку попередні та періодичні медичні огляди.

1.9. Працівник несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вимог[112].

Відповідно до ДСТУ 12.0.003-74 небезпечні й шкідливі виробничі фактори по природі дії діляться на 4 групи [37]:

– фізичні – підвищена або знижена температура повітря робочої зони, небезпечний рівень напруги в електричній мережі, замикання якої може відбутися через тіло людини, відсутність або недостатність природного висвітлення, підвищена яскравість світла тощо;

– хімічні – загальнотоксичні, подразнюючі, канцерогенні, мутагенні, впливаючі на репродуктивну функцію;

– фізичні перевантаження, розумове перевантаження, перевантаження аналізаторів, монотонність праці, емоційні перевантаження.

– біологічні – мікроорганізми (бактерії, віруси тощо), макроорганізми (рослини й тварини);

– психофізіологічні.

Для забезпечення безпеки працівників від небезпечних виробничих факторів застосовуються засоби колективного захисту, які повністю або частково закривають доступ у зону, у якій діють небезпечні фактори, і виключають їхню дію у випадку проникнення людини в простір, де вони виникають.

Засоби колективного захисту згідно з ДСТУ 12.4.011-80 поділяються на наступні класи [37]:

– засоби для нормалізації повітряного середовища приміщень і робочих

місць. До них відносяться різні види місцевої, загальнообмінної й приточно-втяжної вентиляції, кондиціонери, шафи й інше обладнання для локалізації шкідливих факторів, різні системи підігріву й дезодорації повітря, засоби автоматичного контролю й сигналізації стану повітряного середовища.

– засоби для нормалізації освітлення виробничих приміщень і робочих місць. До них відносяться лампи розжарювання й газорозрядні лампи (люмінесцентні, ртутні, дугові, металогалогенні, натрієві, ксенонові), різні види світильників, скляні прорізи стін, стель і покрівель, світлозахисне обладнання й світлофільтри.

– засоби для захисту від шкідливих і небезпечних факторів. Захист від шкідливих хімічних речовин, пилу, газу забезпечується засобами для нормалізації повітряного середовища.

Загальну характеристику стану умов праці в Департаменті економічного розвитку і торгівлі Тернопільської ОДА наведено в таблиці 6.1.

Таблиця 6.1. – Загальна характеристика стану умов праці в департаменті економічного розвитку і торгівлі Тернопільської ОДА

Показники	Рік		
	2017	2018	2019
1. Загальна кількість працюючих, люд.	33	35	32
2. Чисельність працюючих, зайнятих тяжкою фізичною роботою	0	0	0
3. Кількість постраждалих у наслідок надзвичайних ситуацій з втратою працездатності (один день і більше), в тому числі постраждалих зі смертельним наслідком	0	0	0
4. Число людино-днів непрацездатності з причин травматизму	0	0	0
5. Число людино-днів непрацездатності з причин захворюваності, в тому числі простудні захворювання	9	10	13
6. Забезпеченість санітарно-побутовими приміщеннями, %	75%	80%	80%
7. Кількість звільнених через незадовільні умови праці	0	0	0

В Департаменті економічного розвитку і торгівлі Тернопільської ОДА з 2017 року по 2019 рік постраждалих у наслідок надзвичайних ситуацій не було, а тих хто хворів на простудні захворювання в 2017 році за рік склало 9 працівників за 2018 рік 10 працівників, а за 2019 рік 13 працівників, що в результаті вказує на збільшення захворювання у працівників.

Всі приміщення повинні своєчасно прибиратися і утримуватися в чистоті. Меблі і обладнання слід розміщувати так, щоб забезпечувався вільний евакуаційний прохід до виходу з приміщення. Напроти дверей необхідно залишати прохід, який повинен дорівнювати ширині дверей, але не менше 1 м. За наявності в приміщенні одного евакуаційного виходу дозволяється знаходитися в ньому не більше 50 чоловік. Евакуаційні шляхи і виходи слід постійно тримати вільними, нічим їх не перекривати.

Забороняється:

- знімати з дверей пристрої для самозакривання, фіксувати такі двері у відкритому положенні;
- зберігати, у тому числі тимчасово, інвентар і матеріали в тамбурах виходів, в шафах (нішах) для інженерних комунікацій;
- закривати на замки чи інші затвори, які погано відчиняються зсередини, евакуаційні двері під час перебування в приміщеннях людей.

Електрощитові, серверні та інші технічні приміщення не повинні використовуватися не за призначенням (для зберігання меблів, обладнання, інших сторонніх предметів). Двері електрощитових, серверних мають бути закритими, на дверях цих приміщень повинно бути вказане місце зберігання ключів.

Заряджання і перезаряджання вогнегасників необхідно проводити відповідно до інструкції з їх експлуатації. Перезарядці підлягають також вогнегасники із зірваними пломбами. Всі працівники зобов'язані вміти користуватися вогнегасниками і внутрішніми пожежними кранами.

Робочі приміщення, де використовуються персональні комп'ютери,

слід оснащувати переносними вуглекислотними вогнегасниками місткістю 3,0 з розрахунку: один вогнегасник на кожних 20 кв. м. площі підлоги приміщення, що захищається. Персональні комп'ютери після закінчення роботи на них повинні відключатися від електромереж.

В разі перепланування приміщень, зміни їх, функціонального призначення слід дотримуватися протипожежних вимог нормативних документів будівельного і технологічного проектування, що діють.

У приміщеннях забороняється зберігати і застосовувати легкозаймисті і горючі рідини та інші речовини і матеріали підвищеної вибухо- і пожежонебезпеки. Приміщення повинні оснащуватися установками пожежної сигналізації і автоматичними установками пожежогасіння відповідно до вимог нормативних документів, що діють. Всі установки мають бути справними, перебувати в робочому стані і мати сертифікати відповідності [37].

Працівник при виявленні пожежі або ознак горіння (задимлення, запах гару, підвищення температури) зобов'язаний [37]:

- у разі необхідності викликати інші аварійно-рятувальні служби (медичну, газорятувальну);

- негайно повідомити про це телефоном пожежну охорону. При цьому необхідно назвати адресу об'єкта, вказати кількість поверхів будівлі, місце виникнення пожежі, обстановку на пожежі, наявність людей, а також повідомити своє прізвище;

- повідомити про пожежу керівника чи відповідну компетентну посадову особу та (або) чергового на об'єкті;

- вжити (за можливістю) заходів до евакуації людей, гасіння (локалізації) пожежі та збереження матеріальних цінностей.

З покращення питань з запобігання надзвичайних ситуацій можна рекомендувати:

- забезпечити своєчасне і якісне навчання керівників і фахівців усіх рівнів з питань охорон;



- забезпечити на робочих місцях наявність розроблених технологічних процесів з прив'язкою до місцевих умов і чисельністю працюючих та їх дотримання;

- щомісячні перевірки стану електробезпеки та комп'ютерного обладнання;

- при проведенні перевірок технології виробництва робіт здійснювати комплексний підхід: забезпечення якості, вимог безпеки руху, вимог охорони праці з особистим розглядом поетапного виконання технологічного процесу від початку до кінця [112].

Працівникам рекомендовано:

- тримати в порядку й чистоті приміщення, не допускати його захаращення невикористовуваним обладнанням, папером;

- володіти прийомами надання першої медичної допомоги;

- знати координати організацій і осіб, яким повідомляється про виникнення аварій.

Не допускається:

- працювати на несправному обладнанні;

- користуватися пошкодженими засобами індивідуального захисту;

- користуватися несправними електричними розетками й вилками;

- паління в приміщенні.

Соціально-економічна ефективність спрямована для:

- оцінки результатів управління виробництвом на різних рівнях;

- визначення фактичної ефективності заходів щодо поліпшення умов і охорони праці;

- визначення раціональних розмірів матеріального стимулювання працівників підприємства, науково-дослідних, конструкторських і проектних організацій за розробку і запровадження працезахоронних заходів;

- економічного обґрунтування планових заходів, необхідних для вибору оптимальних варіантів технологічних, ергономічних та організаційних рішень;

- розрахунку необхідних витрат для приведення умов праці на робочих місцях у відповідність до нормативних вимог.

Оцінка соціально-економічної ефективності працезохоронних заходів здійснюється на підприємствах усіх форм власності, у тому числі на робочому місці, дільниці, в цеху. Вона може визначатися також по галузі та в державі в цілому [112]. Показники соціальної і соціально-економічної ефективності розраховуються як відношення величин соціальних або соціально-економічних результатів до витрат, необхідних для їх здійснення.

Такі показники характеризують кількість умовних одиниць сукупного об'єму соціального чи соціально-економічного результату в розрахунку на одиницю витрат. Показники соціальної і соціально-економічної ефективності використовуються для визначення фактичного рівня питомих витрат, необхідних для зменшення кількості працюючих у незадовільних умовах, зниження рівня травматизму, захворюваності, плинності кадрів на різних підприємствах та в економіці в цілому. Оцінювати економічні аспекти охорони праці слід за допомогою методів оцінки соціальної й економічної ефективності заходів по створенню умов праці, що відповідають чинним нормативним актам з охорони праці[112].

## **6.2. Безпека в надзвичайних ситуаціях**

Джерелом надзвичайної ситуації може бути небезпечне природне явище, технічне подія, соціальні явища, в результаті яких сталася або може виникнути надзвичайна ситуація.

Для виявлення і поводити себе в надзвичайних ситуаціях необхідно знати [41]:

- правові, нормативно-технічні та організаційні основи забезпечення безпеки в НС;
- основні поняття, терміни і визначення з питань прогнозування, запобігання і управління безпекою в НС і в процесі ліквідації їх наслідків;
- класифікацію НС природного і техногенного характеру;

- вражаючі фактори надзвичайних ситуацій;
- вогнища і зони ураження в НС, ступеня ураження, гранично допустимі норми;
- порядок формування позаштатних аварійно-рятувальних формувань;
- порядок організації евакуації;
- класифікацію захисних споруд, засобів індивідуального захисту;
- технічні засоби радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного контролю;
- прогнозування та оцінку збитку від надзвичайних ситуацій різного походження.

Також вміти:

- використовувати в професійній діяльності нормативні та правові документи щодо забезпечення безпеки в НС;
- працювати з приладами радіаційної та хімічної розвідки і радіаційного контролю;
- застосовувати прийоми надання першої медичної і психологічної допомоги постраждалим при НС;
- приймати рішення по організації захисту населення, територій та критично важливих для економіки країни промислових об'єктів і об'єктів інфраструктури;
- правильно класифікувати терористичну загрозу (або вчинений терористичний акт) з метою своєчасного інформування компетентних органів про виникає загрозу (або про здійснення теракту).

Здійснюють заходи, які спрямовані на забезпечення захисту запасів сировини, напівфабрикатів та готової продукції від зараження їх радіоактивними, сильнодіючими та отруйними речовинами і бактеріальними засобами [42]:

- будівництво складських і виробничих приміщень з повною герметизацією;
- розробка планів підготовки до здійснення простої герметизації тих

складських та інших приміщень, де немає повної герметизації;

- випуск продуктів та напівфабрикатів у герметичній тарі;

- утримання в справному стані герметизації герметизованих транспортних засобів для транспортування продуктів і товарів, для надійного захисту продуктів харчування, харчової сировини та інших продовольчих товарів і їх запасів можна використовувати гірські виробки й заглиблені порожнини.

У них будують складські приміщення, які внаслідок такого розміщення простіше захистити не тільки від зараження, а й від усіх інших вражаючих факторів. Торгівельно-побутове обслуговування евакуйованих здійснюється через місцеві торговельні організації, мережі громадського харчування та побутового обслуговування, а також шляхом розширення та збільшення пропускної спроможності сільської мережі матеріального забезпечення.

Забезпечення особового складу аварійно-рятувальних формувань білизною, змінним одягом та предметами туалету повинно здійснюватись через ППРЗ, які створюються в системі органів торгівлі та постачання.

При виникненні надзвичайної ситуації передбачаються заходи щодо рятування та захисту запасів промислових товарів, що знаходяться на базах, складах та в магазинах [42].

Евакуйовані повинні мати з собою комплект верхнього одягу та взуття по сезону (на літній та зимовий період), постільну білизну, туалетні приладдя, предмети першої необхідності. Загальна вага їх разом з продуктами харчування та водою не повинна перевищувати 50 кг на одну особу [42].

У переліку предметів першої необхідності, що постачаються для евакуйованого населення через торговельну мережу, входять [70]: одяг (одяг та білизна, трикотажні вироби, головні убори, усі види панчішношкарпетних виробів, вовняні хустки, тканини взамін одягу); тканини (бавовняні та льняні); взуття різне; посуд, мило, миючі засоби; галантерейні вироби (зубна паста, зубні щітки, голки, гудзики, гребінці, предмети гігієни) і

парфуми; інші непродовольчі товари (тютюнові вироби, сірники, газ та ін.).

З метою впорядкування фінансового забезпечення заходів, пов'язаних із запобіганням та ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій, удосконалення системи обліку та контролю за цільовим використанням коштів Кабінет Міністрів України постановляє Затвердити Порядок фінансування робіт із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, що додається [72].

Цей Порядок визначає механізм фінансового забезпечення заходів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного і природного характеру, ліквідації наслідків зазначених ситуацій та соціальних надзвичайних ситуацій, удосконалення системи обліку коштів, що виділяються на ці цілі, та контролю за їх використанням [72].

Фінансування заходів із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на об'єктах усіх форм власності здійснюється відповідно до їх рівнів: перший пункт 4 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 617 ( 617-2013-п ) від 21.08.2013 [111]:

- місцевого і регіонального рівнів – за рахунок власних коштів підприємств, установ та організацій, на території яких виникла чи може виникнути надзвичайна ситуація, і додатково – за рахунок районних резервів (місцевий рівень) та резервів Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій (регіональний рівень);

- державного рівня – за рахунок коштів, передбачених державним бюджетом на ці цілі, в тому числі, частково, з резервного фонду державного бюджету.

Додаткові кошти для фінансування заходів здійснюються:

- місцевого рівня – за рішенням центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, міськвиконкомів;

- регіонального і державного рівнів – за рішенням Кабінету Міністрів

України.

Кошти, виділені на запобігання та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, використовуються для [111]:

- проведення пошуково-рятувальних, аварійно-відновних та інших невідкладних робіт з метою усунення безпосередньої загрози життю і здоров'ю людей, що виникла внаслідок цих ситуацій;

- надання згідно із законодавством матеріальної допомоги потерпілим внаслідок надзвичайних ситуацій;

- розгортання та утримання тимчасових пунктів проживання і харчування потерпілих;

- проведення евакуаційних заходів;

- забезпечення дій рятувальних та інших підрозділів або організацій, залучених до ліквідації надзвичайних ситуацій;

- завчасного реагування на загрозу виникнення надзвичайної ситуації, недопущення або пом'якшення її можливих наслідків.

Будь-які НС в своєму розвитку проходять чотири стадії: зародження, ініціювання, кульмінацію і згасання [20].

Стадія зародження – створюються передумови НС: активізуються несприятливі природні процеси, накопичуються технологічні неполадки, систематично порушуються вимоги заходів безпеки, наростає соціальна напруженість в державі або в міждержавних відносинах і т.д.

Стадія ініціювання – виникають порушення, пов'язані з виходом параметрів процесу або явища за критичні значення всередині системи (внутрішні фактори). Відбуваються, наприклад, спонтанні реакції, розгерметизація трубопроводів, резервуарів і т.п. Може порушуватися робота обладнання, виявився бракованим систем забезпечення (електропостачання, водопостачання, охолодження, вентиляції та ін.). На ініціювання впливають і зовнішні фактори, до числа яких можна віднести стихійні лиха, акти вандалізму, провокації, політичні помилки і т.п.

Стадія кульмінації – в результаті “спрацьовування” ініціюючих

факторів вивільняються великі кількості енергії і маси, які і призводять до ЧС. При цьому іноді навіть невелике ініціуює подія може пустити в хід ланцюгової механізм аварій з багаторазовим збільшенням потужності і масштабів ( "ефект доміно"). Зовнішні чинники, такі як вандалізм і провокації, можуть привести до ЧС, пов'язаних з масовими заворушеннями, терористичними актами, військовими діями.

Стадія загасання – триває від моменту усунення джерела НС до повної її ліквідації.

## РОЗДІЛ 7

### ЕКОЛОГІЯ

#### 7.1. Екологічне страхування екологічних ризиків

Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про страхування” передбачає запровадження екологічних напрямків страхування. Зокрема, видами обов’язкового страхування передбачено [64]: екологічне страхування – різновид страхування цивільної відповідальності власників або користувачів об’єктів підвищеної екологічної небезпеки у зв’язку з імовірним аварійним забрудненням ними довкілля та спричиненням шкоди життєво важливим інтересам третіх осіб, який передбачає часткову компенсацію збитків потерпілим.

Суб’єктами ринку екологічного страхування є: держава, підприємства, населення, страхові компанії, громадянин.

Необхідність запровадження екологічного страхування зумовлюють такі чинники [53]:

- посилення негативних впливів господарської діяльності на стан екосистем, що проявляється в зменшенні біологічного різноманіття в рослинному та тваринному світі;

- створення господарською діяльністю ситуацій, які зумовлюють глобальні зміни в довкіллі;

- зростання кількості техногенно-екологічних аварій та катастроф;

- ядерні інциденти;

- загострення проблем зберігання та знешкодження екологічно небезпечних відходів;

- наявність об’єктів та видів діяльності, які є джерелами підвищеної небезпеки для навколишнього природного середовища і, як наслідок, для життєдіяльності та здоров’я людини.

Підприємства зацікавлені у цьому виді страхування тому, що у разі



настання техногенних аварій, підприємства, які є об'єктами підвищеної небезпеки, не в змозі фінансово осилити своє власне виживання і відшкодувати збитки постраждалим. Екологічне страхування полегшує їм виконання цих завдань. Інтерес держави у запровадженні та розвитку екологічного страхування полягає в тому, що резерви держави перестають бути єдиним джерелом покриття збитків, пов'язаних з техногенними аваріями та катастрофами за шкоду, завдану життю та здоров'ю громадян, майну юридичних і фізичних осіб, стану довкілля тощо. Запровадження системи страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання на об'єктах підвищеної небезпеки, держава зменшує тиск на державний і місцевий бюджети, посилює відповідальність господарюючих суб'єктів на цих об'єктах за можливі негативні наслідки їх діяльності.[45]

Головною відмінною рисою екологічного страхування є те, що його об'єктом є ризик цивільної відповідальності і ризик пред'явлення власнику або користувачеві об'єкта підвищеної екологічної небезпеки (страхувальнику) майнових претензій щодо відшкодування збитків з боку фізичних або юридичних осіб згідно норм цивільного законодавства.

Економічна діяльність держави у сфері охорони навколишнього природного середовища забезпечується за допомогою таких елементів як: система економічних інструментів охорони навколишнього природного середовища, система фінансування природоохоронних заходів, платність природокористування, ціноутворення на первинні і вторинні ресурси з урахуванням економічних факторів, створення ринку природних ресурсів, формування грошових фондів і резервів для фінансування природоохоронних заходів, екологічне страхування, екологічне кредитування, створення механізму реалізації державних і регіональних екологічних програм. Позитивні результати цієї діяльності можуть бути досягненні за умови належного фінансового забезпечення екологічних програм [13].

## **7.2. Особливості сучасної фінансово-кредитної політики охорони навколишнього середовища**

Основною метою фінансового забезпечення є визначення необхідного обсягу фінансових ресурсів для задоволення екологічних потреб та поліпшення екологічної ситуації як у державі, так і на рівні конкретних адміністративно-територіальних формувань і суб'єктів господарювання.

У свою чергу, функціонування охорони навколишнього природного середовища забезпечується відповідним господарським механізмом, який має включати такі найважливіші компоненти: принципи, методи, заходи, види та сферу природоохоронної діяльності.

В Україні вже сформовано основи екологічного законодавства, закладено концептуальний базис нової екологічної політики та конкретні механізми її реалізації. Спостерігається і низка інших позитивних явищ в організації взаємовідносин суспільства з довкіллям. Але, незважаючи на це, складність екологічної ситуації в Україні зумовлена значним посиленням експлуатації природних систем. Неefективно функціонує фінансовий механізм охорони навколишнього природного середовища. Позитивне вирішення цих складних проблем потребує великих зусиль держави, органів місцевого самоврядування, громадськості, вітчизняної науки, суб'єктів господарювання [35].

В умовах недостатнього бюджетного фінансування, яке виділяється на охорону довкілля, поряд із запровадженням системи страхового забезпечення екологічної діяльності, актуальним завданням є залучення кредитних ресурсів для здійснення природоохоронних заходів. Можливість надання кредиту підприємствам-забруднювачам у складних економічних умовах є надто важливим елементом фінансової підтримки як самого суб'єкта господарювання, так і проведення природоохоронних заходів. Таким чином, до перспектив розвитку кредитного забезпечення екологічної діяльності в Україні віднесено: розвиток міжнародного кредитування охорони навколишнього природного середовища через Світовий банк, Європейський

банк реконструкції і розвитку та інші фінансові інституції; створення в Україні екологічного банку; розвиток механізму кредитування природоохоронних заходів, який би передбачав оптимальне задоволення інтересів організації-кредитора та кредитотримувача; розробку державної програми гарантування кредитів для природоохоронних цілей та сплату процентів за користування цими кредитами за рахунок державних коштів [45].

На Тернопільщині діють “теплі кредити” ця програма з енерго-ефективності утеплення квартир та будинків, дані програми підтримують як обласні, районні та міські ради. В області можуть діяти одночасно дві програми: одна спрямована на підтримку ЖБК/ОСББ, друга на фізичних осіб. Особи які скористалися даною програмою мають можливість оминати потрібну компенсацію вартості енергоефективних заходів від уряду, міста, області, району.

На Тернопільщині також діє програма "чиста" енергія за яку надають компенсацію 20% суми кредиту на придбання сонячних панелей. Також ТОВ “Тернопільелектропостач” купує електрику у власників сонячних батарей, що дає змогу сплачувати взяті кредити на сонячні батареї. Таким чином влада допомагає стати населенню менш енергозалежним та перейти на “сонячну енергію”.

Таким чином, напрямки удосконалення фінансового забезпечення охорони навколишнього природного середовища сприятимуть підвищенню ефективності використання фінансових ресурсів у галузі екології в Україні.

## ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В магістерській роботі висвітлено актуальність теми роботи, яка зумовлена тим, що розробка та впровадження ефективних напрямків та механізмів регіональної підтримки розвитку підприємництва, таких як фінансово-кредитна та інвестиційна, нормативно-правова, інфраструктурна та інформаційна підтримка є необхідною передумовою зростання МСП в Тернопільській області.

В магістерській роботі також висвітлено теоретичні аспекти регіональної підтримки розвитку підприємництва, розкрито сутність підтримки малого і середнього підприємництва на регіональному рівні, визначено основні види фінансово-кредитної підтримки малого і середнього підприємства.

Встановлено, що основними напрямками підтримки розвитку підприємництва на регіональному рівні є: фінансово-кредитна та інвестиційна (надання цільових субсидій, прямих і гарантованих позик, дотацій, податкових пільг і кредитів, амортизаційних пільг); нормативно-правова підтримка на основі впорядкування нормативного регулювання підприємництва; інфраструктурна підтримка на основі вдосконалення інституційної мережі підтримки МСП та розвиток регіональних, місцевих та галузевих стратегій підтримки МСП; інформаційна підтримка через створення і підтримку інформаційних та консультаційних пунктів (центрів), які надавали б консультативну підтримку місцевим підприємцям; передача знань про існуючі можливості бізнесу.

Також, виокремлено основні проблеми у сфері малого та середнього підприємництва та причини негативного впливу на розвиток бізнесу, вказано на заходи для вирішення проблем та успішного розвитку підприємницького бізнесу. Визначено пріоритетні напрямки регіональної програми розвитку

підприємництва, а також стадії розроблення та реалізації регіональних програм розвитку МСП.

З'ясовано, що основними джерелами фінансування регіональних програм розвитку МСП є: кошти регіональних і місцевих бюджетів, кошти українського і регіональних фондів підтримки підприємництва, інших фондів, кошти регіональних центрів зайнятості, кредити банківських і небанківських фінансово-кредитних установ, кошти від приватизації, іноземні інвестиції, кошти регіональних громадських об'єднань підприємців, добровільні внески фізичних та юридичних осіб та інших організацій.

Здійснено дослідження механізмів регіональної підтримки розвитку підприємництва на прикладі Тернопільської облдержадміністрації, охарактеризовано Тернопільської облдержадміністрації, наведено структуру Тернопільської ОДА та структура Департаменту економічного розвитку і торгівлі Тернопільської облдержадміністрації.

Встановлено, що Департамент економічного розвитку і торгівлі облдержадміністрації здійснює політику в сфері економічного розвитку, а саме розвитку промислового комплексу Тернопільщини, інвестиційної діяльності, підприємництва; моніторинг та оцінку результативності реалізації державної регіональної політики районними державними адміністраціями та виконавчими комітетами міських рад міст обласного значення; розробляє та реалізовує Стратегію до 2020 року, програмні документи; надає інформаційно-аналітичні матеріали щодо роботи Центрів надання адміністративних послуг в Тернопільській області; здійснює державні закупівлі, а також програму підтримки секторальної політики – підтримка регіональної політики України

Саме Департамент економічного розвитку і торгівлі Тернопільської облдержадміністрації здійснює підтримку розвитку підприємництва через такі механізми як:

- 1) розробку програмних документів – “Обласна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2019-2020 роки”;
- 2) Стратегію до 2020 року – Проект плану заходів з реалізації у 2018-2020 роках Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2020 року;
- 3) Проект ЄС ПРООН “Місцевий розвиток орієнтований на громаду”;
- 4) Програму USAID “Лідерство в економічному врядуванні” (ЛЕВ);
- 5) програма підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України.

Проаналізовано ресурсне забезпечення програми за 2017-2018 рр., наведено очікувані результати Програми в динаміці, ресурсне забезпечення заходів стимулювання розвитку МСП та показники розвитку підприємництва в Тернопільській області. В структурі обсягів фінансування програми розвитку малого і середнього підприємництва Тернопільською ОДА найбільш питому вагу займають кошти обласного бюджету – 52,76%; далі кошти районні, міські, міст обласного значення, об’єднаних територіальних громад бюджети – 34,49%; та кошти міжнародної технічної допомоги – 15,74%.

В роботі наведено результати обласної програми розвитку МСП, серед яких збільшення кількості малих підприємств на 60 одиниць; кількості середніх підприємств на 7 одиниць; зростання числа зайнятих осіб у секторі МСП на 400 осіб; зростання числа фізичних осіб-підприємців на 1050 од.; збільшення обсягу бюджетних надходжень від суб’єктів МСП на 105 тис. грн.; та зростання кількості робочих місць у секторі МСП на 330 од.

Також, проведено структурний аналіз фінансового забезпечення заходів стимулювання розвитку МСП за 3 роки, який показав, що найбільшу питому вагу займають витрати на запровадження е-врядування в Тернопільській області – 29,7%.

Структурний аналіз фінансового забезпечення заходів стимулювання

розвитку МСП за 3 роки показав, що найбільшу питому вагу займає запровадження е-врядування в Тернопільській області – 29,7%. На створення веб-порталу “Галерея послуг області” припадає 22,01% усіх коштів; створення мережі підтримки МБ – 16,5% усіх коштів; створення центрів надання адміністративних послуг в ОТГ – 13,76%. На підтримання функціонування ЦНАПів в області припадає 8,03% ресурсного фінансування, на створення регіонального центру підтримки підприємництва – 8,25%. Найменші частки займають витрати на проведення конкурсу бізнес-планів та соціальних проектів – 0,66% та створення інформаційного веб-порталу для МСП – 0,07%.

З аналізу показників підприємництва області, видно що у 2017 р. налічувалося 3784 фізичних-осіб підприємців, 791 малих підприємств та 250 середніх підприємств. Аналізуючи динаміку 2018 р., то спостерігаємо зростання кількості фізичних-осіб підприємців до 3956; малих підприємств до 822, та середніх підприємств до 261.

В роботі представлено динаміку обсягів реалізації продукції та послуг суб'єктами МСП Тернопільської області за 2017-2018 рр. Обсяги реалізації продукції та послуг суб'єктами малого підприємництва в 2018 р. порівняно з 2017 р. зріс на 1,54 млрд. грн. або на 7,8%; суб'єктами середнього підприємництва в 2018 р. порівняно з 2017 р. збільшився на 4,66 млрд. грн. або на 12,2%.

Встановлено, що у 2017 р. питома вага створених робочих місць суб'єктами підприємницької діяльності – середніми підприємствами становила 29,11%, а в 2018 р. – 30,12%, що на 1,01% більше, ніж за попередній період. Частка створених робочих місць суб'єктами підприємницької діяльності – малими підприємствами у 2017 р. рівна 70,89%, у 2018 р. – 69,88%, що на 1,01% менше, ніж в минулому році.

У розподілі малих підприємств за видами економічної діяльності у

2017 році основну частку – 23,8 % займають сільське, лісове та рибне господарства, 19 % – оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів. Вагому частку у галузевому розподілі займає промисловість – 15,7 %, операції з нерухомим майном – 9,9 %, будівництво – 8,2 %.

Наведено шляхи удосконалення підтримки розвитку підприємництва Тернопільської облдержадміністрації на основі підтримки розвитку МСП шляхом часткового відшкодування відсоткових кредитних ставок. В роботі визначено сильні та слабкі сторони МСП Тернопільської області, а також можливості та загрози МСП. Встановлено, що одним із напрямків підтримки та розвитку малого та середнього підприємництва є можливість отримати кредит за відсотковою ставкою 7,5% річних. Наведено основні характеристики програми розвитку МСП Тернопільською ОДА задля здійснення відшкодування відсотків. Такий кредит є доступним завдяки домовленостям між обласною державною адміністрацією та Німецько-українським фондом. Нами здійснено опитування суб'єктів МСП, які ще не задіяні в «програмі здійснення часткового відшкодування відсоткових ставок» в 2019 р. Для опитування обрано 7 малих підприємств та 3 середнього розміру. Слід зазначити, що 9 з 10 опитаних вважають, що зростання розміру відшкодування матиме позитивний ефект для суб'єктів МСБ. 8 з 10 опитаних вказали на те, що така програма може полегшити роботу підприємця, дозволить йому більше коштів направляти на інвестування, в оборот. 7 з 10 опитаних хотіли би більше дізнатися про умови такої програми та як до неї долучитися. 6 з 10 вважають доцільним запровадження такої програми для підприємців Тернопілля.

Запропоновано внести пропозиції до такої програми відшкодування та розмір відшкодування «відсоткових ставок за кредитами банків» в 2020 р. встановити на рівні 10%. Тоді, можемо очікувати суттєве зростання кількості



залучених суб'єктів підприємництва в області в 2020 р. до 13 од. або на 44,4% порівняно з минулим роком.

Удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для розвитку підприємництва запропоновано на основі проведення організаційних заходів розвитку малого підприємництва. Представлено проект підготовки та підвищення кваліфікації кадрів в бізнес індустрії в Тернопільській області та наведено вартість даного проекту.

Встановлено, що однією із загроз для розвитку МСП в області є недостатня забезпеченість потрібними кадрами та низький рівень досвіду та знань людей у сфері підприємництва. Для удосконалення підтримки та підвищення кваліфікації кадрів для розвитку підприємства запропоновано ряд заходів. В роботі представлено структуру орієнтованої вартості проекту підготовки та підвищення кваліфікації кадрів в бізнес індустрії в Тернопільській області. В ресурсному забезпеченні проекту підготовки та підвищення кваліфікації кадрів в бізнес індустрії в Тернопільській області найбільшу питому вагу займають витрати відділу «Підтримки бізнесу Департаменту економічного розвитку і торгівлі» – 42,3% , решта – однакова (19,2%). Очікувані показники проекту підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для розвитку МСП у 2020 р. згруповано в роботі. Навчальними семінарами та бізнес тренінгами прогнозується в 2020 р. охопити 12423 слухачів, що на 973 слухачів більше, ніж у 2019 році. Центром зайнятості буде задіяно до навчальних семінарів та курсів на 294 особи більше, ніж в попередньому році; навчальні заклади проведіть навчання для 829 осіб, що на 69 особи більше, ніж в 2019 р.; на базі бізнес-інкубатора прогнозується залучити до навчання на 6 осіб більше, ніж в 2019 р.; відділом «Підтримки бізнесу Департаменту економічного розвитку і торгівлі» буде задіяно до навчальних практик та бізнес-семінарів на 426 осіб більше, ніж в попередньому році.

Для покращення інфраструктури підтримки розвитку підприємництва в Тернопільській області пропонується два напрямки: вдосконалення системи інформаційного забезпечення діяльності МСП; перезапуск наявної інфраструктури підтримки МСП. В роботі представлено об'єкти інфраструктурної підтримки розвитку підприємництва в області: бізнес-центри, бізнес-інкубатор, фінансово-кредитні установи, фонди підтримки підприємництва, інформаційно-консультативні установи.

В роботі представлено показники, які очікується отримати внаслідок покращення інфраструктури підтримки розвитку МСП в Тернопільській області. Для забезпечення регуляторного впливу на суб'єкти підприємництва Тернопільської області очікується зростання кількості прийнятих регуляторних актів на 6 од. в 2020 р. Кількість проведених спостережень суб'єктів МСП, які працюють у торгівельній сфері, громадського харчування та побуту в 2020 р. зросте на 50 од. або на 20%. Очікуваний обсяг роздрібного товарообороту в 2020 р. також зросте на 7,2%. Величина реалізованих послуг на 1 особу також зросте в 2020 р. на 7,1%.

Проаналізовано основні показники області і визначено позитивну динаміку базових показників у реальному секторі економіки та в соціальній сфері. Зазначено реформи які впроваджуються в розвиток області а саме: впровадження податкової реформи, реформи міжбюджетних відносин і бюджетної децентралізації, яка має певний позитивний вплив на регіональний розвиток Тернопільщини; впровадження децентралізації влади: проводиться робота щодо стратегічного планування об'єднаних територіальних громад на території усієї області; впровадження освітньої реформи, яка розширює доступність до якісної освіти дітей із сільської місцевості; реформи з децентралізації надання адміністративних послуг, яка дозволила наблизити надання адміністративних послуг до їх отримувачів, обмежити контакт отримувачів адміністративних послуг із суб'єктами їх

надання, тим самим зменшити корупційні ризики; впровадження реформи публічних закупівель, яка має позитивний вплив на підвищення ефективності використання державних коштів, розширення доступу бізнесу до участі у публічних закупівлях.

В рамках Тернопільської облдержадміністрації реалізується низка програм та проектів, що сприяють сталому місцевому розвитку громад області такі як: проект „Реставрація Дзеркального залу Вишневецького палацово –паркового комплексу”; проект „Децентралізація приносить кращі результати та ефективність (DOBRE)”; Програма „U-LEAD з Європою”; проект „Модернізація системи централізованого тепlopостачання міста Тернополя”. В області активно триває процес реформування системи підтримки малого та середнього бізнесу. Одним з пріоритетів у роботі місцевих органів влади на сьогодні є покращення бізнес-клімату, налагодження партнерських відносин між владою та бізнесом, полегшення та розширення доступу до фінансових ресурсів, а також розбудова інфраструктури підтримки підприємництва в регіоні.

На сьогодні виділяють основні шляхи розвитку малого та середнього підприємства це підтримка розвитку МСП шляхом часткового відшкодування відсоткових кредитних ставок, та покращення інфраструктури підтримки розвитку підприємництва. Основними соціально-економічними вигодами підвищення кваліфікації кадрів для розвитку підприємництва є: набуття персоналом знань та професійних навичок, необхідних для ведення ефективної підприємницької діяльності; розкриття потенціалу працівників, найбільш повне використання їхніх можливостей, схильностей, знань та навичок; перепідготовка управлінських кадрів для сфери підприємництва.

Також важливими функціями є знання в таких галузях як охорона праці що забезпечить працівників знаннями їх прав за обов’язків на робочому

місці, збільшить знання про законодавчу базу, як поводитися на робочому місці. Головними знаннями також є поводження в надзвичайних ситуація, знання та вміння поводження в надзвичайних ситуаціях, надання до медичної допомоги, розрізняти класифікацію надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, вміння володіти індивідуальними засобами захисту від ураження.

Важливим є і галузь екології, охорона навколишнього середовища яка включає в себе як фінансування природоохоронних заходів, екологічне страхування, екологічне кредитування, створення механізму реалізації державних і регіональних екологічних програм.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щодо ефективності підтримки та перспектив розвитку малого підприємництва у регіонах. Режим доступу: <http://old2.niss.gov.ua/articles/903>
2. Вишнякова Я. Д. Безпека життєдіяльності. – Москва: Academia, 2006. – 235 ст.
3. Постанова Кабінету Міністрів України №394 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України».
4. Мединський В. В. Про взяття на баланс майна керуючись Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні”. – 715 ст.
5. Проект програми розвитку малого та середнього підприємництва. Режим доступу: <http://baranivkarda.gov.ua/index.php/pro-rda/konsultatsii-z-hromadskistiu/1824-proekt-prohramy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-pidpriemnytstva-u-baranivskomu-raioni-na-2015-2016-roky>
6. Бережанська районна рада. Режим доступу: <http://berezhanu-rada.gov.ua>
7. Закон України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”
8. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / За заг. ред. С. Чернова, В. Воронкової, В. Банаха, О. Сосніна, П. Жукаускаса, Й. Ввайнхардт, Р. Андрюкайтене. Запоріж. держ. інж. акад. – Запоріжжя: ЗДІА, 2016. – 606 с.
9. Результати звіту Тернопільської обласної державної адміністрації. Режим доступу: <http://oda.gov.te.ua/data/upload/publication/main/ua/55180/strateg05082019.pdf>

10. Публічне управління в умовах інституційних змін: колективна монографія / За наук. редакції д. держ. упр. Р. В. Войтович та П.В. Ворони – Київ, 2018. – 475 с.

11. Тернопільська районна державна адміністрація. Режим доступу: <http://te.gov.ua/ternopilaska/ua/publication/content/12541.htm>

12. Про стан ринку праці в місті Тернополі. Режим доступу: <http://t-v.te.ua/ekonomika/pro-stan-rinku-praci-v-misti-ternopoli-na-1-zhovtnya-2013-roku/>

13. Основні форми та види страхування відповідальності громадян. Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-19786-6.html>

14. Тернопільська обласна державна адміністрація. Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Тернопільська\\_обласна\\_державна\\_адміністрація](http://uk.wikipedia.org/wiki/Тернопільська_обласна_державна_адміністрація)

15. Чемерис А. Розроблення та управління проектами у публічній сфері: європейський вимір для України. Практичний посібник / [Чемерис А.]; Швейцарсько-український проект “Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO”. – К. : ТОВ “Софія-А”. – 2012. – 80 с.

16. Методологія планування регіонального розвитку в Україні. Інструмент для розробки стратегії регіонального розвитку і планів їх реалізації / Проект Європейського союзу “Підтримка політики регіонального розвитку України”. – 2013. – 105 ст.

17. Молдован О. О. Бюджетна децентралізація: досвід ефективної реформи Словаччини для України : [SUREC POLICY PAPER] / О. О. Молдован. – Братислава : Дослід. центр Словацьк. асоціації зовн. політики, 2010. – 40 с.

18. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування /Карий О.І., Панас Я.В./ Асоціація міст України – К., ТОВ “ПІДПРИЄМСТВО “ВІ ЕН ЕЙ”, 2015. – 176 с.

19. Алексеев І. В. Бюджетний механізм і соціально - економічний розвиток регіонів: Монографія. / І. В. Алексеев, Г. С. Лопушняк, М. В. Ливдар. – Львів : Ліга-Прес, 2014. – 248 с.

20. Режим доступу: <https://gospodarstva.com/bezpeka-v-nadzvichajnih-situacijah-nadzvichajni/>

21. Артеменко А. Г. Інновації в системі місцевого самоврядування як засіб управління розвитком територіальних громад / А.Г. Артеменко // Державне управління. – 2016. – Вип. 269. – С. 76–80.

22. Режим доступу: [https://pidruchniki.com/1419050242011/menedzhment/osnovni\\_napryami\\_pidtrimki\\_malogo\\_serednogo\\_pidpriyemnitstva](https://pidruchniki.com/1419050242011/menedzhment/osnovni_napryami_pidtrimki_malogo_serednogo_pidpriyemnitstva)

23. Режим доступу: [https://pidruchniki.com/1652020552798/ekonomika/problemi\\_perspektivi\\_rozvitku\\_pidpriyemnitstva\\_ukrayini](https://pidruchniki.com/1652020552798/ekonomika/problemi_perspektivi_rozvitku_pidpriyemnitstva_ukrayini)

24. Режим доступу: [https://pidruchniki.com/85641/pravo/derzhavna\\_pidtrimka\\_malogo\\_pidpriyemnitstva](https://pidruchniki.com/85641/pravo/derzhavna_pidtrimka_malogo_pidpriyemnitstva)

25. Кужда Т. І., Сороківська О. А., Мосій О. Б. Теоретичні аспекти управління змінами в публічній організації / Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – Вип. 26 (Ч.2). – 2017. – С. 40-43.

26. Режим доступу: <https://ter.dcz.gov.ua/novyna/u-ternopilskomu-budynku-praci-v-biznes-inkubatori-narodzhuvatymutsya-uspishni-proekty>

27. Режим доступу: <https://tmrada.gov.ua/en/vikonavchiy-komitet/proekti-rishen-vikonavchogo-komitetu/4561/22945.html>

28. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

29. Режим доступу: <https://works.doklad.ru/view/Pt-597Atc7w.html>

30. Режим доступу: <https://www.unian.ua/ternopil/10029536-u-ternopoli-vidkrili-pershiiy-regionalniy-biznes-inkubator-foto.html>

31. Режим доступу: <https://www.unian.ua/ternopil/10061654-na-ternopilshchini-teritorialni-gromadi-otrimayut-groshi-na-stvorenniya-centriv->

adminposlug.html

32. Режим доступу: <https://www.zoda.gov.ua/article/1020/reglament-roboti.html>

33. Інформація про роботу Всеукраїнської наради з питань малого та середнього бізнесу // Пріоритети. – 2002. – №1.

34. Орлова А. А. Стимулювання розвитку системи професійного навчання робітничих кадрів в Україні. – Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград, 2011.

35. Адміністративні послуги стануть ще ближчими: ЦНАПи планують створювати у територіальних громадах та містах обласного значення. Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/shumska/en/news/print/146172.htm>

36. Базилевич В.Д. Страхова справа. Режим доступу: <http://books.efaculty.kiev.ua/str/1/>

37. Бандурка О.М. та ін. Охорона праці в діяльності ОВС України: Підручник. – Харків: Вид-во Націон. Ун-ту внутр. Справ, 2003. – С.37-92.

38. Бережанська районна державна адміністрація районна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2017-2018 роки

39. Беленький П.Ю., Мікула Н.А., Матвеев Є.Е. Конкурентність на транскордонних ринках. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2005. – 214 с

40. Бізнес Тернопільщини отримає кредити під 7,5% річних в гривнях <http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/publication/print/52274.htm>

41. Бюлетень підготовлено за матеріалами Звіту про результати аудиту використання коштів резервного фонду державного бюджету у 2006 році.- Київ: Рахункова палата України, 2007. – Випуск 11

42. Болгарін В.В. Цивільна оборона. Навчально-методичний посібник для студентів економічних спеціальностей. – Нікополь: ЗНУ, 2008

43. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики:



Монографія / З.С. Варналій. К., 2001

44. Смолин Г.В. Господарське право України. Загальна частина. Навчальний посібник. – 2008

45. Голишевська Л. В. Правові відносини в економічній системі. – ВНАУ. – 2015

46. Державна регуляторна служба України: руйнуємо бар'єри для чесного бізнесу в Україні

47. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку. Навчальний посібник. – К.: Центр громадської експертизи, Проект “Місцевий економічний розвиток міст України”, 2013. – 176 с.

48. Дніпропетровська обласна рада Комунальне підприємство «центр підтримки малого та середнього бізнесу». Режим доступу: <https://openbiz.org.ua/kved-2018>

49. Додаток до рішення обласної ради від 09.06.2017 № 15-29/VII Стратегія розвитку малого та середнього підприємництва Черкаської області на 2017-2020 роки Режим Доступу: <https://www.slideshare.net/ssuser4b02d5/ss-77488164>

50. Долгоруков Ю., Редіна Н., Єрмократьєва О. Мале підприємництво у Дніпропетровській області // Економіка України. – 2002. – №6.

51. Дубравський В., Погорська О. та ін. Інвестиції та підприємництво // Мале підприємництво України: процес розвитку. – К. – 2001.

52. Дослідження сутності екологічного страхування відповідальності суб'єктів господарювання, діяльність яких є джерелом ризику аварійного забруднення навколишнього природного середовища. Режим доступу: [https://otherreferats.allbest.ru/bank/00068893\\_0.html](https://otherreferats.allbest.ru/bank/00068893_0.html)

53. Економічна сутність, функції та роль страхування в сучасному суспільстві. Режим доступу: [https://otherreferats.allbest.ru/bank/00039476\\_0.html](https://otherreferats.allbest.ru/bank/00039476_0.html)

54. Експортний профіль Тернопільської області (2016-2017 рр.) станом на 17.04.2017 року

55. Герасименко О. М. Кадрова безпека організації / О. М. Герасименко // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – №5. – С. 84-93

56. Закон України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, N 24, ст.248 )

57. Закон України “Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 7, ст.35 )

58. Закон “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 9, ст. 79)

59. Закон України “Про охорону праці” № 2694-XII. Від 1992.10.14 // Відомості Верховної Ради України, 1992, N 49 (08.12.92), ст. 668.

60. Закон України “Про місцеві державні адміністрації” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 20-21, ст.190)

61. Закон України “Про місцеві державні адміністрації з змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 17 травня 2001 року N 2419-III, від 29 травня 2001 року N 2470-III, від 6 березня 2003 року N 594-IV, від 10 липня 2003 року N 1096-IV, від 2 жовтня 2003 року N 1213-IV, від 11 грудня 2003 року N 1377-IV, від 3 лютого 2004 року N 1412-IV, від 3 лютого 2004 року N 1419-IV, від 4 березня 2004 року N 1577-IV”

62. Закон України “Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні з змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 1 липня 2010 року N 2388-VI, від 17 травня 2012 року N 4731-VI”

63. Закон України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 3, ст.23)

64. Закон України “Про страхування” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 18, ст. 78)

65. Закону України “Про адміністративні послуги”, постанови КМУ від 01.08.2013 № 588 та розпорядження КМУ від 16.05.2014 № 523

66. Інформація про виконання “Програми економічного і соціального розвитку м. Тернополя на 2018 рік”. Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/>

67. Інформація про виконання “Програми економічного і соціального розвитку м. Тернополя на 2017 рік” Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/>

68. Інформація щодо здійснення Мінекономрозвитку державної регуляторної політики у 2015 році Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/>

69. Власенко М. О., Мовша К. І. Проблеми підприємницької діяльності в сучасних умовах. – Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. – 2016

70. Постанова КМУ від 3 серпня 1998 р. N 1198 “Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру”

71. Постанова КМУ від 20 серпня 2014 р. № 371Київ “Про затвердження Положення про Державну регуляторну службу України”

72. Постанова КМУ від 4 лютого 1999 р. N 140 “Про затвердження Порядку фінансування робіт із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій”

73. Розпорядження КМУ від 11 жовтня 2017 р. N 736-р “Деякі питання створення та забезпечення функціонування центрів надання адміністративних послуг, у тому числі послуг соціального характеру, в форматі “Прозорий офіс”

74. Розпорядження КМУ від 15 листопада 2019 р. № 1081-р “Про перерозподіл та розподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству соціальної політики на 2019 рік”

75. Розпорядження КМУ від 21 серпня 2019 р. № 670-р “Про внесення змін до переліку міст обласного значення та об’єднаних територіальних громад, що мають намір створити та забезпечити функціонування центрів надання адміністративних послуг, у тому числі послуг соціального характеру, в форматі “Прозорий офіс”

76. Постанова КМУ від 7 червня 2017 р. № 394 “Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України”. – 2017

77. Київська міська рада V сесія VIII скликання рішення від 21 вересня 2017 року N 46/3053 “Про затвердження Положення про фінансово-кредитну підтримку суб’єктів малого та середнього підприємництва”

78. Київська міська рада VII сесія VIII скликання рішення від 18 грудня 2018 року N 467/6518 “Про затвердження міської комплексної цільової програми”. – Освіта Києва. – 2019-2023 рр.

79. Конституція України 254к/96-ВР від 1996.06.28 // Відомості Верховної Ради України, 1996, N 30 (23.07.96), ст. 141

80. Матеріали до засідання фокус-групи “Очікування підприємців щодо програми розвитку малого підприємництва”. Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/>

81. Василик О. Соціальний захист населення як важлива складова публічного адміністрування. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції пам’яті почесного професора ТНТУ, академіка НАН України М.Г.Чумаченка «Інновації: аспекти управління, виробництва, сфери обслуговування» ТНТУ імені Івана Пулюя, (Тернопіль, 28 березня 2019 р.). –

17-18 ст.

82. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України 03.12.2008 N564 “Рекомендації щодо сприяння стимулюванню заінтересованості роботодавців у підвищенні професійного рівня працівників”

83. Степанюк О.І. “Про затвердження Концепції створення та організації діяльності Центру надання адміністративних послуг (цнап) в місті Тернополі”

84. “Обласна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2019-2020 роки” затверджено рішенням Тернопільської обласної ради від 10 грудня 2018 року № 1284

85. “Обласна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2017-2018 роки” Додаток до рішення Тернопільської обласної ради від 22 грудня 2016 року №440

86. “Обласна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2019-2020 роки” схвалена розпорядження голови обласної державної адміністрації

87. “Обласна програма розвитку малого підприємництва на 2003-2004 роки” Режим доступу: <http://library.kr.ua/oda/10450499940.html>

88. Охорона праці: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів /За ред. Геврика Є.О. – Львів, 2000. – 280 с.

89. “План заходів з реалізації у 2018-2020 роках стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2020 року” Режим доступу: [http://oda.te.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/20090/plan\\_zahodiv\\_2018-2020.pdf](http://oda.te.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/20090/plan_zahodiv_2018-2020.pdf)

90. “План заходів на 2018-2020 роки із реалізації Стратегії розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року”

91. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в

Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія-А». – 2012. – 88 с.

92. Положення про апарат обласної державної адміністрації  
<https://www.rv.gov.ua/polozhennya-pro-apat-oda>

93. Постанова від 7 червня 2017 року № 394 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. №1548 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України»

94. “Про Програму розвитку малого і середнього підприємництва в м. Тернополі на 2017-2018 роки. Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/>

95. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 3, ст.23)

96. Програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2017-2018 роки Затверджено рішення районної ради 14.03.2017р. №267

97. Програма розвитку малого і середнього підприємництва в Чортківському районі на 2019-2020 роки

98. Програма розвитку малого і середнього підприємництва в Лановецькому районі на 2019-2020 роки

99. Програма розвитку малого та середнього підприємництва Березівської сільської ради Глухівського району Сумської області на 2017-2020 роки

100. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільської області на 2019 рік. Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/>

101. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільської області на 2019 рік. Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/>

102. Проект комплексної програми розвитку малого і середнього підприємництва у Баранівському районі на 2017-2020 р. Режим доступу: <http://baranivkarda.gov.ua/index.php/pro-rda/konsultatsii-z-hromadskistiu/3261->

proekt-kompleksnoi-prohramy-rozvytku-maloho-i-serednoho-pidpriumnytstva-u-baranivskomu-raioni-na-2017-2020-roky

103. Проект Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва підготовлено на виконання доручення голови Тернопільської обласної державної адміністрації від 27 січня 2016 року № 3 “Про розроблення проекту Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в області на 2016-2020 роки”

104. Кужда Т. І., Сороківська О. А., Мосій О. Б. Особливості регулювання та підтримки малого і середнього бізнесу в країнах Євросоюзу. Міжнародна наукова конференція *Modern Transformation of Economics and management in the era of globalization: Conference Proceedings*. – Klaipeda: Baltija Publishing, 29 січня, 2016. – 335-338 ст.

105. Кужда Т. І., Сороківська О. А. Фактори успішного розвитку малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та в Україні. – Всеукраїнська науково-практична конференція “Наукові підходи до оцінки соціально-економічного потенціалу регіону”, 23-24 грудня 2016 року. – Центр економічних досліджень та розвитку

106. Кужда Т. І., Сороківська О. А., Мосій О. Б. Реформа децентралізації в Україні та розвиток місцевого самоврядування. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – Ужгород : Гельветика, 2017. – Вип. 14(Ч.2). – С. 138-141.

107. Кужда Т. І., Сороківська О. А., Мосій О. Б. Результати дослідження перешкод і проблемних моментів у започаткуванні та веденні малого і середнього бізнесу ветеранами АТО (на прикладі Тернопільської області). Причорноморські економічні студії: Економічний науково-практичний журнал. – 2017. – Вип. 19. – С. 84-89.

108. Регіональний бізнес-інкубатор у Тернополі стане місцем, де

народжуються успішні проекти. Режим доступу:  
<http://oda.gov.te.ua/lanovetska/ua/news/print/153321.htm>

109. Розпорядження голови обласної державної адміністрації від 30 березня 2017 року м. Тернопіль № Ібб-од “Про проект плану заходів з реалізації у 2018-2020 роках Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2020 року”

110. Кужда Т. І., Сороківська О. А., Струтинська І. В. Дослідження методологічних засад формування інноваційних кластерів за участю підприємств малого бізнесу. *Business Economics*, 2017. – № 4 (2). – Випуск 52. – С. 560-567.

111. Обухов С.О. Підвищення стійкості роботи об’єктів господарської діяльності (ОГД) за надзвичайних умов мирного та воєнного часу. – ХНАМГ. – 2008

112. Кужда Т. І. Електронне урядування в Україні та в світі. Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції “Проблеми публічного управління та адміністрування на регіональному рівні”, 21.05.2019, 57-58 ст.

113. Створення мережі бізнес-інкубаторів. Режим доступу:  
<http://dfrr.minregion.gov.ua/region-tz?NID=5071>

114. Створення мережі центрів надання адміністративних послуг у форматі “Прозорий офіс” Режим доступу: <https://assogu.org.ua/stvorennuya-merezhi-tsentriv-nadannya-administratyvnyh-poslug-u-formati-prozoryj-ofis/>

115. Сучасні реалії фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні. Режим доступу: <http://securities.usmdi.org/?P=22&n=101&s=1015>

116. Коваленко Т. В., Тверська О. С. Аналіз показників професійної підготовки та підвищення кваліфікації кадрів в Україні. – Донецький національний технічний університет, 2015

117. Кужда Т. І., Сороківська О. А., Машлій Г. Б. Європейські тенденції



модернізації державного управління та інституційного розвитку органів влади. Прогнозування та моделювання соціально-економічних процесів сьогодення: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 13-14 січня 2017 р.). – К.: ГО “Київський економічний науковий центр”, 2017. – ст.16-18.

118. Указ Президента України “Про державну підтримку малого підприємництва”, 12 травня 1998 року N 456/98

119. Указ Президента України “Про сприяння підготовці управлінських кадрів для сфери підприємництва”, 3 липня 2000 року N 849/2000

120. Часткове відшкодування відсоткових ставок за кредитами для суб’єктів МСП Тернопільщини. Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/publication/content/26830.htm>